

**Toelichting op de criteria voor het
Keurmerk Kinderboerderijen “Prima voor elkaar”
voor kinderboerderijen in Nederland**

Stichting KinderBoerderijen Nederland
De Chamotte 28^a
4191 GT Geldermalsen

Voorwoord

Voor u ligt de toelichting op de criteria voor Keurmerk Kinderboerderijen 'Prima voor elkaar' voor kinderboerderijen in Nederland.

Deze toelichting is opgesteld in opdracht van Stichting Kinderboerderijen Nederland (SKBN). Het project is uitgevoerd door HAS KennisTransfer in samenwerking met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), de Universiteit Utrecht (UU), de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD), de Voedsel en Warenautoriteit (VWA) en Stadswerk Vakgroep Medewerkers van Kinderboerderijen (VMK).

Nederlandse kinderboerderijen ontvangen gezamenlijk bijna 30 miljoen bezoeken per jaar. De maatschappelijke verantwoording die hierbij komt kijken is enorm. Kinderboerderijen moeten, net als ieder ander bedrijf, voldoen aan de Europese en Nederlandse wet- en regelgeving. Om de veiligheid van bezoekers, medewerkers en dieren verder te waarborgen, is het van groot belang dat kinderboerderijen bewust en systematisch de kwaliteit en veiligheid van haar diensten (gaan) beheren. Een professionalisering van de branche stimuleert deze stap.

De SKBN heeft, in samenwerking met boven genoemde partijen, in 2005 de eerste stap gezet op weg naar een professionele organisatie. De professionalisering heeft als doel de kwaliteit van kinderboerderijen te verhogen om de continuïteit van kinderboerderijen in de toekomst te kunnen waarborgen. Ondanks de bedrijfsmatige aanpak van een kwaliteitshandboek en daarmee de professionalisering van de branche, moet de gemoedelijke, recreatieve sfeer die de kinderboerderij uitstraalt blijven bestaan.

Deze toelichting op het keurmerk "Prima voor elkaar" is een uitbreiding van het predicaat Erkende Kinderboerderij - "Goed voor elkaar" voor kinderboerderijen. Onderliggend kwaliteitshandboek omvat relevante wet- en regelgeving en aanvullende kwaliteitseisen vanuit de brancheorganisatie waaraan een kinderboerderij moet voldoen.

Januari 2010

Samenvatting

Kinderboerderijen moeten evenals ieder ander voldoen aan wet- en regelgeving. Dit is ook in het belang van de branche. Daarnaast stelt de branche aanvullende kwaliteitseisen waaraan kinderboerderijen moeten voldoen. Met behulp van de toelichting wordt getracht het niveau op kinderboerderijen te verhogen. Door een goede naleving van de gestelde eisen worden de belangen van medewerkers, bezoekers en dieren gediend.

In deze toelichting op de wet- en regelgeving voor kinderboerderijen vindt u de relevante wetten waaraan de kinderboerderij moet voldoen. Hoofdzakelijk is gebruik gemaakt van de volgende wetten:

- Handelsregisterwet
- Wet Milieubeheer
- Arbeidsomstandighedenwet (Arbowet)
- Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren (GWWD)
- Diergeneesmiddelenwet
- Meststoffenwet
- Warenwet

Bij het opstellen van de toelichting op de wet- en regelgeving is uitgegaan van het doel van de wet: waarom is de wet in het leven geroepen en wat zijn daarbij de belangrijkste eisen met betrekking tot kinderboerderijen?

Bij iedere wet zijn deelvragen opgesteld, die bestaan uit de volgende punten:

- Doelstelling
- Relevante artikelen uit de wet
- Toelichting
- Minimumeisen
- Toetsing

De bijgevoegde checklist (bijlage 1) geeft een opsomming van de vragen welke beschreven zijn in deze toelichting. Indien alle vragen met een 'ja' beantwoord kunnen worden, voldoet de kinderboerderij aan de eisen voor het keurmerk "Prima voor elkaar".

Inleiding

Kinderboerderijen moeten net als ieder ander bedrijf voldoen aan wet- en regelgeving. Het voldoen aan wet- en regelgeving is niet alleen een wettelijke verplichting, maar ook een bescherming voor de branche. Daarnaast stelt de branche aanvullende bepalingen waaraan kinderboerderijen moeten voldoen. Met behulp van de toelichting wordt getracht het algemene niveau op kinderboerderijen te verhogen. Verder kan door een goede registratie van de kinderboerderijen snel en doeltreffend worden gehandeld bij het uitbreken van ziekten.

In deze toelichting op de wettelijke eisen en de aanvullende bepalingen voor kinderboerderijen in Nederland worden alle wetten behandeld waarmee een kinderboerderij te maken krijgt. Iedere wet is opgedeeld in deelvragen.

Iedere deelvraag is vervolgens opgedeeld in:

- Doelstelling
De kinderboerderij voldoet aan de verplichtingen die in de desbetreffende wet zijn genoemd.
- Relevante artikelen uit de wet
Alle relevante artikelen uit de wet worden genoemd, bijbehorend bij de vraag. Zo kan iedereen de eisen gemakkelijk terugvinden in de wet.
- Toelichting
Hierin wordt behandeld waarom het belangrijk is dat de kinderboerderij voldoet aan de gestelde vraag. Ook wordt er uitleg en een toelichting op de doelstelling gegeven.
- Minimumeisen
Aan welke eisen moet de kinderboerderij minimaal voldoen.
- Toetsing
Welke documenten moet de kinderboerderij in het bezit hebben om aan te kunnen tonen dat de kinderboerderij daadwerkelijk aan de minimumeisen voldoet. Ook wordt hierin behandeld wat de toetsers verder kan controleren om te zien dat de kinderboerderij voldoet aan de minimumeisen.

De bijgevoegde checklist geeft een opsomming van de vragen welke beschreven zijn in deze toelichting. Indien alle vragen met een 'ja' beantwoord kunnen worden, voldoet de kinderboerderij aan de eisen gesteld aan kinderboerderijen in Nederland.

Iedere wet is te vinden op www.overheid.nl.

Klik op wet- en regelgeving in de linkerkolom.

Bij 3. Zoek op woord of zinsdeel, vul de naam van de wet in die u wilt opzoeken.

Klik vervolgens op vind.

Wanneer de wet gevonden is, kunt u deze aanklikken. Wilt u onderliggende besluiten inzien, klik dan op het informatie icoontje (i) links boven naast de printerafbeelding (🖨).

De aanvullende bepalingen zijn volgens dezelfde systematiek opgenomen.

Veel informatie is ook te vinden op de website van de Stichting Kinderboerderijen Nederland (SKBN): www.kinderboerderijen.nl.

Wanneer de checklist volledig is ingevuld en alle vragen zijn beantwoord, dient de kinderboerderij de verklaring dat alle vragen naar waarheid zijn ingevuld te ondertekenen (zie bijlage 2).

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Samenvatting	2
Inleiding	3
1. Organisatie en personeel	10
1. Zijn alle bedrijfsgegevens bekend?	10
2. Zijn de missie, visie en bedrijfsdoelstellingen van de kinderboerderij omschreven?	11
3. Zijn de huisregels – en de regels ten aanzien van arbeidsomstandigheden – die gehanteerd worden op de kinderboerderij omschreven?	13
4. Heeft de kinderboerderij de organisatiestructuur omschreven?	14
5. Zijn van alle functies functieprofielen opgesteld en aanwezig?	17
6. Zijn de verschillende overlegstructuren omschreven?	18
7. Is het opleidingsbeleid omschreven?	18
8. Houdt de kinderboerderij van iedere medewerker een personeelsdossier bij?	19
9. Heeft de kinderboerderij een introductieprogramma voor nieuwe medewerkers opgesteld?	20
10. Volgt de kinderboerderij de procedure m.b.t. klachten en verbetervoorstellen?	21
2. Handelsregisterwet	23
1. Is de kinderboerderij ingeschreven bij de Kamer van Koophandel of is op een andere manier de rechtspersoon geregeld?	23
3. Wet Milieubeheer	24
1. Is er door de lokale overheid een gebruiksvergunning/milieuvergunning verleend voor het uitoefenen van dit bedrijf of is er een melding van gedaan?	24
4. Arbowetgeving	26
§ 4.1 Deskundige bijstand	26
1. Is de kinderboerderij aangesloten bij een arbodienst of kerndeskundige?	26
2. Heeft de kinderboerderij een persoon aangewezen als preventiemedewerker?	28
3. Voldoet de kinderboerderij aan de gestelde eisen omtrent bedrijfshulpverlening?	29
§ 4.2 Risico-inventarisatie en –evaluatie (RI&E)	31
4. Heeft de kinderboerderij een risico-inventarisatie en -evaluatie?	31
5. Is er een plan van aanpak aanwezig behorende bij de risico-inventarisatie en -evaluatie?	33

§ 4.3 <i>Arbeidsomstandighedenbeleid</i>	34
6. Wordt er een verzuimbeleid op de kinderboerderij gehanteerd?	34
7. Wordt aan medewerkers regelmatig voorlichting en instructies gegeven over hun arbeidsomstandigheden?	36
8. Zijn de juiste persoonlijke beschermingsmiddelen in voldoende mate aanwezig en worden die gebruikt?	37
9. Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen getroffen en omschreven?	38
10. Heeft de kinderboerderij de risico-beheersing uitgevoerd?	39
11. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent werk- inhoud en beleving?	40
12. Wordt er een beleid m.b.t. ongewenste gedragingen (van medewerkers en publiek) op de kinderboerderij gehanteerd?	42
13. Worden medewerkers periodiek voorgelicht m.b.t. fysieke belasting?	44
14. Worden medewerkers geïnstrueerd over het werken met gereedschap, apparatuur en machines en zijn er (preventieve) maatregelen getroffen om risico's te minimaliseren?	45
5. Hygiëne en biologische agentia	47
§ 5.1 <i>Inventarisatie</i>	47
1. Heeft de kinderboerderij de (mogelijk) aanwezige zoönosen geïnventariseerd en gedocumenteerd?	47
2. Heeft de kinderboerderij de verschillende besmettingswegen in kaart gebracht en gedocumenteerd?	49
§ 5.2 <i>Personeelsveiligheid</i>	50
3. Hebben alle medewerkers een aanbod van vaccinatie gehad?	50
4. Wordt aan medewerkers regelmatig voorlichting en instructies gegeven m.b.t. hygiëne en biologische agentia?	52
5. Zijn de juiste persoonlijke beschermingsmiddelen in voldoende mate aanwezig en worden die gebruikt?	53
6. Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen (personeel) getroffen en omschreven?	54
7. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent handenwasfaciliteiten m.b.t. personeelsveiligheid?	56
8. Heeft de kinderboerderij procedures opgesteld m.b.t. accidenten bij personeel?	57
§ 5.3 <i>Publieksveiligheid</i>	58
9. Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen (bezoekers) getroffen en omschreven?	58

10. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent handenwasfaciliteiten m.b.t. publieksveiligheid?	60
11. Zijn er preventieve maatregelen getroffen en omschreven omtrent biologische agentia met betrekking tot bezoekers en gasten?	61
12. Heeft de kinderboerderij procedures opgesteld m.b.t. accidenten bij publiek?	62
§ 5.4 Gebouw, toegang en omgeving	63
13. Wordt het vuile en schone weg principe op de kinderboerderij gehanteerd?	63
14. Wordt er een hygiënebeleid m.b.t. het perceel op de kinderboerderij gehanteerd?	64
15. Wordt er een hygiënebeleid m.b.t. ziekte uitbraak op de kinderboerderij gehanteerd?	65
16. Wordt het gebouw goed onderhouden en schoongemaakt?	66
17. Is er een legionella-analyse verricht?	67
18. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent hygiëne in de keuken?	68
§ 5.5 Dieren	70
19. Wordt er een hygiënebeleid omtrent de aanvoer van dieren op de kinderboerderij gehanteerd?	70
20. Beschikt de kinderboerderij over quarantaine mogelijkheden en wordt er een hygiënebeleid omtrent de verzorging van (zieke) dieren in quarantaine op de kinderboerderij gehanteerd?	71
21. Wordt er een hygiënebeleid omtrent geboorte en abortus van dieren op de kinderboerderij gehanteerd?	73
22. Wordt er een ziektepreventiebeleid van dieren op de kinderboerderij gehanteerd?	75
23. Is er een individueel dierdossier aanwezig van alle aanwezige dieren?	76
6. Gezondheid- en Welzijnswet voor Dieren	77
§ 6.1 Dierwelzijn	78
1. Voldoet de kinderboerderij aan de huisvestingseisen, zoals aangegeven in de Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren?	78
2. Indien dieren niet in een gebouw worden gehouden, worden de dieren beschermd tegen slechte weersomstandigheden en gezondheidsrisico's?	80
3. Wordt er voldaan aan de wettelijke eisen omtrent het vervoer van dieren?	81
4. Krijgen de dieren op de kinderboerderij een toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en leeftijd geschikt voeder?	84
5. Krijgen de dieren op de kinderboerderij het voeder met tussenpozen, die bij de lichamelijke behoeften van het dier passen?	86
6. Hebben de dieren op de kinderboerderij naar behoefte beschikking over voldoende vers drinkwater?	87

7. Worden de dieren dagelijks gecontroleerd op afwijkende gezondheid?	89
8. Wanneer dieren worden gescheiden van ouderdieren, wordt dit gedaan vanaf de wettelijke vastgestelde leeftijd?	90
9. Wordt er voor gezorgd dat er geen verboden ingrepen worden verricht bij dieren op de kinderboerderij, tenzij dit noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van het dier?	91
10. Worden dieren op een vakkundige manier door een praktiserend dierenarts of andere bevoegde beroepsbeoefenaar ge-euthanaseerd?	92
§ 6.2 Regeling Identificatie en Registratie (I&R)	93
11a. Voldoet de kinderboerderij aan de Identificatie en Registratie (I&R) regeling voor dieren?	93
11b. Voldoet de kinderboerderij aan de Identificatie en Registratie (I&R) regeling voor paardachtigen?	96
§ 6.3 Overige	98
12. Wordt er een hygiënebeleid op de kinderboerderij gehanteerd?	98
13. Voldoet de kinderboerderij aan de gestelde eisen ten aanzien van besmettelijke dierziekten?	100
14. Voldoet de kinderboerderij aan de regelgeving omtrent destructie?	102
15. Is er een preventie- en bestrijdingsplan aanwezig voor plaagdieren en andere organismen?	104
7. De diergeneesmiddelenwet	106
1. Voldoet de kinderboerderij aan de Diergeneesmiddelenwet?	106
8. Meststoffenwet	108
1. Wanneer er geen mestboekhouding wordt bijgehouden, heeft de kinderboerderij educatie in de doelstellingen, het huishoudelijk reglement of de statuten opgenomen?	108
2. Wanneer mest wordt afgevoerd naar landbouwbedrijven, is de kinderboerderij in het bezit van een afleveringsbewijs?	109
9. Warenwet	110
1. Zijn de eventueel aanwezige speeltoestellen goedgekeurd?	110
2. Voldoet de gasinstallatie aan de wettelijke eisen?	112
3. Worden geleverde producten gecontroleerd op houdbaarheid, eventueel temperatuur en of de verpakking in orde is?	114
4. Worden de wettelijke richtlijnen over schoonmaak en hygiëne nageleefd?	116
5. Worden eventueel aanwezige koelinstallaties op het bedrijf elke dag op temperatuur gecontroleerd?	117
10. Gebouw	118
1. Voldoet de kantoorwerkplek aan de gestelde eisen?	118

2.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent omgevingsfactoren?	120
3.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent sanitaire voorzieningen?	121
4.	Voldoet het gebouw van de kinderboerderij aan de eisen omtrent inrichting e.d.?	123
5.	Is de kinderboerderij in het bezit van een bewijs van periodieke controle op brandveiligheidsvoorschriften?	124
6.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent de elektrische veiligheid?	126
11.	Gevaarlijke stoffen	128
1.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent het werken met gevaarlijke stoffen?	128
2.	Houdt de kinderboerderij de juiste informatie bij over gevaarlijke stoffen?	131
3.	Worden gevaarlijke stoffen op de juiste wijze opgeslagen?	132
4.	Heeft de kinderboerderij geverifieerd of er asbest aanwezig is op de kinderboerderij?	133
	Geraadpleegde bronnen	135
Bijlage 1	Checklist bij de toelichting op de criteria voor Keurmerk "Prima voor elkaar" voor kinderboerderijen in Nederland	136
Bijlage 2	Verklaring werkgever	142
Bijlage 3	Algemene bedrijfsinformatie	143
Bijlage 4	Missie visie en bedrijfsdoelstellingen	146
Bijlage 5	Vrijwilligers	148
Bijlage 6	Risicogroepen	150
Bijlage 7	Beroepscompetentieprofiel – Beheerder bedrijf met recreatiedieren	152
Bijlage 8	Overlegstructuren	153
Bijlage 9	Personeelsdossier	155
Bijlage 10	Beoordelingsformulier	156
Bijlage 11	Verklaring Omtrent het Gedrag	158
Bijlage 12	Klachten en verbetervoorstellen formulier	159
Bijlage 13	Deskundige bijstand	160
Bijlage 14	Inhoud verbandtrommel	162
Bijlage 15	Registratie fouten en (bijna) ongevallen	163
Bijlage 16	RI&E-voorbeeld	164
Bijlage 17	Ziekteverzuim	165
Bijlage 18	Arbeids- en rusttijden	166
Bijlage 19	Fysieke belasting en schadelijk geluid en straling	169

Bijlage	20	Gereedschap, apparatuur en machines	172
Bijlage	21	Biologische agentia	174
Bijlage	22	Lijst met ziektekiemen	175
Bijlage	23	Besmettingswegen	181
Bijlage	24	Accidenten	183
Bijlage	25	Bezoekerscontact biologische agentia	184
Bijlage	26	Hygiënebeleid m.b.t. de omgeving	185
Bijlage	27	Maatregelen m.b.t. een ziekte uitbraak	187
Bijlage	28	Geboorte / abortus van dieren	188
Bijlage	29	Ziektepreventie en gezondheidskalender	190
Bijlage	30	Voeders	192
Bijlage	31	Besmettelijke dierziekten	193
Bijlage	32	Enkele verschijnselen bij afwijkende gezondheid	195
Bijlage	33	Bedrijfsregister	196
Bijlage	34	Aanvraagformulier paspoort paardachtigen (PVV) 2009	198
Bijlage	35	Eenvoudige R&O-plaats	199
Bijlage	36	Logboek voor speeltoestellen (behorende bij artikel 14 van het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen)	200
Bijlage	37	Wat is HACCP?	201
Bijlage	38	De werkplek voor kantoormedewerkers	202
Bijlage	39	Omgevingsfactoren	204
Bijlage	40	Gebouw inrichting en omgeving	206
Bijlage	41	Brandveiligheidsvoorschriften	208
Bijlage	42	Werken met gevaarlijke stoffen	211
Bijlage	43	Breukprotocol	213
Bijlage	44	Omgang met gevaarlijke stoffen	214
Bijlage	45	Register, veiligheidsinformatieblad en etiket	216
Bijlage	46	Opslag gevaarlijke stoffen	217

1. Organisatie en Personeel

Het hoofdstuk 'Organisatie en personeel' heeft als doel inzicht te krijgen in de organisatie van de kinderboerderij. Hoe zit de kinderboerderij organisatorisch in elkaar en wat zijn de doelstellingen van de kinderboerderij, zijn enkele vragen die duidelijk worden na het invullen van dit hoofdstuk.

1. Zijn alle bedrijfsgegevens bekend?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent organisatie en personeel.

Toelichting

Voor het verkrijgen van een overzicht van de algemene bedrijfsinformatie van de kinderboerderij dienen de volgende punten te worden omschreven en vastgelegd:

- (Contact)gegevens kinderboerderij
- Contactgegevens rechtspersoon
- Rechtsvorm organisatie
- Medewerkers
- Dieren
- Grond en bebouwing
- Inventaris
- Werktuigen
- Bedrijfsauto
- Vergunningen
- Kwalificaties / keurmerken
- Bezoekersaantallen
- Openingstijden

In bijlage 3 is een voorbeeld voor de opbouw van algemene bedrijfsinformatie opgenomen.

Minimumeisen:

Bovengenoemde punten zijn helder omschreven.

Toetsing

Documenten:

- Algemene bedrijfsinformatie

2. Zijn de missie, visie en bedrijfsdoelstellingen van de kinderboerderij omschreven?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent organisatie.

Toelichting

De missie is als het ware het bestaansrecht van een bedrijf. De missie van een organisatie is de opdracht die de organisatie zich stelt. De visie van een organisatie is het beeld dat de organisatie heeft over wat zij wil doen om haar missie uit te voeren. Door de missie, visie en bedrijfsdoelstellingen te omschrijven wordt richting gegeven aan de bedrijfsactiviteiten.

Onderstaande punten dienen omschreven te worden:

- Missie kinderboerderij
De missie geeft beknopt antwoord op de vragen: Wie zijn wij? / Wat doen wij? / Waarom doen wij het? / Waar doen wij het? / Hoe doen wij het? en Voor wie doen wij het?
Bijvoorbeeld: *Het beheren en exploiteren van een dagbegeleidingscentrum in de vorm van een boerderij t.b.v. werk- en dagbestedingsmogelijkheden voor mensen met een beperking en alles wat daarmee in de ruimste zin van het woord samenhangt. Mens, dier en natuur worden met respect behandeld en benaderd.*
- Visie kinderboerderij
De visie geeft beknopt antwoord op de vragen: Wat is ons toekomstbeeld? / Wat zijn onze lange termijn ambities? / Wat willen we bereiken? / Waar staan we voor? / Wie willen we zijn en wat is essentieel in onze houding en waar geloven we in?
Bijvoorbeeld: *Wij willen in de regio een recreatieve en educatieve functie vervullen voor de samenleving. Wij willen mede door onze zorgfunctie voor mensen met een beperking een goed uitziende en verzorgde kinderboerderij zijn, waar dier en natuur respectvol wordt bejegend.*
- Kritische succesfactoren
Hier wordt aangegeven wat doorslaggevend is voor het succes van de kinderboerderij. Welke factoren in de visie zijn essentieel voor de levensvatbaarheid van de kinderboerderij?
Bijvoorbeeld:
  1. *Locatie:*
De kinderboerderij is onderdeel van een geheel recreatie complex gelegen in een park. Er is de gelegenheid tot wandelen, er zijn speeltoestellen en er is een speelbos. De nadruk ligt op de zorgboerderij.
  2. *Personeel:*
De kinderboerderij beschikt over competent / gekwalificeerde medewerkers noodzakelijk voor de realisatie van de beschreven doelstellingen en de doelgroepen die zij bedient.
  3. *Etc.*
- Hoofddoelstelling
De hoofddoelstelling moet voldoen aan de eisen van SMART, d.w.z. dat de hoofddoelstelling specifiek, meetbaar, ambitieus, realistisch en tijdsgebonden zijn.
Bijvoorbeeld: *Binnen een periode van 5 jaar een educatief centrum vormen voor (gehandicapte) kinderen uit het basisonderwijs.*

- Subdoelstellingen
Welke subdoelstellingen zijn benodigd om de hoofddoelstelling te behalen?
Bijvoorbeeld:
  1. *Binnen een periode van 2 jaar biedt de kinderboerderij een tweetal cursussen aan op het gebied van dier- en milieu. De cursussen zullen door twee basisscholen en één basisschool voor gehandicapte kinderen worden afgenomen.*
  2. *Binnen een periode van 3 jaar organiseert de kinderboerderij educatiedagen met verschillende thema's. Er zullen vier educatiedagen per jaar plaatsvinden, gericht op basisschoolkinderen.*
- Doelgroepen
Een doelgroep is een groep mensen die een aantal kenmerken gemeenschappelijk heeft.
Bijvoorbeeld: *Kinderen, verstandelijk gehandicapten of ouderen.*

In bijlage 4 is een voorbeeld voor de opbouw van missie, visie en bedrijfsdoelstellingen opgenomen.

Minimumeisen:

Bovengenoemde punten zijn helder omschreven.

Toetsing

Documenten:

- Missie, visie en bedrijfsdoelstellingen

3. Zijn de huisregels – en de regels ten aanzien van arbeidsomstandigheden – die gehanteerd worden op de kinderboerderij omschreven?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent organisatie en personeel.

Toelichting

Medewerkers van de kinderboerderij lopen risico's. De kinderboerderij beperkt deze risico's echter en treft (preventieve) maatregelen. Om medewerkers op de hoogte te stellen van o.a. risico's, maatregelen en voorschriften op de kinderboerderij, dient de kinderboerderij in het bezit te zijn van huisregels.

Voorbeelden van regels die omschreven kunnen worden zijn:

- Van elke werknemer wordt verwacht dat hij/zij van de uitgangspunten besproken in het kwaliteitsbeleid op de hoogte is en hier ook naar werkt;
- Medewerkers streven de doelstellingen van de kinderboerderij na;
- Wijze van medewerkers op de hoogte te stellen van lopende zaken op de kinderboerderij;
- Regels m.b.t. Verklaring van Onbesproken Gedrag;
- Omschrijving rookbeleid;
- Omschrijving vaccinatiebeleid medewerkers;
- Vrijwilligersbeleid (zie bijlage 5);
- Beleid omtrent risicogroepen (zie bijlage 6);
- Instructies hygiënisch werken;
- Risico's van zoönosen;
- Mogelijke besmettingswegen;
- Omschrijving vuile en schone weg principe;
- Maatregelen m.b.t. het gebruik van gereedschap en machines;
- Etc.

De huisregels van de kinderboerderij omvat kernpunten uit het keurmerkhandboek. Daarnaast kan het document worden aangevuld met aanvullende regels van de kinderboerderij. De huisregels dienen te allen tijde nauwkeurig te worden bijgehouden. Medewerkers dienen op de hoogte te zijn van de geldende huisregels en de huisregels te ondertekenen als wijze van instemming met de regels.

Minimumeisen:

- Huisregels helder omschreven
- Ondertekening huisregels door medewerkers

Toetsing

Documenten:

- Ondertekende huisregels

4. Heeft de kinderboerderij de organisatiestructuur omschreven?

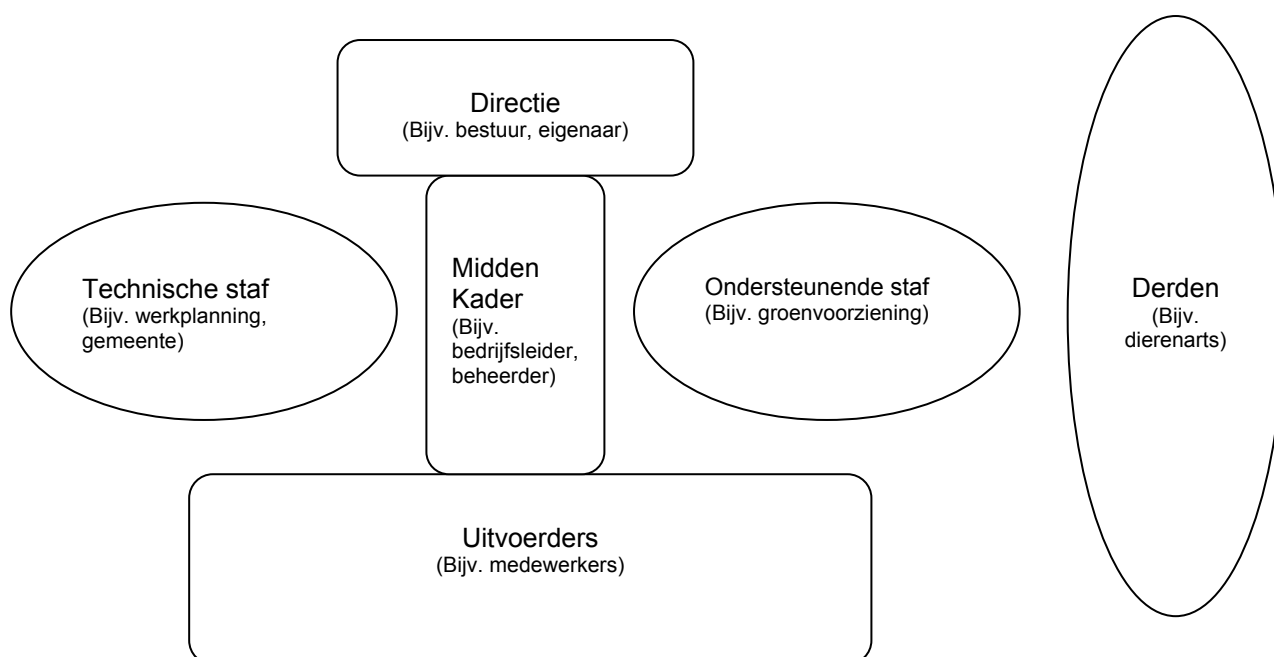
Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent organisatie en personeel.

Toelichting

Een organogram is een schematisch overzicht van een organisatiestructuur en geeft inzicht in de organisatiestructuur van de kinderboerderij.

De kinderboerderij valt altijd op te delen in vijf eenheden, die in onderstaande figuur wordt gepresenteerd.

De directie, het middenkader en de uitvoerders hebben plaats in de romp van de kinderboerderijorganisatie. De twee stafafdelingen zijn indirect bij het primaire proces betrokken en zijn daarom los getekend.

- De **uitvoerders** vormen het hart van iedere kinderboerderij. Zij nemen namelijk het eigenlijke werk op zich. De uitvoerders worden gevormd door de dierverzorgers.
- De **directie** is verantwoordelijk voor de gehele gang van zaken binnen de kinderboerderij.
- Het **middenkader** is de schakel tussen alle overige eenheden van een kinderboerderij. Indien bijvoorbeeld de kinderboerderij twee primaire processen (bijvoorbeeld Educatie en Zorg) heeft, kan het zijn dat deze door twee personen wordt aangestuurd. In dit voorbeeld is er een manager voor het aansturen van het educatieteam en een manager voor het zorgteam aangesteld.
- De **technische staf** zorgt voor de werkplanning, de training van de werknemers, het beheer van de financiën, het bewaken van de kwaliteit enz. Een financiële controleur kan bijvoorbeeld de gemeente zijn.

- De **ondersteunende staf** heeft als taak dat de kinderboerderij minder afhankelijk wordt van derden. De ondersteunende staf omvat bijvoorbeeld de kantine of bibliotheek.
- **Derden** leveren een extern product of een externe dienst aan de kinderboerderij, bijvoorbeeld de arbodienst, de dierenarts en toeleveranciers.

Niet in ieder kinderboerderij komen stafafdelingen voor. Bovendien is het zo dat een persoon vaak meerdere functies vervult, bijvoorbeeld wanneer de kinderboerderij erg klein is. Een bedrijfsleider heeft bijvoorbeeld directieve, aansturende maar ook uitvoerende taken.

Plaats de werknemers van uw kinderboerderij in bovenstaand figuur (organogram). Omschrijf iedere afdeling en licht deze toe. Wat houdt de afdeling in, wie behoren tot deze afdeling, etc.

Minimumeisen:

De kinderboerderij is in het bezit van een organogram.

Toetsing

Documenten:

- Organogram

5. Zijn van alle functies functieprofielen opgesteld en aanwezig?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent organisatie en personeel.

Toelichting

Van de medewerkers wordt verwacht dat zij zich maximaal voor de kinderboerderij inzetten en daar waar mogelijk collega's aanvullen en/of corrigeren. Globale kennis van de activiteiten van collega's is daarbij onontbeerlijk en dient te worden nagestreefd. De medewerkers staan gezamenlijk borg voor de door de kinderboerderij geleverde producten en diensten. Alle medewerkers zijn primair verantwoordelijk voor het kwaliteitsniveau, voedselveiligheid en de veiligheid van eigen werk in overeenstemming met de vereisten van het kwaliteitssysteem.

Primaire taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden dienen vastgelegd te zijn in processchema's. Elke medewerker is verantwoordelijk voor de uitvoering van zijn eigen werkzaamheden, zoals weergegeven in de processchema's middels B (bevoegdheid) en V (verantwoordelijkheid). De medewerkers (ook vrijwilligers) dienen op de hoogte gesteld te zijn van hun taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden.

Een korte toelichting:

Een **taak** is iets wat je moet doen.

Een **bevoegdheid** is iets waar je recht toe hebt om te doen.

Een **verantwoordelijkheid** is iets waar je een plicht toe hebt om te doen of zorg draagt dat het naar behoren wordt uitgevoerd.

Functieomschrijvingen

In het organisatieschema is de structuur van de organisatie weergegeven. Voor de functies die relevant zijn met betrekking tot de kwaliteitszorg dienen per functie het functiedoel, de functie-eisen, taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden (inclusief de verantwoordelijkheden ten aanzien van arbeidsomstandigheden) beschreven. Functieprofielen kunnen omschreven worden van de bedrijfsleider, administratie, dierverzorger, technische dienst, stagiaire etc.

Een competentie is een bepaalde vaardigheid of kennis die aansluit bij de eisen die aan een functie gesteld worden. Te allen tijde dient op de kinderboerderij minimaal één verantwoordelijke aanwezig te zijn op de kinderboerderij die beschikt over de gestelde beroepscompetenties. Beroepscompetentieprofielen waaraan de verschillende medewerkers moeten voldoen zijn opgesteld door het Agrarisch Opleiding Centrum (AOC). Meer over de competentieprofielen voor beheerder, dierverzorger en medewerker dierverzorging is te vinden in bijlage 7. De kinderboerderij kan eigen opgestelde functieprofielen toevoegen. Echter de competentieprofielen opgesteld door het AOC zijn leidend.

Minimumeisen:

- Te allen tijde minimaal één verantwoordelijke aanwezig op de kinderboerderij die beschikt over de gestelde beroepscompetenties
- Omschrijving van functieprofielen

Toetsing

Documenten:

- Functieprofielen

6. Zijn de verschillende overlegstructuren omschreven?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent organisatie en personeel.

Relevante artikelen uit de wet:

Wet op de ondernemingsraden

- Hoofdstuk VA. De medezeggenschap in kleine ondernemingen
Artikel 35b t/m 35d

Toelichting

De leiding van de kinderboerderij is verantwoordelijk ervoor te zorgen dat er goede communicatie plaatsvindt tussen de verschillende niveaus en functies van de werknemers. Door een goede communicatie blijft iedereen op de hoogte van belangrijke zaken en worden misverstanden voorkomen.

Voor bedrijven waar tenminste 10 personen werken, maar minder dan 35 die geen ondernemingsraad of personeelsvertegenwoordiging heeft, geldt dat tenminste twee maal per jaar een personeelsvergadering wordt georganiseerd met het voltallige personeel. In deze vergadering overleggen bestuurders en medewerkers over onderwerpen die van belang zijn voor het bedrijf en de positie van de medewerkers.

Het is belangrijk dat werknemers inspraak kunnen hebben over beleidsaangelegenheden die hen betreffen en de wijze waarop zij hun werk uitvoeren. In het werkoverleg dient aandacht besteed te worden aan de arbeidsomstandigheden. Door arbo als vast punt op de agenda te plaatsen is gewaarborgd dat aan dit onderwerp aandacht wordt besteed. Tevens kan worden aangegeven wanneer een open spreekuur van de arbodienst / arbo deskundige plaatsvindt. Daarnaast kan tijdens het werkoverleg de werknemers een toelichting gegeven worden inzake het gebruik, controle en onderhoud van bepaalde apparaten. Ook moet er een mogelijkheid zijn voor de werknemers om hun mening te kunnen geven over de gebruikte producten / de gang van zaken met het oog op de arbeidsomstandigheden. Het welzijn en de gezondheid van de dieren dient ook een vast agendapunt te zijn.

Het is van belang dat alle betrokkenen op de hoogte zijn van de doelen en taken van de diverse overlegvormen. Wanneer al deze doelen en taken op elkaar zijn afgestemd vindt er een optimale informatie uitwisseling plaats. Tevens kunnen van belang zijnde thema's in het daarvoor bedoelde overleg besproken worden. In bijlage 8 zijn als voorbeeld verschillende overlegstructuren uitgewerkt.

Minimumeisen:

- De kinderboerderij houdt ten minste twee maal per jaar een personeelsvergadering

Toetsing

Documenten:

- Omschrijving overlegstructuren
- Agenda
- Notulen

7. Is het opleidingsbeleid omschreven?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent organisatie en personeel.

Toelichting

Kennis verouderd snel in de samenleving. Het is daarom belangrijk de kans te krijgen voortdurend nieuwe kennis en vaardigheden op te doen. Als werknemers blijven bijleren zijn ze langer en beter inzetbaar.

Voorbeelden van scholingsmogelijkheden zijn:

- Introductie bedrijf (gang van zaken, diensten, Kwaliteitshandboek)
- Interne cursussen en opleidingen, bijvoorbeeld:
  - wanneer er nieuwe werkwijzen zijn (incl. begeleiding)
  - wanneer er nieuw apparaat of machines zijn aangeschaft
  - opfriscursus indien er over een bepaald onderwerp veel vragen en/of problemen zijn
- Externe cursussen en opleidingen, bijvoorbeeld:
  - management
  - hygiëne
  - dierverzorging en – gezondheid
  - bedrijfshulpverlening
- Actualiteit, bijvoorbeeld:
  - vakliteratuur
  - (regionale) kranten

Voorwaarden, afspraken en andere regelingen dienen te worden besproken en vastgelegd. Bijvoorbeeld hoe medewerkers ambities kenbaar kunnen maken en of de werkgever de opleiding betaalt of een vergoeding biedt.

Het plan van aanpak omtrent opleiding dient jaarlijks geactualiseerd en besproken te worden door de werkgever en –nemer. Jaarlijks moet de voortgang van het plan van aanpak op schrift worden gezet. Die voortgang wordt besproken met de Ondernemingsraad, de personeelsvertegenwoordiging en het personeel. Het plan van aanpak is een onderdeel van het kwaliteitssysteem.

Het is aan te bevelen oorzaken van het verzuim en ongevallen te betrekken bij de voortgangsbepreking van het plan van aanpak. Het is handig dit te doen, want deze oorzaken kunnen van invloed zijn op de relevantie van volgorde van onderwerpen of leiden tot nieuwe onderwerpen.

Minimumeisen:

- Op schrift gesteld plan van aanpak omtrent opleiding
- Een op schrift gesteld voortgangsevaluatie van het plan van aanpak
- Bespreken voortgang met de Ondernemingsraad, de personeelsvertegenwoordiging en het personeel

Toetsing

Documenten:

- Plan van aanpak omtrent opleiding
- Voortgangsevaluatie

8. Houdt de kinderboerderij van iedere medewerker een personeelsdossier bij?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent personeel.

Toelichting

Belangrijke gegevens van personeelsleden worden verwerkt in een personeelsdossier. Het personeelsdossier bevat daarom relevante informatie voor de uitvoering van personeelsbeleid. Sommige gegevens zijn nodig om te kunnen voldoen aan wettelijke verplichtingen.

Van iedere medewerker (inclusief vrijwilligers) dient een personeelsdossier aanwezig te zijn (zie bijlage 9). Het personeelsdossier bevat tenminste de volgende gegevens:

- Contactgegevens medewerker (naam, adres, etc.)
- Gegevens m.b.t. de dienst (datum in dienst, dienstverband, functie etc.)
- Behaalde kwalificaties, bijvoorbeeld BHV, EHBO
- Beoordelingsformulier. Voor het beoordelen van benodigde competenties van nieuwe en huidige medewerkers wordt gebruik gemaakt van een beoordelingsformulier (zie bijlage 10). Voor iedere functie of afgebakende taak op de kinderboerderij dient een apart beoordelingsformulier aanwezig te zijn.
- Verklaring Omtrent het Gedrag. Er dient een Verklaring Omtrent het Gedrag aanwezig te zijn van de beheerder (zie bijlage 13).
- Verklaring gedrag medewerker. De beheerder dient te verifiëren of de gedragingen van de medewerkers niet in tegenspraak zijn met de doelstellingen van de kinderboerderij. De kinderboerderij mag medewerkers verplichten een Verklaring Omtrent het Gedrag te vragen.
- Registratie vaccinaties
- Overige

Minimumeisen:

Van iedere medewerker is een personeelsdossier aanwezig die minimaal bovengenoemde punten bevat.

Toetsing

Documenten:

- Personeelsdossier
- Verklaring Omtrent het Gedrag
- Verklaring gedrag medewerkers
- Vaccinatie bewijs

9. Heeft de kinderboerderij een introductieprogramma voor nieuwe medewerkers opgesteld?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent personeel.

Toelichting

Het introductieprogramma ondersteunt een nieuwe medewerker om een visitekaartje voor de kinderboerderij te worden. Een goede introductie en een zorgvuldig inwerkprogramma dragen niet alleen bij aan een goede start voor een nieuwe medewerker, maar ook aan een gezond bedrijf. Aandachtspunten bij het introductieprogramma zijn:

Stel indien mogelijk een persoonlijke coach aan

Zorg voor een rondleiding in het bedrijf, waarbij indeling e.d. aan de orde komen

Stel de nieuwe medewerker voor aan alle collega's waarmee hij te maken krijgt

Houdt een introductiegesprek, denk hierbij aan:

- controle of alle administratieve zaken zijn afgehandeld
- de introductiemap (indien aanwezig)
- arbeidsvoorwaarden
- huisregels
- het inwerk- en opleidingstraject
- wensen en verwachtingen van de leerling/stagiair
- de veiligheid op het werk en hoe de leerling/stagiair daarmee moet omgaan

Stel de nieuwe medewerker voor aan alle collega's waarmee hij te maken krijgt

Stel een inwerkprogramma op, denk hierbij aan informatie over:

- collega's (wie doet wat?)
- apparatuur en materialen
- veiligheid
- hygiëne
- arbo voorschriften
- de werkzaamheden
- werkwijze
- producten en/of diensten, assortiment
- procedures
- gewenst en ongewenst gedrag (+ consequenties)
- etc.

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Introductieprogramma

10. Volgt de kinderboerderij de procedure m.b.t. klachten en verbetervoorstellen?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen m.b.t. klachten en verbetervoorstellen.

Toelichting

De kinderboerderij dient klachten en verbetervoorstellen in behandeling te nemen en te evalueren. Dit geldt zowel van klachten en verbetervoorstellen van bezoekers als medewerkers. Wanneer er wijzigingen in bestaande werkwijzen e.d. worden doorgevoerd, dienen medewerkers op de hoogte te worden gesteld van deze veranderingen. Jaarlijks dient een klachtenanalyse te worden uitgevoerd waaruit naar voren komt hoe vaak bepaalde klachten voorkomen. Hierbij dient ook een plan van aanpak te worden opgesteld indien blijkt dat getroffen maatregelen onvoldoende effect hebben gehad en de klacht blijft terugkomen.

De klachten en verbetervoorstellen dienen te worden meegenomen in de Risico Inventarisatie & Evaluatie (RI&E). Afhankelijk van de aard van de klacht of het verbetervoorstel moet de beheerder zich laten bijstaan door deskundigen (preventiemedewerker, arbodienst, etc.)

De procedure m.b.t. het afhandelen van klachten en verbetervoorstellen is weergegeven op de volgende pagina. De beheerder van de kinderboerderij is verantwoordelijk voor de juiste afhandeling van klachten en verbetervoorstellen.

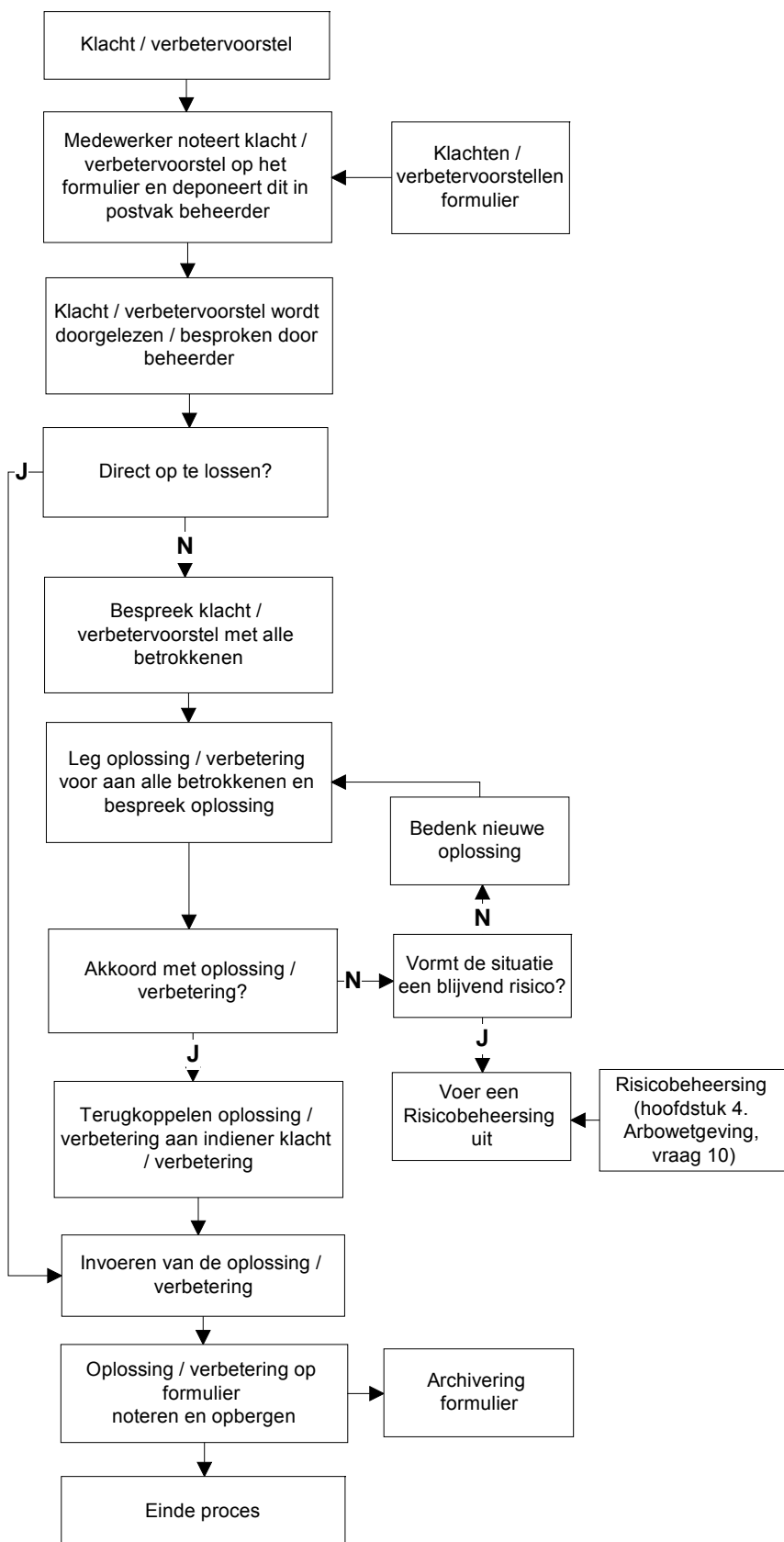
Minimumeisen

- Indieningsformulier van klachten en verbetervoorstellen bevat minimaal de volgende punten (zie bijlage 12):
  - Naam indiener
  - Datum klacht / verbetervoorstel
  - Omschrijving klacht / verbetering
  - Oorzaak klacht
  - Oplossing
  - Afhandeling
- Jaarlijks klachtenanalyse uitvoeren, inclusief plan van aanpak (indien van toepassing)

Toetsing

Documenten:

- Klachtenanalyse
- Plan van aanpak (indien van toepassing)
- Uitgewerkte klachten en verbetervoorstellen die ingediend zijn

2. Handelsregisterwet

De handelsregisterwet zorgt ervoor dat alle gegevens van bedrijven zijn vastgelegd. Dit gebeurt in het handelsregister. Het Handelsregister is de basisregistratie van alle ondernemingen en rechtspersonen in Nederland. Ook alle stichtingen en verenigingen moeten zich hierin laten registreren. Alle gegevens zijn toegankelijk, zodat er een rechtszekerheid wordt geboden aan leveranciers en afnemers.

1. Is de kinderboerderij ingeschreven bij de Kamer van Koophandel of is op een andere manier de rechtspersoon geregeld?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Handelsregisterwet.

Relevante artikelen uit de wet

Handelsregisterwet:

- Hoofdstuk 2: Het handelsregister
Artikel 5 t/m 7, 9 t/m 12

Handelsregisterbesluit:

- Hoofdstuk 2: De opgave ter inschrijving
Artikel 5 t/m 7
- Hoofdstuk 3: De in het handelsregister in te schrijven gegevens
Artikel 9 t/m 11

Toelichting

In het handelsregister staan belangrijke gegevens over en voor het bedrijfsleven. Volgens de wet moet ieder bedrijf worden geregistreerd in het handelsregister van de Kamer van Koophandel. Na inschrijving bij de Kamer van Koophandel zijn de rechtsvorm en rechtspersoon bekend. Bij kinderboerderijen kan er een driedeling gemaakt worden:

- De zelfstandige kinderboerderijen zijn verplicht zich te registreren in het register.
- Kinderboerderijen die tot een stichting behoren volstaan met het aanwezig hebben van statuten. De stichting die is opgesteld door notariële acte is namelijk al verplicht zich in te schrijven.
- Kinderboerderijen die tot een vereniging behoren volstaan met het aanwezig hebben van statuten. De vereniging die is opgesteld door notariële acte is namelijk al verplicht zich in te schrijven.

Noot: een vereniging is niet verplicht zich te laten registreren in het handelsregister. Indien een vereniging niet is ingeschreven in het handelsregister zijn de bestuursleden, naast de vereniging zelf, hoofdelijk aansprakelijk.

Minimumeisen

Minimaal dient er één zelfstandig ondernemer bekend te zijn. Bij stichtingen en/of verenigingen dienen er minimaal statuten te zijn waarin de rechtspersoon is omschreven.

Toetsing

Documenten:

- Inschrijving Kamer van Koophandel, of
- Aanwezigheid van statuten

3. Wet Milieubeheer

De Wet Milieubeheer is de belangrijkste milieuwet en heeft tot doel het beschermen van de mens en het milieu als gevolg van bedrijfsactiviteiten. Hierbij staan de begrippen 'gevolgen voor' en 'bescherming van' het milieu centraal. Belangrijk instrument om dit doel te bereiken is de milieuvergunning.

1. Is er door de lokale overheid een gebruiksvergunning/milieuvergunning verleend voor het uitoefenen van dit bedrijf of is er een melding van gedaan?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Wet Milieubeheer.

Relevante artikelen uit de wet

Wet Milieubeheer:

- Afdeling 8.1.1: Algemeen
Artikel 8.1, 8.2, 8.10 t/m 8.12, 8.20

Toelichting

Het doel van de vergunningen is het zoveel mogelijk beperken of ongedaan maken van schadelijke effecten voor het milieu. Om een bedrijf te kunnen starten, moet er eerst bekeken worden of het bestemmingsplan de bedrijfsactiviteit toestaat op de betreffende locatie. Als dat zo is dan moeten de volgende stappen genomen worden:

- Bouwvergunning aanvragen (in enkele gevallen is dat niet vereist)
- Gebruiksvergunning aanvragen of gebruiksmelding
- Milieuvergunning, in de vorm van een melding WMB (Wet Milieubeheer) of een vergunning 'op maat'

Bouwvergunning

Bij het (ver)bouwen van een pand is altijd een bouwvergunning nodig. In deze vergunning staan zaken als brandveiligheid, geluidswering en veiligheid. De vergunning wordt verleend door de gemeente. De gemeente heeft een bouwverordening waarin de voorschriften staan met betrekking tot een bouwvergunning.

Gebruiksvergunning en gebruiksmelding

Een gebruiksvergunning is noodzakelijk wanneer er in een bouwwerk:

- dagverblijf zal worden verschaft aan:
  - meer dan 10 personen jonger dan 12 jaar, of
  - meer dan 10 lichamelijk of verstandelijk gehandicapte personen.
- bedrijfsmatig de stoffen zullen worden opgeslagen die in de regeling Bouwbesluit 2003 zijn omschreven als brandbaar, brandbevorderend en bij brand gevaar opleverend.

De gebruiksvergunning regelt het veilig gebruik van het gebouw en het op peil houden van de brandveiligheidsvoorzieningen. Door de gemeente kunnen aan de gebruiksvergunning voorwaarden worden gesteld met betrekking tot het voorkomen, beperken en bestrijden van brand, brandgevaar en ongevallen bij brand.

Een gebruiksvergunning is alleen nodig als de gemeente dat eist. Bij een aanvraag wordt dus vermeld of het nodig is of niet. Verdere informatie is bij de gemeente verkrijgbaar.

Voor gebouwen waarin meer dan 50 mensen verblijven geldt een meldingsplicht bij de gemeente over het gebruik en de brandveiligheidsmaatregelen, het aanvragen van een gebruikersvergunning is niet meer nodig. De verantwoordelijkheid voor het gebruik en daarmee de brandveiligheid van het gebouw ligt bij de gebruiker; de controle op het brandveilig gebruik is de verantwoordelijkheid van de gemeente. Verdere informatie is bij de gemeente verkrijgbaar.

Een aanvraag om gebruiksvergunning kan worden gedaan bij de gemeente met behulp van een landelijk vastgesteld formulier. Met datzelfde formulier kan ook een melding brandveilig gebruik worden gedaan. Het formulier is te downloaden op de website van het ministerie van VROM. Medio 2009 zal gestart worden met het digitale formulier gebruiksmelding en gebruiksvergunning. Het formulier wordt opgenomen in het Omgevingsloket Online (www.omgevingsloket.nl) en zal via de deelnemende gemeente ter beschikking worden gesteld. Het Omgevingsloket Online is de centrale voorziening waarmee alle aanvragen in het kader van de Omgevingsvergunning kunnen worden ingediend.

Milieuvergunning

De Wet Milieubeheer is er op gebaseerd dat iedereen die weet of kan vermoeden dat het bedrijf nadelige gevolgen kan hebben voor het milieu, verplicht is hier iets aan te doen om de gevolgen zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.

Voor kinderboerderijen kan er in eerste instantie volstaan worden met een melding. Dit moet gebeuren met een speciaal meldingsformulier. Mocht er een vergunning nodig zijn, zal de gemeente dit bekend maken.

Ieder bedrijf moet een melding hebben gemaakt of een vergunning hebben. Mocht dit nu nog niet het geval zijn, dan moet dit zo snel mogelijk gedaan worden. Meer informatie hierover is te verkrijgen bij de gemeente.

Minimumeisen

Er dient minimaal aanwezig te zijn:

- Bouwvergunning
- Gebruiksvergunning of gebruiksmelding
- Milieumelding (eventueel milieuvergunning)

Toetsing

Documenten:

- Melding en/of
- Vergunning

Opmerking

*Naar verwachting wordt per 1 januari 2010 de **Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) ofwel de omgevingsvergunning**, ingevoerd. De nieuwe omgevingsvergunning is een samenvoeging van verschillende vergunningen op het gebied van werken, ruimte en milieu. Het voordeel is dat ondernemers de omgevingsvergunning aanvragen bij één loket. De aanvraag omvat één procedure, er komt één vergunning en er is één mogelijkheid tot inspraak en bezwaar.*

Bron www.vrom.nl

4. Arbowetgeving

De Arbeidsomstandighedenwet (Arbowet) bevat voornamelijk algemene voorschriften en vormt daarmee een kaderwet voor arbeidsomstandigheden. Met de voorschriften wordt een grondslag gelegd voor structurele aandacht voor arbeidsomstandigheden in het bedrijfsbeleid. Concrete voorschriften met overheidstoezicht zijn terug te vinden in besluiten en regelingen. De Arbowet geldt voor alle arbeidsorganisaties in Nederland.

Met ingang van 1 januari 2007 is de Arbowet gewijzigd. De overheid wil met deze wet een effectiever arbeidsomstandighedenbeleid (arbobeleid) tot stand brengen, dat zorgt voor een verbetering van de veiligheid en gezondheid op de werkvloer. Een goed arbobeleid draagt namelijk bij aan het voorkomen van ziekten en ongevallen en het terugdringen van verzuim en arbeidsongeschiktheid.

Werkgevers en werknemers krijgen door de nieuwe Arbowet meer mogelijkheden om zelf invulling te geven aan de wijze waarop ze in de eigen sector aan de wetgeving voldoen. Dit heeft als voordeel dat binnen het bedrijf een arbobeleid gevoerd kan worden dat rekening houdt met de specifieke kenmerken van de sector. Geen 'one size fits all' aanpak dus, maar maatwerk. Een arbobeleid op maat dat in samenwerking met werknemers tot stand is gekomen, kan rekenen op meer draagvlak in een onderneming waardoor de uitwerking beter zal verlopen.

Uitgangspunt van de wet is dat het voeren van een arbeidsomstandighedenbeleid de verantwoordelijkheid is van de werkgever in samenwerking met de werknemers en waar nodig met deskundige ondersteuning.

Belangrijke taken die door beide partijen moeten worden uitgevoerd zijn onder andere:

- *werkgevers moeten voorlichting en instructies geven over de risico's van het werk aan de werknemers en de maatregelen die zijn getroffen;*
- *werknemers moeten de veiligheidsinstructies opvolgen en beschermingsmiddelen die beschikbaar zijn gesteld gebruiken.*

Voor vrijwilligers en zelfstandigen gelden uitsluitend nog regels als het gaat om ernstige arbeidsrisico's, zoals valgevaar of het werken met gevaarlijke stoffen. De nieuwe Arbowet geeft dus meer mogelijkheden en verantwoordelijkheid aan werkgevers en werknemers, minder regels en daardoor minder administratieve lasten. Zo ontstaat er meer draagvlak en een veiliger en gezonder werkklimaat.

Om de wetgeving toepasbaar en toegankelijk te maken, is het Arbo Platform Nederland opgericht. Hier is allerlei informatie te vinden over de Arbowetgeving, arbeid, veiligheid, Risico Inventarisatie & Evaluatie (RI&E) en gezondheid. Meer informatie is te vinden op www.arboportaal.nl.

§ 4.1 Deskundige bijstand

1. Is de kinderboerderij aangesloten bij een arbodienst of kerndeskundige?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wetArbeidsomstandighedenwet:

- Artikel 14 en 14a

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 2.14c

Toelichting

De werkgever is verplicht zich deskundig te laten ondersteunen bij preventie- en verzuimaanpak. In de nieuwe Arbowet kan dat op twee manieren:

1. De maatwerkregeling

De maatwerkregeling voorziet voor de arbotaken in ondersteuning door afzonderlijke deskundigen in plaats van één contract met een arbodienst.

Om in aanmerking te komen voor de maatwerkregeling is overeenstemming nodig met Ondernemingsraad (OR) of Personeelsvertegenwoordiging (PVT). Ook in de Collectieve arbeidsovereenkomst (CAO) kunnen hierover afspraken gemaakt worden. Die gaan dan vóór op afspraken met de OR.

In een bedrijf zonder OR / PVT kan alleen onder gebruik van een CAO-afpraak invulling gegeven worden aan een maatwerkregeling.

2. De vangnetregeling

Indien geen overeenstemming in het overleg over een maatwerkregeling wordt bereikt, geldt de vangnetregeling, die in grote lijn identiek is aan de 'oude' wettelijke regels zoals het laten bijstaan door een gecertificeerde arbodienst op het gebied van verzuimbegeleiding.

De rol van de OR / PVT en vakbond is dus doorslaggevend bij de keuze voor het invoeren van de maatwerkregeling.

Sommige kinderboerderijen in Nederland zijn aangesloten bij een CAO, bijvoorbeeld CAO Welzijn, CAO Zorg of in het geval van een gemeenteboerderij via gemeentelijke regelingen. Andere kinderboerderijen zullen dit niet zijn. Wanneer de kinderboerderij is aangesloten bij een CAO, kan de CAO-afpraak invulling geven aan een maatwerkregeling.

Voor meer informatie zie bijlage 13.

Bron www.arbobondgenoten.nl

Minimumeisen:

- De kinderboerderij is aangesloten bij een arbodienst of kerndeskundige.
- Werknemers hebben de toegang tot arbodeskundigen.

Toetsing

Documenten:

- Bewijs van aansluiting bij arbodienst of kerndeskundige
- Contract arbodeskundigen

2. Heeft de kinderboerderij een persoon aangewezen als preventiemedewerker?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet :

- Bijstand deskundige werknemers op het gebied van preventie en bescherming
Artikel 13
- Maatwerkregeling aanvullende deskundige bijstand bij specifieke taken op het gebied van preventie en bescherming
Artikel 14

Toelichting

De werkgever moet zich laten bijstaan door een of meerdere deskundige werknemers, de zogenaamde preventiemedewerker(s), in het verleden ook wel arbocoördinator(en) genoemd. Deze hebben tot taak het arbo- en verzuimbeleid te coördineren. De preventiemedewerker heeft drie wettelijke taken:

1. het (mede) opstellen en uitvoeren van de Risico Inventarisatie & Evaluatie (RI&E)
2. het adviseren en nauw samenwerken met de ondernemingsraad / personeelsvertegenwoordiging over te nemen te maatregelen voor een goed arbeidsomstandighedenbeleid
3. het (mede) uitvoeren van de maatregelen bedoelt onder punt 2

Vanuit de RI&E wordt bepaald hoeveel preventiemedewerkers er moeten zijn en wat hun niveau is. In bedrijven met maximaal 25 werknemers mag de werkgever zelf als preventiemedewerker optreden, mits hij zelf over voldoende deskundigheid beschikt. In bedrijven met meer dan 25 werknemers moet iedere werkgever een preventiemedewerker in het bedrijf aanwijzen. De Risico Inventarisatie & Evaluatie en het Plan van Aanpak (PvA) vormen de basis voor wat de preventiemedewerker moet weten.

Minimumeisen

- Actuele op schrift gestelde RI&E

Preventiemedewerker:

- Aanwijzen van werknemer
- Voldoende scholing

Toetsing

Documenten:

- RI&E
- Aanwijzingsbrief

3. Voldoet de kinderboerderij aan de gestelde eisen omtrent bedrijfshulpverlening?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Melding en registratie van arbeidsongevallen en beroepsziekten
Artikel 9
- Deskundige bijstand op het gebied van bedrijfshulpverlening
Artikel 15

Toelichting

Bedrijfshulpverlening (BHV)

De werkgever moet zich laten bijstaan door een of meerdere bedrijfshulpverleners. Zij verlenen bijstand aan de werkgever voor de volgende taken:

1. Het verlenen van eerste hulp bij ongevallen
2. Het beperken en het bestrijden van brand en het beperken van de gevolgen van ongevallen
3. Het in noodsituaties alarmeren en evacueren van alle werknemers en andere personen in het bedrijf of de inrichting

De werkgever moet de BHV-organisatie afstemmen op de aard, grootte en specifieke risico's van zijn bedrijf. Als basis voor de beoordeling van het aantal benodigde BHV'ers geldt de RI&E. De werkgever maakt dus naar aanleiding van de RI&E zelf een inschatting over het benodigde aantal BHV'ers voor zijn bedrijf. Tot 50 werknemers/aanwezigen moet minimaal één bedrijfshulpverlener aanwezig zijn. Er dient dus altijd minimaal één BHV'er aanwezig te zijn (tijdens openingsuren) op de kinderboerderij. De werkgever mag zelf de BHV-taken op zich nemen. Het is echter raadzaam ten minste één werknemer als vervanger aan te wijzen. Bij het vaststellen van het aantal bedrijfshulpverleners moet ook rekening gehouden worden met vakanties, ziekte, het werken op locatie, bezoekers en de specifieke risico's van een bedrijf. De opleiding dient afgestemd te zijn op de risico-inventarisatie. Bij gehandicapten dient de bedrijfshulpverlener een aanvullende opleiding te hebben voor ongevallen met gehandicapten.

Verbandtrommel

Er dient minimaal één verbandtrommel aanwezig te zijn (zie bijlage 14). In verband met ongevalrisico's is het raadzaam om een verbandtrommel te plaatsen op werkplekken waar de ongevalrisico's het hoogst zijn (bijv. werkruimtes, stallen) en een tweede in de kantine. De inhoud van de trommel dient te worden aangevuld n.a.v. de ongevalrisico's en te verwachten letsels. Door de plaats van de verbandtrommel met een bord aan te geven (vierkant groen bord met wit kruis) is de trommel bij een ongeval snel te vinden, ook door mensen die niet (goed) bekend zijn in het bedrijf.

Registratie ongevallen

Alle ongevallen die tot meer dan drie dagen ziekteverzuim leiden, moet de werkgever registreren (zie bijlage 15). De wijze van registreren wordt aan de werkgevers zelf overgelaten. Met de nieuwe Arbowet vervalt de plicht van de werkgever om de werknemersvertegenwoordiging en bedrijfshulpverleners actief van de melding op de hoogte te brengen. De informatie moet wel beschikbaar zijn voor iedereen. Het registreren van

ongevallen en het bekijken van de oorzaken vormen de basis voor het nemen van gerichte maatregelen om deze ongevallen in de toekomst te voorkomen.

Ongevallen met ernstige gevolgen dienen meteen gemeld te worden bij de Arbeidsinspectie. Onder een “ernstig ongeval” wordt verstaan lichamelijk of geestelijk letsel dat binnen 24 uur leidt tot opname in een ziekenhuis of letsel dat de dood tot gevolg heeft. De Arbeidsinspectie verricht dan een ongevalonderzoek.

Minimumeisen

- Actuele op schrift gestelde RI&E
- BHV'er:
  - Aanwijzen van (voldoende) medewerkers
  - Voldoende scholing
- Aanwezigheid gevulde en herkenbare verbandtrommel
- Melding ernstige ongevallen
- Registratie (ernstige) ongevallen

Toetsing

Documenten:

- RI&E
- Aanwijzingsbrief BHV'ers
- Bewijs van scholing
- Registratie (ernstige) ongevallen

Feitelijke toetsing:

- Minimaal één gevulde verbandtrommel
- De plaats van de verbandtrommel is met een bord aangegeven

§ 4.2 Risico-inventarisatie en –evaluatie (RI&E)

4. Heeft de kinderboerderij een risico-inventarisatie en -evaluatie?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Inventarisatie en evaluatie van risico's
Artikel 5
- Voorkoming en beperking van zware ongevallen waarbij gevaarlijke stoffen zijn betrokken
Artikel 6
- Voorlichting en onderricht
Artikel 8

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 2b en 2.14b

Toelichting

Arbeidsomstandighedenbeleid moet gebaseerd zijn op een goed inzicht in de risico's die zich bij de arbeid voordoen. Een risico is de kans dat een bepaald gevaar optreedt met schadelijk effect op veiligheid of gezondheid. Een RI&E (zie bijlage 16) omvat daarom een inventarisatie van de gevaren die zich kunnen voordoen en een evaluatie van de risico's. Dat is een schatting van de kans dat een gevaar optreedt.

Het opstellen van een RI&E is wettelijk verplicht waardoor risico's voor medewerkers en derden worden vastgesteld en beheerst.

Het doel van de RI&E is:

- Compleet betrouwbaar en actueel inzicht krijgen in de mate waarin er rekening wordt gehouden met de arbeidsomstandigheden in het bedrijf.
- Inzicht krijgen in de gevaren en risico's met betrekking tot veiligheid, gezondheid en welzijn, waaraan de medewerkers worden blootgesteld. Ook speciale risico's voor werknemers jonger dan 18 jaar en voor zwangere werkneemsters worden in een RI&E beschreven.

Bedrijven die minder dan 40 uur per week betaalde arbeid laten verrichten én gebruik maken van een erkend RI&E-instrument, zijn vrijgesteld van de verplichting zich bij de RI&E te laten ondersteunen door een gecertificeerde deskundige of Arbodienst. Het maken van een dergelijke inventarisatie is echter wel verplicht.

Deze vrijstelling geldt ook voor organisaties die uitsluitend met vrijwilligers werken of in ieder geval voor ten hoogste 40 uur per week betaalde arbeid laten verrichten.

Werkgevers die meer dan 40 uur per week betaalde arbeid laten verrichten door maximaal 25 werknemers zijn ook vrijgesteld zich bij de RI&E te laten bijstaan door een gecertificeerde deskundige of door een Arbodienst. Daarbij geldt dan wel dat de RI&E is gemaakt met een

RI&E-instrument dat in de sector-cao¹ is afgesproken en de cao-partijen moeten dat instrument door tenminste één arbodeskundige hebben laten toetsen. Deze vrijstellingen zijn opgenomen in het Arbobesluit.

Op de website www.rie.nl is meer achtergrondinformatie over de RI&E te vinden en wordt tevens een stappenplan aangereikt voor het uitvoeren van een RI&E.

Minimumeisen

Een actuele op schrift gestelde RI&E.

Toetsing

Documenten:

- RI&E
- Verslag overleg met medezeggenschapsorgaan (vertegenwoordiging van de medewerkers) of belanghebbende medewerkers
- De wijze waarop de werkgever alle medewerkers heeft geïnformeerd over de RI&E
- Logboek

---

¹ Cao staat voor collectieve arbeidsovereenkomst. Een cao is een verzameling afspraken tussen (vertegenwoordigers van) werkgevers en vertegenwoordigers van werknemers. De cao is een aanvulling op de individuele arbeidsovereenkomst die een werkgever en zijn werknemer met elkaar sluiten.

5. Is er een plan van aanpak aanwezig behorende bij de risico-inventarisatie en -evaluatie?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Inventarisatie en evaluatie van risico's
Artikel 5
- Voorkoming en beperking van zware ongevallen waarbij gevaarlijke stoffen zijn betrokken
Artikel 6
- Voorlichting en onderricht
Artikel 8

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 2.5b en 2.14b

Toelichting

Het is verplicht bij de RI&E een plan van aanpak te maken. In een plan van aanpak staat aangegeven welke maatregelen zullen worden genomen in verband met de gekozen risico's, en binnen welke termijn deze maatregelen zullen worden getroffen. Het plan van aanpak is een onderdeel van de RI&E. Uit dit plan van aanpak komen de punten naar voren die als eerste de aandacht verdienen bij het verbeteren van de arbeidsomstandigheden.

Het plan stelt een tijdslimiet waarin deze punten verbeterd moeten gaan worden. De kinderboerderij moet het plan laten controleren door een deskundige, bijvoorbeeld een arbodeskundige. Ook moet het plan worden besproken met het medezeggenschapsorgaan of, als die er niet is, de belanghebbende medewerkers.

Minimumeisen

Plan van aanpak naar aanleiding van de RI&E.

Toetsing

Documenten:

- Plan van aanpak
- Verslag overleg met medezeggenschapsorgaan of belanghebbende medewerkers

§ 4.3 Arbeidsomstandighedenbeleid

6. Wordt er een verzuimbeleid op de kinderboerderij gehanteerd?

Doelstelling

De kinderboerderij hanteert een verzuimbeleid.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Maatwerkregeling aanvullende deskundige bijstand bij specifieke taken op het gebied op het gebied van preventie en bescherming
Artikel 14
- Vangnetregeling aanvullende deskundige bijstand op het gebied van preventie en bescherming
Artikel 14a

Regeling procesgangs eerste en tweede ziektejaar

- Artikel 2 t/m 7

Toelichting

Bedrijven zijn verplicht een ziekteverzuimbeleid te voeren. De afspraken die met de arbodienst of arbodeskundigen worden gemaakt, dienen schriftelijk te worden vastgelegd. De afspraken gaan over concrete regels voor verzuim, controle, begeleiding en sancties vast te leggen en aan de medewerkers kenbaar te maken. In de regels dient aandacht geschonken te worden aan:

- het wegnemen van verzuimoorzaken (ook van individuele werknemers)
- wijze van ziekmelden door werknemers
- wijze van beter melden door werknemers
- het begeleiden van zieke werknemers
- de rechten en plichten bij zieke en re-integratie in het bedrijf
- de rol van de arbodienst en/of bedrijfsarts

De medewerkers moeten deze regels op schrift hebben ontvangen.

In bijlage 17 is aanvullende informatie en verplichtingen van de werkgever in het geval van ziekte opgenomen.

Registratie ziekteverzuim

Inzicht in de opbouw en ontwikkeling van het ziekteverzuim is nodig voor een succesvol verzuimmanagement. Op basis van verzuimcijfers en aanvullende informatie uit gesprekken met werknemers over de oorzaken van het verzuim, wordt duidelijk waar de gevaren liggen en kan de werkgever hier beter op inspringen. Daarnaast is verzuimregistratie van belang om aan zijn wettelijke verplichtingen ten aanzien van verzuim en re-integratie te kunnen voldoen.

Begeleiding zieke werknemer

Een goede begeleiding van zieke werknemers is van belang om de verzuimduur te bekorten en om zieke werknemers weer aan het werk te helpen in het eigen of in aangepast werk. De begeleiding dient te bestaan uit: regelmatig telefonisch contact houden, op huisbezoek gaan, de werknemer op het werk uitnodigen voor koffiepauze, werkoverleg etc. het (tijdelijk) aanpassen van het werk zodat dit minder belastend wordt en, als dat niet mogelijk is, op zoek gaan naar ander werk binnen het bedrijf.

Minimumeisen

- Op schrift gestelde regels met betrekking tot verzuim e.d.
- Bekendmaken van regels omtrent verzuim e.d.
- Registratie van ziekteverzuim
- Evalueren oorzaken ziekteverzuim
- Minimaal één keer per week contact houden met zieke werknemer
- Voldoen aan de genoemde punten in bijlage 17

Toetsing

Documenten:

- Op schrift gestelde regels met betrekking tot verzuim e.d.
- Registratie ziekteverzuim
- Aanstellingsbrief case manager

7. Wordt aan medewerkers regelmatig voorlichting en instructies gegeven over hun arbeidsomstandigheden?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Voorlichting en onderricht
Artikel 8

Toelichting

Volgens de arbowet is de werkgever verplicht ervoor zorg te dragen dat aan de werknemers voorlichting wordt verstrekt met betrekking tot de arbeidsomstandigheden. Voorlichting bestaat uit:

1. Kennisoverdracht
2. Instructie
3. Toezicht regelen

Per functie dient te worden vastgesteld hoe het werk gedaan moet worden en met welke hulpmiddelen. Daarbij dient ook te worden ingegaan op persoonlijke beschermingsmiddelen. Onderwerpen die bij kinderboerderijen minimaal aan de orde moeten komen zijn: goede begeleiding van de werknemers en vrijwilligers en de risico's van hun werkzaamheden zoals gedrag van dieren, machine veiligheid (zoals trekkers), elektrische handgereedschappen, valgevaar, melden van onveilige situaties, bedrijfshulpverlening. Medewerkers jonger dan 18 jaar dienen extra aandacht te krijgen m.b.t. voorlichting.

Om aan te tonen dat de kinderboerderij voorlichting aan medewerkers heeft gegeven kan een deelnemerslijst worden bijgehouden die ondertekend wordt door de medewerkers. De voorlichting en onderricht kan ook schriftelijk worden vastgelegd.

Daarnaast dient de werkgever er op toe te zien dat iedereen zijn werk op een juiste en veilige manier uitvoert. Dat kan de leidinggevende doen, maar ook begeleiders en medewerkers kunnen elkaar daarbij helpen. Om aansprakelijkheid te kunnen ontlopen moet een werkgever kunnen aantonen dat hij er alles aangedaan heeft om een ongeval te voorkomen. Dit betekent dat de medewerkers weten wat de risico's zijn, hoe ze daarmee moeten omgaan en dat ze verplicht zijn (arbo)instructies op te volgen.

In de verschillende hoofdstukken wordt voor bepaalde onderwerpen aanvullende informatie gegeven m.b.t. voorlichting en instructies.

Minimumeisen

- Medewerkers zijn voorgelicht en geïnstrueerd over hun taken met betrekking tot arbeidsomstandigheden
- (Nieuwe) jeugdige werknemers krijgen extra aandacht tijdens de voorlichting
- Toezien op naleving instructies

Toetsing

Documenten:

- Ondertekende deelnemerslijst voorlichting en instructies, of
- Op schrift gestelde voorlichting en instructies

8. Zijn de juiste persoonlijke beschermingsmiddelen in voldoende mate aanwezig en worden die gebruikt?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 8.1 en 8.3

Toelichting

De werkgever dient preventieve maatregelen te treffen indien gevaar voor de veiligheid of de gezondheid van een werknemer aanwezig is of kan ontstaan. Of dit gevaar aanwezig is moet blijken uit de RI&E. De werkgever dient te zorgen voor de aanwezigheid van voldoende persoonlijke beschermingsmiddelen, afgestemd op de verschillende aanwezige gevaarlijke stoffen en risicovolle situaties. Het soort belasting en de intensiteit, zoals die in de RI&E worden vastgesteld, zijn bepalend voor de keuze van de beschermingmaatregelen.

Voorbeelden van persoonlijke beschermingsmiddelen zijn brillen, maskers, handschoenen en gehoorbeschermers. De beschermingsmiddelen en –maatregelen moeten voldoen aan (internationale) normen. Voor meer informatie over normen², zie www.nen.nl. Kijk altijd of de persoonlijke beschermingsmiddelen een CE-markering hebben.

De werkgever dient instructies over het juiste gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen te geven. Tevens is de werkgever verplicht toe te zien op het juiste gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen.

Om aan te tonen dat de kinderboerderij voorlichting aan medewerkers heeft gegeven kan een deelnemerslijst worden bijgehouden die ondertekend wordt door de medewerkers. De voorlichting en onderricht kan ook schriftelijk worden vastgelegd.

In de verschillende hoofdstukken wordt voor bepaalde onderwerpen aanvullende informatie gegeven m.b.t. persoonlijke beschermingsmiddelen.

Minimumeisen

- Aanwezigheid van voldoende persoonlijke beschermingsmiddelen
- Medewerkers zijn voorgelicht en geïnstrueerd over het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen
- (Nieuwe) jeugdige werknemers krijgen extra aandacht in het onderricht
- Toezien op naleving instructies en juist gebruik persoonlijke beschermingsmiddelen

Toetsing

Documenten:

- Ondertekende deelnemerslijst voorlichting en instructies, of
- Op schrift gestelde voorlichting en instructies

Feitelijke toetsing:

- Voldoende persoonlijke beschermingsmiddelen

² NEN staat voor 'Nederlands Normalisatie-instituut'. Normen zijn documenten waarin dergelijke afspraken zijn vastgelegd. Zo dragen normen bij aan de veiligheid thuis en op het werk, en aan een gezonde en duurzame samenleving.

9. Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen getroffen en omschreven?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Voorkomen van gevaar voor derden
Artikel 10

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 1.36, 1.37 en 1.42
- Artikel 3.47

Toelichting

De klassieke risicogroepen zijn jonge kinderen, oudere mensen, zwangere vrouwen en mensen met een verminderde weerstand (zie bijlage 6). De werkgever dient apart aandacht te besteden aan risicogroepen. Zo moeten jeugdigen bijvoorbeeld hun werk uitvoeren onder deskundig toezicht en dienen er preventieve maatregelen voor zwangere vrouwen getroffen te worden.

Beschrijf in de RI&E de speciale risico's voor risicogroepen en welke (preventieve) maatregelen er worden getroffen. Houd rekening met de risicogroepen bij het periodiek arbeidsgezondheidskundig onderzoek.

Op de website van Kennissysteem Infectieziekten en arbeid (www.kiza.nl) → kwetsbare groepen) staat uitgebreide informatie over risico's die kwetsbare groepen lopen.

Op de website van de Nederlandse Vereniging voor Arbeids- en Bedrijfsgeneeskunde (NVAB) (<http://nvab.artsennet.nl>) → Richtlijnen en Leidraden → Zwangerschap/post partum → Richtlijn) is zeer uitgebreide informatie te vinden m.b.t. zwangere medewerkers.

Voor meer informatie behorende bij deze vraag wordt tevens verwezen naar het hoofdstuk 'Hygiëne en biologische agentia' vraag 6 en 9, Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen (personeel en bezoekers) getroffen en omschreven?

Minimumeisen

- De kinderboerderij heeft het werk zo ingericht dat het geen negatieve invloed heeft op de gezondheid en veiligheid van risicogroepen
- Actuele op schrift gestelde RI&E
- Op schrift gestelde voorlichting omtrent risico's en (preventieve) maatregelen ten aanzien van risicogroepen

Toetsing

Documenten:

- RI&E
- Op schrift gestelde voorlichting omtrent risico's en (preventieve) maatregelen ten aanzien van risicogroepen

10. Heeft de kinderboerderij de risico-beheersing uitgevoerd?

Doelstelling

De kinderboerderij inventariseert en neemt (preventieve) maatregelen voor risico's op de kinderboerderij.

Toelichting

De kinderboerderij dient continue mogelijke risico's op de kinderboerderij te inventariseren en maatregelen op te stellen om de risico's te beperken. Regelmatig dient visueel geïnspecteerd te worden welke mogelijke risico's er zijn op de kinderboerderij. Tevens dienen praktische aanpassingen te worden uitgevoerd om de risico's te beperken.

In fase 3 'Uitstekend voor elkaar' zal dieper worden ingegaan op de risico-beheersing.

Minimumeisen

De kinderboerderij voert een visuele inspectie uit en neemt maatregelen om risico's te beperken.

Toetsing

- Aantoonbaar voldoen aan de risico-beheersing

11. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent werk- inhoud en beleving?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Arbobeleid
Artikel 3

Arbeidstijdenwet:

- Arbeid in verband met onderwijs
Artikel 4:4
- Pauze regeling
Artikel 5:4
- Arbeidstijd
Artikel 5:7

Arbeidstijdenbesluit:

- Artikel 2.1:2

Toelichting

De welzijnsbepalingen in de Arbowet op het gebied van functie-inhoud betekenen dat:

- Rekening gehouden moet worden met personeuseigenschappen bij het samenstellen en toewijzen van taken;
- Het werk zoveel mogelijk naar eigen inzicht kan worden verricht, waarbij een beroep gedaan wordt op de vakbekwaamheid;
- Er contact mogelijk moet zijn tussen medewerkers en zij geïnformeerd worden omtrent het resultaat van het werk en welke eisen worden gesteld aan het werk;
- Kort cyclische taken zoveel mogelijk worden vermeden.

Stress komt op iedere werkplek voor. Indien stresssituaties incidenteel voorkomen, vormt dit vaak geen probleem en kunnen zij werknemers juist stimuleren tot betere resultaten in hun werk. Als stress echter langdurig bestaat kan dit leiden tot overspanning en oververmoeidheid. Stress is een van de belangrijkste oorzaken van arbeidsongeschiktheid. Mensen hebben behoefte aan regelmogelijkheden in hun werk. Het is daarom belangrijk dat zij zelf invloed kunnen uitoefenen op het werktempo, de werkwijze en de werkvolgorde. Tijdelijk en nieuw personeel is vaker het slachtoffer van bedrijfsongevallen dan ervaren personeel. Goede afspraken, een duidelijke introductie en begeleiding kunnen dit voorkomen. Stel daarom een introductieprogramma op (zie hoofdstuk 'Organisatie en personeel' vraag 9 Heeft de kinderboerderij een introductieprogramma voor nieuwe medewerkers opgesteld?)

In principe geldt voor werktijden de standaardregeling uit de Arbeidstijdenwet welke aangeeft dat:

- een dienst maximaal 12 uur mag duren;
- een werkweek maximaal 60 uur mag duren;

Let op: een werknemer mag niet iedere week het maximaal aantal uren werken. Over een langere periode bekeken, zien de werkuren er zo uit:

- per week per vier weken: gemiddeld 55 uur per week in een periode van vier weken lang; in een collectieve regeling (bijvoorbeeld cao) kunnen hierover afwijkende afspraken gemaakt zijn. Maar een werknemer mag nooit meer dan 60 uur per week werken;
- per week per 16 weken: gemiddeld 48 uur per week in een periode van 16 weken lang.

Werknemer en werkgever maken samen afspraken hoe de werknemer de werktijd per dag en per week invult.

- Als er langer dan 5,5 uur gewerkt wordt, dan dient er een pauze van minimaal 30 minuten te zijn. Die mag worden gesplitst in 2 keer een kwartier;
- Als er langer dan 10 uur gewerkt wordt, dan is de pauze minstens 45 minuten. Die mag worden gesplitst in meer pauzes van minimaal een kwartier.

Voor jongeren onder de 18 jaar gelde afwijkende regels. Aanvullende informatie over werken rusttijden is opgenomen in bijlage 18.

Minimumeisen

- Voldoen aan de welzijnsbepalingen in de Arbowet op het gebied van functie-inhoud
- Voor nieuwe medewerkers wordt een introductieprogramma opgesteld
- De werktijden voldoen aan de bovengenoemde eisen
- De rusttijden voldoende aan bovengenoemde eisen

Toetsing

Documenten:

- Introductieprogramma
- Werkrooster
- Schoolrooster (indien van toepassing)

12. Wordt er een beleid m.b.t. ongewenste gedragingen (van medewerkers en publiek) op de kinderboerderij gehanteerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent het beleid van ongewenste gedragingen (van medewerkers en publiek).

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet

- Arbobeleid
Artikel 3

Wet Klachtrecht:

- Hoofdstuk II. Behandeling van klachten
Artikel 2

Toelichting

Ongewenste gedragingen zoals pesten, agressie, geweld en seksuele intimidatie kunnen voorkomen op de kinderboerderij. Ook het gebruik van bepaalde medicijnen, alcohol en/of drugs kan risico's met zich brengen bij het uitoefenen van de functie. Niet alleen voor de gebruiker zelf, maar ook voor collega's of derden (bijvoorbeeld tijdens het werken met gevaarlijke machines). De werkgever moet zorgen dat psychosociale belasting geen gevaar oplevert voor de veiligheid en de gezondheid van de werknemers. De organisatie doet dit door het maken van een beleid m.b.t. omgangsvormen en gedrag. Van belang is dat duidelijk wordt aangegeven wat wel en niet wordt getolereerd, wie toezicht houdt, de klachtenprocedure en de mogelijke sancties die getroffen kunnen worden. Zorg ook voor een goede opvang en begeleiding voor werknemers die slachtoffer zijn geworden van ongewenste gedragingen.

In de RI&E inventariseert en beoordeelt de werkgever de risico's van ongewenste gedragingen in het bedrijf. Eventuele maatregelen tegen ongewenste gedragingen worden opgenomen in het PvA van de RI&E. Houd goed bij welke maatregelen tegen ongewenste gedragingen zijn genomen. Het beleid dient schriftelijk te zijn vastgelegd en periodiek onder de aandacht te worden gebracht. Evalueer regelmatig, bijvoorbeeld via het werkoverleg, of de maatregelen effect hebben. Geef uw werknemers ook voorlichting en onderricht over deze maatregelen. De gestelde vragen hebben betrekking op zowel begeleider als cliënten en sluiten aan bij de wet Klachtrecht. De Arbo-wet eist vooral een duidelijk sanctie beleid.

Het bovenstaande geldt zowel voor ongewenste gedragingen door medewerkers als door bezoekers. De kinderboerderij dient daarom de maatregelen met betrekking tot agressie door derden schriftelijk vast te leggen. Wat moeten medewerkers doen indien ze te maken krijgen met bijvoorbeeld een agressieve bezoeker, wie moeten zij benaderen, hoe is slachtofferbegeleiding geregeld etc.?

Minimumeisen

- De werkgever zorgt er voor dat psychosociale belasting geen gevaar oplevert voor de veiligheid en de gezondheid van de werknemers
- Op schrift gesteld beleid m.b.t. omgangsvormen en gedrag
- Beleid periodiek bespreken met werknemers
- Op schrift gestelde maatregelen m.b.t. agressie door derden

Toetsing

Documenten:

- Op schrift gesteld beleid m.b.t. omgangsvormen en gedrag
- Op schrift gestelde maatregelen m.b.t. agressie door derden

13. Worden medewerkers periodiek voorgelicht m.b.t. fysieke belasting?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Hoofdstuk 5 Fysieke arbeid
Artikel 5.2, 5.3 en 5.5

Toelichting

De fysieke belasting (zie bijlage 19) mag geen gevaar opleveren voor de veiligheid en gezondheid van de werknemer. In de RI&E moeten veiligheids- en gezondheidsaspecten van fysieke belasting worden beoordeeld. In die beoordeling moet rekening worden gehouden met:

- de kenmerken van de last
- de vereiste lichamelijke inspanning
- de kenmerken van de werkomgeving
- de eisen van de taak

Indien de veiligheid en gezondheid van werknemers in gevaar komt dient de werkgever (preventieve) maatregelen te treffen. Problemen dienen bij de bron te worden aangepakt, maar als het niet anders kan kunnen uiteindelijk ook persoonlijke beschermingsmiddelen worden ingezet.

De werkgever is verplicht medewerkers voorlichting te geven over de te verrichten werkzaamheden, de daaraan verbonden risico's en de maatregelen die er op gericht zijn deze risico's te voorkomen of te beperken.

Minimumeisen

- Actuele op schrift gestelde RI&E
- Medewerkers zijn voorgelicht en geïnstrueerd m.b.t. fysieke belasting
- Tilhulpmiddelen bij het hanteren van lasten zwaarder dan 25 kg
- Karren bij duw- en trekkrachten
- Kasten, stellingen en rekken worden zo ingericht dat de meest frequent gebruikte en/of de zwaarste voorwerpen op de meest gunstige pakhogte liggen
- Indien mogelijk wordt staand werk vervangen door zittend werk
- Er zijn doelmatige stoelen beschikbaar voor zittend werk

Toetsing

Documenten:

- RI&E
- Ondertekende deelnemerslijst voorlichting en instructies, of
- Op schrift gestelde voorlichting en instructies

Feitelijke toetsing:

- Tilhulpmiddelen
- Karren bij duw- en trekkrachten
- Er zijn doelmatige stoelen beschikbaar voor zittend werk

14. Worden medewerkers geïnstrueerd over het werken met gereedschap, apparatuur en machines en zijn er (preventieve) maatregelen getroffen om risico's te minimaliseren?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Arbobeleid
Artikel 3
- Voorlichting en onderricht
Artikel 8

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 3.16
- Artikel 7.2 t/m 7.6, 7.10, 7.11, 7.12 t/m 7.16, 7.23 en 7.23a
- Artikel 8.1 t/m 8.3

Toelichting

Werken met gereedschappen, apparatuur en machines kan gevaarlijk zijn. Nieuwe en bestaande machines behoren te voldoen aan de wettelijke veiligheids- en gezondheidseisen. Voor machines in bedrijf gelden daarnaast de eisen van de Arbeidsmiddelenrichtlijn (Arborichtlijn). De Arborichtlijn is opgenomen in het Arbobesluit, en daarin staat dat gereedschappen, machines en installaties die op de werkplek gebruikt worden geen gevaar mogen opleveren voor de werknemers. Daarom moeten werkgevers arbeidsmiddelen die op de werkplek gebruikt worden periodiek keuren. Wanneer een machine of gereedschap gekeurd is dient het arbeidsmiddel een keuringssticker te hebben. Op zo'n sticker staat de keuringsdatum en een datum voor een volgende keuring.

Laat machines en gereedschappen altijd keuren. Dus ook wanneer er geen personeel in dienst is. Het is noodzakelijk om medewerkers voor te lichten over het juiste gebruik van gereedschap en/ of machines.

Meer informatie over gereedschap, apparatuur en machines is opgenomen in bijlage 20.

Minimumeisen

- Er wordt alleen met goedgekeurd gereedschap, apparatuur en machines gewerkt
- Gereedschap, apparatuur en machines worden periodiek onderhouden
- Medewerkers zijn voorgelicht en geïnstrueerd m.b.t. het juist gebruik van gereedschap, apparatuur en machines
- Nieuw apparatuur wordt geïntroduceerd bij de medewerkers
- Medewerkers zijn gekwalificeerd voor het gebruik van gereedschap en machines
- Er zijn voldoende persoonlijke beschermingsmiddelen aanwezig, afgestemd op de verschillende werkzaamheden.

Toetsing

Documenten:

- Ondertekende deelnemerslijst voorlichting en instructies, of
- Op schrift gestelde voorlichting en instructies
- Bewijs kwalificatie personeel
- Onderhoudsplan / onderhoudsboek gereedschap, apparatuur en machines

Feitelijke toetsing:

- Persoonlijke beschermingsmiddelen
- Gereedschap, apparatuur en machines zijn voorzien van een CE-keurmerk
- De functies van de bedieningsmiddelen van machines zijn duidelijk aangegeven, goed zichtbaar en goed bereikbaar

5. Hygiëne en biologische agentia

Het hygiënebeleid kan omschreven worden als alle maatregelen die erop gericht zijn om de infectiedruk (kans op een infectie) op de kinderboerderij zo laag mogelijk te houden. Hygiënische maatregelen hebben enerzijds betrekking op de bedrijfsvoering van de kinderboerderij, zoals het aankoopbeleid, huisvesting van de dieren, reinigen en ontsmetten, enz. Anderzijds moeten de bezoekers op de hoogte gebracht worden van eventuele risico's en de hygiëneregels waaraan zij zich moeten houden.

Kinderboerderijen in Nederland hebben over het algemeen weinig grondoppervlak tot hun beschikking met hierop een grote collectie dieren. De dierdichtheid is vaak groot met als gevolg een hoge infectiedruk. Het doel van het hygiënebeleid is het verbeteren van het hygiënemanagement op de kinderboerderij en hierdoor het risico dat medewerkers en bezoekers een infectie oplopen zo laag mogelijk te maken.

Jaarlijks bezoeken ongeveer 15-20 miljoen bezoekers de kinderboerderijen in Nederland, met een harde kern van een miljoen mensen. Tweederde van deze bezoekers behoren tot de klassieke risicogroepen (jonge kinderen, oudere mensen, zwangere vrouwen en mensen met een verminderde weerstand). Omdat juist deze risicogroepen het grootste deel van de bezoekers van kinderboerderijen uitmaken, is het verlagen van de infectiedruk op de kinderboerderijen door een goed hygiënemanagement van extra groot belang.

Een goed hygiënebeleid is zeer belangrijk om de risico's op biologische agentia (zie bijlage 21) te minimaliseren. In dit hoofdstuk wordt daarom ook aandacht geschonken aan biologische agentia.

§ 5.1 Inventarisatie

1. Heeft de kinderboerderij de (mogelijk) aanwezige zoönosen geïnventariseerd en gedocumenteerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 4.85 en 4.86

Toelichting

Zoönosen zijn ziektes die van dier op mens kunnen overgaan. Door het in kaart brengen van mogelijk aanwezige zoönosen op de kinderboerderij en welke ziekten men erdoor kan oplopen, kan schade aan de gezondheid, veiligheid en welzijn van werknemers en bezoekers zoveel mogelijk voorkomen worden.

Een inventarisatie is verplicht voor biologische agentia met classificatie 2 of hoger (bacteriën (waaronder Legionella), virussen, parasieten, schimmels, gisten en genetisch gemodificeerde dieren). Hieronder vallen alle agentia, behalve die waarvan het onwaarschijnlijk is dat het bij de mens ziekte kan veroorzaken (zie bijlage 22). In deze inventarisatie dient te worden opgenomen:

- Welke zoönosen mogelijk kunnen voorkomen op de kinderboerderij en welke ziekten men erdoor kan oplopen;
- Welke allergenen en overige overlast veroorzakende micro-organismen kunnen voorkomen.

Het dient de voorkeur de inventarisatie van zoönosen per diercategorie in kaart te brengen. Op de website van het RIVM (www.ziekdoordier.nl → Zoönosen op een rij) is specifieke informatie opgenomen over zoönosen per diercategorie (zie tevens bijlage 22).

Met bijvoorbeeld de komst van nieuwe dieren kunnen ook nieuwe zoönosen voor komen op de kinderboerderij. Daarom dient de inventarisatie regelmatig geactualiseerd worden. Uitgebreide informatie over biologische agentia m.b.t. kinderboerderijen is te vinden in de 'code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland' en op de website van Kennissysteem Infectieziekten en arbeid (www.kiza.nl → werksituaties → diercontacten → kinderboerderijen, en www.kiza.nl → Beroepen → Dierenwerkers).

Bron Concept Branche Risico-Inventarisatie en Evaluatie Kinderboerderijen
Boyd R. Berends (2006)
Stichting KinderBoerderijen Nederland in samenwerking met faculteit Diergeneeskunde
Universiteit Utrecht

Minimumeisen

- Inventarisatie zoönosen, allergenen en overige overlast veroorzakende micro-organismen
- De inventarisatie wordt periodiek geactualiseerd

Toetsing

Documenten:

- Inventarisatie zoönosen, allergenen en overige overlast veroorzakende micro-organismen

2. Heeft de kinderboerderij de verschillende besmettingswegen in kaart gebracht en gedocumenteerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent hygiëne.

Toelichting

Op de kinderboerderij zijn verschillende besmettingswegen aanwezig. De kinderboerderij dient in kaart te brengen welke mogelijke besmettingswegen aanwezig zijn, zodat schade aan de gezondheid, veiligheid en welzijn van werknemers en bezoekers zoveel mogelijk voorkomen kunnen worden.

Dieren kunnen ziektekiemen bij zich dragen zonder dat ze er zelf ziek van zijn. Dus gezond ogende dieren kunnen ziektekiemen uitscheiden die bij de mens (ernstige) ziekteverschijnselen kunnen veroorzaken. Blootstelling van de mens aan deze ziektekiemen kan plaatsvinden via direct of indirect contact met dieren. Dit wil zeggen door het aaien/knuffelen van de dieren, tijdens het verzorgen van de dieren, door contact met de mest van dieren die op de vacht van het dier zit of op de grond ligt, enz.

Besmetting treedt op de volgende wijzen op (zie bijlage 23):

- Via contact met levende dieren
- Via organen, faeces, urine, braaksel, pus, strooisel, besmet water, modder, besmet dierenvoedsel
- Via bijt- en krabwonden
- Via materialen, zoals sectiemateriaal, knoppen en handels, transportmiddelen
- Via aerosolen (deeltjes die in de lucht zweven), zoals door niezen, tijdens schoonmaakprocedures (drukspuit), centrifugeren
- Via tussengastheren, bijvoorbeeld ratten, teken, muggen en vlermuizen

Met bijvoorbeeld de komst van nieuwe materialen, dieren en dergelijke kunnen ook nieuwe besmettingswegen ontstaan. Daarom dient de inventarisatie regelmatig geactualiseerd worden.

Uitgebreide informatie over (algemene) besmettingswegen is te vinden in de 'code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland' en op de website van Kennissysteem Infectieziekten en arbeid (www.kiza.nl) → contact met bronnen).

Bron Concept Branche Risico-Inventarisatie en Evaluatie Kinderboerderijen
Boyd R. Berends (2006)
Stichting KinderBoerderijen Nederland in samenwerking met faculteit Diergeneeskunde
Universiteit Utrecht

Minimumeisen

- Inventarisatie besmettingswegen
- De inventarisatie wordt periodiek geactualiseerd

Toetsing

Documenten:

- Inventarisatie besmettingswegen

§ 5.2 Personeelsveiligheid

3. Hebben alle medewerkers een aanbod van vaccinatie gehad?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 4.91

Toelichting

Een RI&E omvat een inventarisatie van de gevaren die zich kunnen voordoen en een evaluatie van de risico's. Als werknemers risico lopen om besmet te raken door blootstelling aan biologische agentia op het werk zijn werkgevers verplicht om hun werknemers te beschermen tegen infectie en dienen ze zo mogelijk vaccinatie aan te bieden. Vaccinatie is een zeer effectieve methode om mensen preventief te beschermen tegen mogelijke infecties. De mogelijkheid tot vaccineren dient al bij het aannemen van nieuw personeel te gebeuren door opname in de huisregels. Iedere medewerker die enige kans heeft op blootstelling heeft recht op vaccinatie, dus ook vrijwilligers. De werknemers dienen op de hoogte te worden gebracht van de voor- en nadelen van vaccinatie en niet-vaccinatie.

De belangrijkste infectieziekten die kunnen voorkomen op de kinderboerderij en waarvoor vaccinaties beschikbaar zijn, zijn Tetanus en Rabiës:

Tetanus

Verwekker: Tetanus is een acute infectieziekte veroorzaakt door *Clostridium tetani*.

Besmettingsweg: De bron van infectie met *C. tetani* is meestal contact met stof, straatvuil of mest van dieren (vooral paardenmest). Sporen of bacteriën komen via een defect in huid of slijmvliezen in het weefsel terecht. Tetanus kan ook optreden bij kleine prikverwondingen zoals die bijvoorbeeld ontstaan tijdens tuinieren. Veel gevallen van tetanus ontstaan juist als gevolg van dergelijke kleine verwondingen omdat mensen met grotere wonden doorgaans tegen tetanus worden ge(re)vaccineerd. Ook een beet van een dier kan leiden tot tetanus.

Vaccinatie: Voor risicogroepen met (beroepsmatig) verhoogde kans op infectie met *C. tetani* zoals bijvoorbeeld dierenartsen, is het advies om elke tien jaar standaard een revaccinatie aan te bieden. Argumenten hiervoor zijn frequente verwonding en intensief contact met besmet materiaal.

Rabiës (hondsdolheid)

Verwekker en besmettingsweg: Voor meer informatie over deze zoönose zie bijlage 22.

Vaccinatie: Nederland heeft een rabiësvrije status. In de Nederlandse situatie is de kans op besmetting bijzonder klein. Alleen werknemers die beroepsmatig werken met het virus dienen te worden gevaccineerd.

Raadpleeg de Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD) (www.GGD.nl) voor meer informatie over vaccinaties. Een werknemer is niet verplicht het aanbod van vaccinatie te accepteren. De SKBN beveelt medewerkers echter aan zich te laten vaccineren waarneer hier aanleiding toe is.

Een aantal vaccinaties kunnen nadelige effecten hebben op de zwangerschap. Dit verschilt per vaccinatie (en geneesmiddel). Vrouwen met een zwangerschapswens dienen daarom op

tijd vóór de zwangerschap vaccinaties te overwegen. De (behandeld) arts / gynaecoloog kan het beste advies geven.

Minimumeisen

- Opname aanbod van vaccinatie in huisregels

Toetsing

Documenten:

- Ondertekende huisregels

4. Wordt aan medewerkers regelmatig voorlichting en instructies gegeven m.b.t. hygiëne en biologische agentia?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Voorlichting en onderricht
Artikel 8

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 4.102

Toelichting

Volgens de arbowet is de werkgever verplicht ervoor zorg te dragen dat aan de werknemers voorlichting wordt gegeven met betrekking tot de arbeidsomstandigheden. Voorlichting bestaat uit:

1. Kennisoverdracht
2. Instructie
3. Toezicht regelen

In de voorlichting dient aandacht te worden besteed aan:

- De mogelijke gevaren voor de gezondheid die zijn verbonden aan het werken met biologische agentia;
- De te treffen voorzorgsmaatregelen om blootstelling te voorkomen;
- De te nemen actie in geval zich een ongeval voordoet met biologische agentia;
- De bestaande hygiënische voorschriften;
- Het dragen en gebruiken van werkkleding en persoonlijke beschermingsmiddelen.

De voorlichting en de instructies dienen te worden geactualiseerd wanneer gewijzigde omstandigheden hiertoe aanleiding geven, bijvoorbeeld door de aanschaf van een nieuw (soort) dier. Daarnaast dienen medewerkers op de hoogte te zijn van de geldende regels omtrent hygiëne. Daarom dienen deze besproken te worden met de medewerkers. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een informatiebijeenkomst of tijdens het werkoverleg. De kinderboerderij dient er op toe te zien dat regels met betrekking tot hygiëne worden nageleefd. Spreek medewerkers individueel aan wanneer zij de regels niet naleven en wijs hen op de risico's. Bespreek deze gebeurtenissen in het werkoverleg. Tevens dient de werkgever er op toe te zien dat iedereen zijn werk op een juiste en veilige manier uitvoert.

Minimumeisen

- Medewerkers zijn voorgelicht en geïnstrueerd m.b.t. hygiëne en biologische agentia
- Hygiëneregels worden periodiek met de medewerkers besproken
- Toezien op naleving hygiëneregels

Toetsing

Documenten:

- Op schrift gestelde voorlichting en onderricht
- Verslag informatiebijeenkomst, notulen o.i.d.

5. Zijn de juiste persoonlijke beschermingsmiddelen in voldoende mate aanwezig en worden die gebruikt?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 4.87a
- Artikel 8.1 en 8.3

Toelichting

De werkgever dient preventieve maatregelen te treffen indien gevaar voor de veiligheid of de gezondheid van een werknemer aanwezig is of kan ontstaan. Er dienen voldoende beschermingsmiddelen aanwezig te zijn voor het werken met bijvoorbeeld schoonmaakmiddelen, zoals geschikte handschoenen en eventueel een beschermende schort. Mocht de medewerker wondjes of sneetjes aan de handen hebben dan moet men handschoenen dragen, dit om te voorkomen dat ziektekiemen door deze wondjes het lichaam van de medewerker binnendringen.

Tevens dient de werkgever voorlichting te geven over het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen en toe te zien op het juiste gebruik ervan.

Werkkleding

Besmet kleding vormt een risico zeker voor zwangere vrouwen en gevoelige mensen. Alle kleding is echter besmet, denk bijvoorbeeld aan MRSA. Een goede hygiëne is dus van groot belang. Dit houdt in:

- Alle werknemers dienen werkkleding ter beschikking gesteld te krijgen
- Zo vaak als nodig, maar minstens éénmaal per week, dient schone kleding ter beschikking gesteld te worden
- Vuile werkkleding mag niet mee naar huis worden genomen

Minimumeisen

- Aanwezigheid van voldoende persoonlijke beschermingsmiddelen
- Op schrift gestelde voorlichting en instructies m.b.t. (het gebruik van) persoonlijke beschermingsmiddelen
- Werknemers krijgen schone werkkleding ter beschikking
- Vuile werkkleding mag niet mee naar huis worden genomen

Toetsing

Documenten:

- Op schrift gestelde voorlichting en instructies m.b.t. (het gebruik van) persoonlijke beschermingsmiddelen

Feitelijke toetsing:

- Voldoende persoonlijke beschermingsmiddelen
- Werkkleding

6. Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen (personeel) getroffen en omschreven?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Voorlichting en onderricht
Artikel 8

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 1.42
- Artikel 4.109

Toelichting

De klassieke risicogroepen zijn jonge kinderen, oudere mensen, zwangere vrouwen en mensen met een verminderde weerstand (zie tevens bijlage 6). Het verlagen van de infectiedruk op de kinderboerderijen door een goed hygiënemanagement is van groot belang. Kwetsbaren hebben kans op verhoogde gevolgen door biologische agentia. Bij de oudere werknemer is er bijvoorbeeld vaak sprake van een specifieke afweer tegen vele organismen, maar is de algemene afweer juist lager.

Belangrijke aandachtspunten voor risicogroepen zijn:

- Laat risicogroepen geen stallen/hokken uitmesten omdat er ziektekiemen zijn die juist voor deze groepen extra gevaar kunnen opleveren.
- Het moet voorkomen worden dat deze groep mensen in aanraking komt met zieke dieren of dieren die verdacht zijn van besmetting met bepaalde soorten agentia.
- Tevens lopen risico groepen een verhoogd risico op besmetting bij de geboorte van dieren en zeker bij aborterende dieren. Hierbij kan bijvoorbeeld geadviseerd worden niet in de dierverblijven te komen en aanraking met (risicovolle) dieren te vermijden.
- Ook moet er aandacht geschonken worden aan seizoensgebonden risico's (bijvoorbeeld het lammer seizoen).
- Het goed en regelmatig handen wassen is bij deze groep van extra groot belang.

Risicogroepen dienen op de hoogte te worden gebracht van de risico's en de maatregelen die getroffen zijn. Tevens dient dit schriftelijk te worden vastgelegd.

Voor informatie behorende bij deze vraag wordt tevens verwezen naar het hoofdstuk 'Arbowetgeving' vraag 9 Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen getroffen en omschreven?

Minimumeisen

- Actuele op schrift gestelde RI&E
- Op schrift gestelde voorlichting omtrent risico's en (preventieve) maatregelen ten aanzien van risicogroepen
- Waarschuwborden bij risicovolle plaatsen

Toetsing

Documenten:

- RI&E
- Op schrift gestelde voorlichting omtrent risico's en (preventieve) maatregelen ten aanzien van risicogroepen

Feitelijke toetsing:

- Waarschuwborden

7. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent handenwasfaciliteiten m.b.t. personeelsveiligheid?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent hygiëne.

Toelichting

Persoonlijke hygiëne is zeer belangrijk, zeker op de kinderboerderij. Het is belangrijk dat er voldoende faciliteiten aanwezig zijn voor persoonlijke hygiëne en dat deze is goed functionerende staat verkeren. Omdat dieren ziektekiemen met zich mee kunnen dragen, bijvoorbeeld in mestdeeltjes die aan de vacht kleven is het belangrijk om na het aanraken van dieren altijd de handen te wassen. Ook na het aanraken van voer, drinkwaterbakken, grond / gras en dergelijke is het belangrijk om de handen te wassen. Goede persoonlijke hygiëne houdt in:

- Zorg voor voldoende handenwasgelegenheden met stromend water, zeepdispenser en wegwerphanddoeken (nooit katoenen handdoeken). In verband met hygiëne wordt het aanbevolen om papieren handdoeken te verstrekken en no touch kranen te gebruiken;
- Maak deze handenwasgelegenheid dagelijks schoon;
- Zorg altijd voor een gevulde zeepdispenser en voldoende handdoekjes;
- Zorg ervoor dat er een wastafel op kinderhoogte aanwezig is;
- Medewerkers moeten goed de handen wassen na contact met dieren of omgeving;
- Altijd wanneer er contact is geweest met dieren of mest moeten de handen gewassen worden voordat er met andere werkzaamheden aangevangen wordt;
- Was voor het eten goed de handen en voordat de kinderboerderij aan het eind van de dag verlaten wordt.

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Poetsschema

Feitelijke toetsing:

- Wasgelegenheden

8. Heeft de kinderboerderij procedures opgesteld m.b.t. accidenten bij personeel?Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent hygiëne.

Toelichting

Een goed hygiënebeleid is van belang alsmede het voorkomen van ziektes zoals tetanus en hepatitis. De kinderboerderij dient daarom procedures op te stellen in het geval van ongelukken zoals prikaccidenten, bijtincidenten en intoxicaties (zie bijlage 24).

Leg de maatregelen schriftelijk vast zodat deze geraadpleegd kunnen worden wanneer een bepaald incident zich voordoet. Denk hierbij aan welke acties dienen ondernomen te worden, wie dient er geraadpleegd te worden, wie zorgt er voor de nazorg, etc.? Tevens dienen afspraken met een dienstverlener (bijvoorbeeld huisartsenpost, ziekenhuis) ook voor buiten de gewone werkuren te worden vastgelegd, bijvoorbeeld voor ongevallen in het weekend en (nacht)bevallingen.

Minimumeisen

Op schrift gestelde werkwijze in het geval van accidenten.

Toetsing

Documenten:

- Op schrift gestelde werkwijze in het geval van accidenten
- Gifwijzer

Feitelijke toetsing:

- EHBO-kistje

§ 5.3 Publieksveiligheid

9. Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen (bezoekers) getroffen en omschreven?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Voorkomen van gevaar voor derden
Artikel 10

Toelichting

Een groot deel van de bezoekers van kinderboerderijen in Nederland behoren tot de klassieke risicogroepen (de zogenaamde YOPI's: Young, Old, Pregnant and Immuno-compromised) (zie bijlage 6). Dit wil zeggen: jonge kinderen, oudere mensen, zwangere vrouwen en mensen met een verminderde weerstand (als gevolg van een ziekte of een bepaald medicijn gebruik). Kwetsbaren hebben kans op verhoogde gevolgen door biologische agentia. Bijvoorbeeld bij de oudere werknemer is er weliswaar vaak sprake van een specifieke afweer tegen vele organismen, maar is de algemene afweer juist lager. Omdat juist deze risicogroepen het grootste deel van de bezoekers van kinderboerderijen uitmaken, is het verlagen van de infectiedruk op de kinderboerderijen door een goed hygiënemanagement van extra groot belang.

In stallen/hokken komen ziektekiemen voor die juist voor deze groepen extra gevaar kunnen opleveren. Het moet voorkomen worden dat deze groep mensen in aanraking komt met zieke dieren of dieren die verdacht zijn van besmetting met bepaalde soorten agentia. Tevens lopen risico groepen een verhoogd risico op besmetting bij de geboorte van dieren en zeker bij aborterende dieren. Het goed en regelmatig handen wassen is bij deze groep van extra groot belang.

Een goede hygiëne is zeker voor zwangere vrouwen van groot belang. Er zijn voor zwangere vrouwen een aantal risico's ten aanzien van o.a. biologische en chemische agentia. Bijvoorbeeld een zwangere kan verhoogd gevoelig zijn om een bepaalde ziekte op te lopen maar nog vaker is er sprake van een gezondheidsbedreiging voor de ongeborene. Het moet voorkomen worden dat deze groep vrouwen in aanraking komt met zieke dieren of dieren die verdacht zijn van besmetting met bepaalde soorten agentia zoals toxoplasmose, brucella en het rubellavirus. Tevens lopen zwangeren een verhoogd risico op besmetting bij de geboorte van dieren en zeker bij aborterende dieren. Het goed en regelmatig handen wassen is bij deze groep van extra groot belang.

Bezoeksters zijn zelf verantwoordelijk, maar moeten zeker op mogelijke risico's geattendeerd worden door de kinderboerderij. Hierbij kan bijvoorbeeld geadviseerd worden niet in de dierverblijven te komen en aanraking met (risicovolle) dieren te vermijden. Ook moet er aandacht geschonken worden aan seizoensgebonden risico's (bijvoorbeeld het lammer seizoen). De voorlichting omtrent risico's en (preventieve) maatregelen dient vastgelegd te worden op schrift. De kinderboerderij dient waarschuwborden te plaatsen bij risicovolle plaatsen.

Voor informatie behorende bij deze vraag wordt tevens verwezen naar het hoofdstuk 'Arbowetgeving' vraag 9 Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen getroffen en omschreven?

Minimumeisen

- Op schrift gestelde voorlichting omtrent risico's en (preventieve) maatregelen ten aanzien van risicogroepen
- Waarschuwborden bij risicovolle plaatsen

Toetsing

Documenten:

- Op schrift gestelde voorlichting omtrent risico's en (preventieve) maatregelen ten aanzien van risicogroepen

Feitelijke toetsing:

- Waarschuwborden bij risicovolle plaatsen

10. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent handenwasfaciliteiten m.b.t. publieksveiligheid?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent hygiëne.

Toelichting

Persoonlijke hygiëne voor bezoekers is zeer belangrijk. In aanvulling op vraag 7 van dit hoofdstuk gelden de volgende punten voor publiek:

- Plaats de handenwasgelegenheden zoveel mogelijk op de route die mensen lopen van de plek waar ze met dieren in aanraking komen naar de plek van de eetgelegenheid of de uitgang. Ook mensen die niet op de kinderboerderij eten, moeten voor ze de kinderboerderij verlaten de handen goed wassen.
- Hang duidelijk zichtbaar voor bezoekers een bord op met instructies (zie hoofdstuk 'Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren', vraag 13 Wordt er een hygiënebeleid op de kinderboerderij gehanteerd?)

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Poetsschema

Feitelijke toetsing:

- Informatiebord
- Wasgelegenheden

11. Zijn er preventieve maatregelen getroffen en omschreven omtrent biologische agentia met betrekking tot bezoekers en gasten?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Voorkomen van gevaar voor derden
Artikel 10

Toelichting

Bezoekers of gasten kunnen in aanraking komen met biologische agentia door contact met bloed, braaksel, ontlasting, vervuild water en besmet voedsel (zie bijlage 25). Biologische agentia kunnen infecties veroorzaken waaronder zoönosen. De kinderboerderij is verplicht bezoekers en gasten te attenderen op mogelijk contact met biologische agentia. Tevens dient de kinderboerderij (preventieve) maatregelen te treffen.

Op de website van Kennissysteem Infectieziekten en arbeid (KIZA) (www.kiza.nl) → werksituaties → diercontacten → kinderboerderijen) wordt informatie gegeven over biologische agentia op de kinderboerderij.

Ook op de website van Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) (www.ziekdoordier.nl) → De (kinder)boerderij) wordt informatie gegeven over biologische agentia op de kinderboerderij.

In de 'Code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland' wordt ingegaan op hygiëne op kinderboerderijen. De code is te verkrijgen via de website van SKBN (www.kinderboerderijen.nl) of via de Voedsel en Waren Autoriteit (www.vwa.nl)

Minimumeisen

- Op schrift gestelde voorlichting omtrent risico's en (preventieve) maatregelen ten aanzien van bezoekers en gasten
- Waarschuwborden bij risicovolle plaatsen
- Laarzenborstels bij toegang en uitgang van dierenweides
- Handen wasfaciliteiten

Toetsing

Documenten:

- Op schrift gestelde voorlichting omtrent risico's en (preventieve) maatregelen ten aanzien van bezoekers of gasten

Feitelijke toetsing:

- Waarschuwborden bij risicovolle plaatsen
- Laarzenborstels
- Handen wasfaciliteiten

12. Heeft de kinderboerderij procedures opgesteld m.b.t. accidenten bij publiek?

Doelstelling

De kinderboerderij heeft procedures opgesteld m.b.t. accidenten bij publiek.

Toelichting

Voor informatie behorende bij deze vraag wordt verwezen naar vraag 8 van dit hoofdstuk.

Minimumeisen

Op schrift gestelde werkwijze in het geval van accidenten.

Toetsing

Documenten:

- Op schrift gestelde werkwijze in het geval van accidenten
- Gifwijzer

Feitelijke toetsing:

- EHBO-kistje

§ 5.4 Gebouw, toegang en omgeving

13. Wordt het vuile en schone weg principe op de kinderboerderij gehanteerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent het vuile en schone weg principe.

Toelichting

Het 'vuile en schone weg' principe is belangrijk voor een goede hygiëne op de kinderboerderij. Het vuile en schone weg principe houdt in dat alles wat het bedrijf op komt 'schoon' is en alles wat het bedrijf af gaat 'vuil' is. Hierbij wordt geprobeerd de aan- en afvoer van dieren, voer en mest apart te houden van de plaatsen waar de bezoekers komen. Het principe is er om overdracht van ziektekiemen over het terrein van de kinderboerderij te voorkomen.

De schone weg kan dezelfde weg zijn als de vuile weg, maar wordt gescheiden door tijd. Ter illustratie: in de ochtend wordt de weg gebruikt voor het voeren van dieren, wegrijden van mest en ontvangen leveranciers. Hierna wordt de weg schoongemaakt en blijft de weg tijdens openingstijden schoon om bezoekers te ontvangen.

Het is belangrijk dat medewerkers, bezoekers en leveranciers op de hoogte zijn van het vuile en schone weg principe, omdat wanneer zij zich hiervan bewust zijn en hiernaar handelen de kans op ziekte insleep verkleind wordt. Looproutes kunnen via borden en plattegronden worden aangegeven. Personeel kan daarnaast op de hoogte gebracht worden via de huisregels van de kinderboerderij.

De volgende eisen worden met betrekking tot het vuile en schone weg principe gesteld:

- Er is een schone weg waar bezoekers over kunnen lopen
- De looproutes van en naar het bedrijfsgebouw zijn dusdanig verhard dat deze deugdelijk gereinigd kunnen worden
- Er dient een schoenen- en laarzenborstel aanwezig te zijn
- De afwatering dient dusdanig te zijn dat er bij regenval geen water de stal of voorruimte in kan lopen
- Het personeel en bezoekers dient op de hoogte te zijn van de getroffen maatregelen

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Feitelijke toetsing:

- Schoenen- en laarzenborstel
- Looproutes van en naar het bedrijfsgebouw zijn verhard
- De afwatering is dusdanig dat er bij regenval geen water de stal of voorruimte in kan lopen
- Borden, en/of
- Plattegrond

14. Wordt er een hygiënebeleid m.b.t. het perceel op de kinderboerderij gehanteerd?Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent het hygiënebeleid m.b.t. het perceel.

Toelichting

Het perceel van de kinderboerderij dient schoon en opgeruimd te zijn en een algemene indruk van orde en netheid te maken. Het regelmatig reinigen van de kinderboerderij is van belang om verspreiding van ziektekiemen die onder andere in mest- en voederresten kunnen overleven te voorkomen. Rommel en afval trekken plaagdieren aan, het is daarom belangrijk dat dit steeds goed wordt opgeruimd. Mest (zowel verse / natte als oude / droge mest) is een belangrijke bron voor overdracht van ziektekiemen op andere dieren of mensen, daarom is het van groot belang dat er zo weinig mogelijk contact met mest plaatsvindt.

In bijlage 26 is een toelichting opgenomen over hygiëne op en rond de kinderboerderij.

Minimumeisen

- Dagelijks voordat de kinderboerderij open gaat alle rommel, afval en mest verwijderen in de gebieden waar bezoekers mogen komen
- Schoonmaken van gebruiksvoorwerpen voor het verwijderen van mest
- Voeder(opslag) voldoet aan de gestelde eisen (zie bijlage 26)
- Er zijn voldoende en duidelijk aangegeven afvalbakken aanwezig

Toetsing

Documenten:

- Poetsschema's (geparafeerd)
- Controlelijsten

Feitelijke toetsing:

- De kinderboerderij is schoon en opgeruimd
- De drink- en voerbakken zijn schoon en vrij van mest en buiten het bereik van bezoekers geplaatst
- De houdbaarheidsdatum van voer is niet verstreken
- Voeders liggen droog en zijn vrij van aanwijzingen van schimmels
- De voedercontainer(s) is / zijn herkenbaar en staat / staan op een verharde ondergrond
- Voldoende en duidelijk aangegeven afvalbakken

15. Wordt er een hygiënebeleid m.b.t. ziekte uitbraak op de kinderboerderij gehanteerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent het hygiënebeleid m.b.t. uitbraak van ziektes.

Toelichting

Als het vermoeden bestaat dat een dier mogelijk geïnfecteerd is met een pathogeen dienen maatregelen getroffen te worden (zie bijlage 27). Om verspreiding van ziektekiemen tegen te gaan dienen besmette materialen en werkoppervlakken gedesinfecteerd of gesteriliseerd te worden. Er dient een goed desinfectiemiddel bij de hand te zijn voor de ontsmetting van de huid en de gebruikte werkoppervlakken (aanrechtblad, wasbakken, wc's). De contactgegevens van externe hulpverleners (zoals dierenarts, huisarts, bedrijfsarts, arbodienst) dienen overzichtelijk weergegeven te zijn zodat deze in geval van nood snel geraadpleegd kunnen worden. Werknemers dienen op de hoogte te zijn van de voorschriften, bijvoorbeeld door bespreking van de maatregelen in het werkoverleg.

Specifieke handelingen m.b.t. uitbraken van (besmettelijke) dierziekten in Nederland of de Europese Unie, zoals BSE, vogelpest en blauwtong worden vastgesteld en aangegeven door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) of zijn, wanneer er een dergelijke uitbraak plaatsvindt, te vinden op de website van de SKBN.

Minimumeisen

- Verdachte dieren dienen in quarantaine te worden gezet
- Besmette materialen worden gedesinfecteerd of gesteriliseerd
- De besmetting wordt duidelijk kenbaar gemaakt op de kinderboerderij
- Contactenlijst externe hulpverleners
- De werknemers moeten op de hoogte zijn van de maatregelen

Toetsing

Documenten:

- Contactenlijst externe hulpverleners

Feitelijke toetsing:

- Quarantaine mogelijkheden
- Waarschuwbord
- Desinfectiemiddel

16. Wordt het gebouw goed onderhouden en schoongemaakt?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent onderhoud en schoonmaak.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Hoofdstuk 3 Inrichting arbeidsplaatsen
Artikel 3.2

Toelichting

Een schone en opgeruimde werkomgeving is een voorwaarde voor een veilig en kwalitatief hoogstaande dienstverlening. Met betrekking tot onderhoud en schoonmaak van het gebouw worden de volgende eisen gesteld:

- Niet alleen voor een aantrekkelijk aanzicht maar ook voor de veiligheid dient het gebouw goed onderhouden te worden. Er is bijvoorbeeld geen bladerende verf aan de muren en plafonds, er is goed hang- en sluitwerk aanwezig, etc.;
- De vloeren zijn niet glad en goed reinigbaar;
- Regelmatige reiniging van bedrijfsruimten is noodzakelijk voor een goede hygiëne en werkomgeving op de kinderboerderij. Tevens worden de volgende aanbevelingen gegeven:
  - Gebruik geen bezems (niet vegen);
  - Gebruik een goed filter op de stofzuiger (bijvoorbeeld HEPA kwaliteit);
  - Gebruik geen hogedrukreiniger (verspreiding van legionella en stof);
  - Gebruik geen perslucht.
- Het interieur dient goed te worden schoongemaakt;
- Werknemers dienen geen gevaar te lopen tijdens het reinigen en schoonmaken, denk bijvoorbeeld aan het schoonmaken van ramen (valgevaar);
- De elektrische- gas- en watervoorzieningen dienen in orde te zijn en (periodiek) te worden onderhouden door een deskundige.

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten

- Poetsschema (geparafeerd)
- Periodieke keuring en onderhoudscontract deskundige

Feitelijke toetsing:

- Het gebouw is goed onderhouden
- Het interieur is goed schoongemaakt

17. Is er een legionella-analyse verricht?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent legionella.

Relevante artikelen uit de wet

Waterleidingenbesluit:

- Artikel 17k

Toelichting

Stilstaand water is een goed milieu voor het ontstaan van allerlei bacteriën en dergelijke (zoals legionella). Neem daarom de volgende (preventieve) maatregelen:

- Spoel stilstaande leidingen regelmatig door;
- Stel de boiler in op minimaal 60°C;
- Laat koelsystemen regelmatig schoonmaken;
- Bij de aanwezigheid van bevochtigings- en sprinklerinstallaties is een legionella-analyse noodzakelijk;
- Ook bij blootstellingrisico's van risicogroepen (bijv. gehandicapten, kinderen en bejaarden) is een analyse noodzakelijk.

Wanneer aan alle onderstaande voorwaarden wordt voldaan is er geen verhoogd risico voor legionella besmetting:

- Er zijn geen douches of installaties voor vernevelen of sproeien van water waaraan men kan worden blootgesteld;
- Er zijn geen andere tappunten waar waterdamp en/of nevel vrij kan komen (luchtbehandelinginstallaties), grote koelinstallaties, industriële open watersystemen, enz.);
- Er zijn geen specifieke voor Legionellose vatbare groepen (gehandicapten, kinderen, bejaarden, zieken);
- De watertemperatuur van de waterleidingen (ook brandslangen e.d.) komt niet boven 25°C.

Minimumeisen

- Spoel stilstaande leidingen regelmatig door
- Stel de boiler in op minimaal 60°C
- Laat koelsystemen regelmatig schoonmaken
- Legionella-analyse van bevochtigings- en sprinklerinstallaties
- Legionella-analyse bij blootstellingrisico's van risicogroepen

Toetsing

Feitelijke toetsing:

- Boiler ingesteld op minimaal 60°C

18. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent hygiëne in de keuken?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent hygiëne in de keuken.

Relevante artikelen uit de wet

Beleidsregels arbeidsomstandighedenwetgeving:

- Beleidsregel 4.6 -6. Voorkomen van verstikking of bedwelming bij toepassing van kooldioxide

Toelichting

Bedrijven met een eigen keuken waar maaltijden worden bereid voor de aanwezigen en bezoekers dienen de wettelijke hygiëneregels te handhaven. Als geen voedselbereiding wordt uitgevoerd maar er is wel sprake van een keuken of pantry waar voedsel klaar wordt gemaakt (brood smeren enz.) is een goede hygiëne ook van belang. Een goede hygiëne houdt in:

- Werkvlakken en tegelwerk in vertrekken waar voedsel wordt bereid dienen in goede staat en gemakkelijk te reinigen te zijn;
- De keuken is schoon en ordelijk;
- De keuken is voldoende geventileerd;
- De natte ruimte is gescheiden van de bereidingsruimte. Bij gebruik van een afspoeldouche en groentedorche moeten deze in een aparte (natte) ruimte zijn geplaatst en niet nabij waar voedsel wordt bereid (bijvoorbeeld in de buurt van heet frituurvet). De natte ruimte moet zijn voorzien van goed gevoegd tegelwerk, antislipvloer en goed werkende afvoer en ventilatie. De ventilatievoud behoort 3 – 4 te zijn. (Alleen van toepassing als er sprake is van een professionele keuken en is niet noodzakelijk voor een "huishoudelijke keuken")

M.b.t. koelinstallaties worden de volgende eisen gesteld:

- Tapinstallaties en leidingen dienen dagelijks te worden gereinigd;
- Via de bierwacht dient de installatie verder te worden gecontroleerd en onderhouden;
- Vatenkelders dienen te zijn voorzien van mechanische afzuiging i.v.m. CO₂ ontwikkeling;
- Er dient een onderhoudscontract voor de koelinstallatie te zijn;
- Aanwezigheid van de bij de koelinstallatie behorende gebruiksaanwijzing;
- Ruimtes waar CO₂ flessen staan dienen mechanisch te worden geventileerd ter voorkoming van verstikking of bedwelming bij toepassen van kooldioxide. Ruimtes groter dan 100m², 4 keer per uur luchtverversing en ruimtes kleiner dan 100m² twee keer per uur;
- Er dient een prestatiecertificaat aanwezig te zijn van de installateur;
- Indien de ruimtes niet voldoende worden geventileerd dient er een gasdetectiesysteem aanwezig te zijn dat permanent het CO₂ gehalte in de lucht meet.

Bij het opslaan en bereiden van voedsel voor menselijke consumptie moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan. Hiervoor wordt verwezen naar de 'Warenwet' vraag 5 Worden eventueel aanwezige koelinstallaties op het bedrijf elke dag op temperatuur gecontroleerd?

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Poetsschema
- Onderhoudscontract koelinstallatie

Feitelijke toetsing:

- De natte ruimte is gescheiden van de bereidingsruimte
- Vatenkelders zijn voorzien van mechanische afzuiging
- Ruimtes waar CO2 flessen staan dienen mechanisch te worden geventileerd
- Prestatiecertificaat
- Gasdetectiesysteem (indien ruimtes onvoldoende worden geventileerd)

§ 5.5 Dieren

19. Wordt er een beleid omtrent de aanvoer van dieren op de kinderboerderij gehanteerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent het hygiënebeleid m.b.t. de aanvoer van dieren.

Toelichting

Aankoop / aanvoer van nieuwe dieren is de belangrijkste oorzaak voor de insleep van nieuwe ziektekiemen op de kinderboerderij. Het is belangrijk om goede informatie over de ziektegeschiedenis van de dieren en de herkomst bedrijf in te winnen. Dieren lijken klinisch gezond te zijn, maar kunnen ziektekiemen bij zich dragen en deze uitscheiden. De volgende punten zijn van belang bij de aankoop / aanvoer van nieuwe dieren:

- Aangevoerd rundvee dient van bedrijven te komen waar de laatste drie jaar geen salmonellose uitbraak is geweest;
- Rundvee wordt bij voorkeur aangevoerd van bedrijven met een status 'salmonellose onverdacht' en 'leptospirose vrij';
- De status van een bedrijf is te lezen op de 'Eigen Verklaring' die de herkomst bedrijf bij een rund moet afgeven;
- Runderen die van een bedrijf komen waar huidschimmels problemen geven (ringworm, ringschurft) dienen bij aankomst tegen schimmels te worden behandeld;
- Schapen dienen van bedrijven te komen waar geen ecthyma (zere bekjes) voorkomt;
- Het aankoopbeleid dient erop gericht te zijn om dieren van zo weinig mogelijk verschillende herkomstplaatsen aan te trekken;
- Het is sterk aan te raden nieuwe dieren voor een periode van minimaal twee, maar liefst zes weken apart van andere dieren te huisvesten (quarantaine). Dit kan eventueel ook een afgelegen of elders gelegen weilje zijn. Omdat het dier apart staat, zal afwijkend gedrag sneller opvallen;
- Er mag geen contact zijn tussen deze nieuwe dieren en de al aanwezige dieren of bezoekers;
- De verzorging van deze dieren dient met extra aandacht te geschieden (zie ook vraag 20);
- Bij twijfel over de gezondheidstoestand van een dier, het dier niet tot de kinderboerderij toelaten.

Bron Code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland
November 2001
Ministerie VWS: Keuringsdienst van Waren / Directie GZB

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Documentatie herkomst en ziektegeschiedenis van alle dieren
- Eigen verklaring

20. Beschikt de kinderboerderij over quarantaine mogelijkheden en wordt er een hygiënebeleid omtrent de verzorging van (zieke) dieren in quarantaine op de kinderboerderij gehanteerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent het hygiënebeleid m.b.t. quarantaine.

Toelichting

Als bij een dier diarree of andere ziekteverschijnselen (bijvoorbeeld hoesten, vieze uitvloeiing uit neus of ogen) gezien worden dan dient het dier in strikte afzondering van andere dieren en mensen te worden gebracht. Het dier moet in een afgesloten weide of stal komen te staan. Dit geldt tevens voor dieren met wonden waar pus uitkomt. De dierenarts moet gewaarschuwd worden om het dier nader te bekijken. Met hem/haar kunnen nadere afspraken gemaakt worden over de behandeling en verzorging van het dier.

Het is sterk aan te raden nieuwe dieren voor een periode van minimaal twee, maar liefst zes weken apart van andere dieren te huisvesten (quarantaine). Dit kan eventueel ook een afgelegen of elders gelegen weide zijn.

De kinderboerderij dient schriftelijk vast te leggen hoe gehandeld dient te worden wanneer dieren afgezonderd moeten worden.

Bij verzorging van zieke dieren naast gezonde dieren dient extra aandacht te worden besteed aan de te volgen weg van de dierverzorgers. Het verdient aanbeveling om de zieke dieren (en dieren in quarantaine) door een aparte verzorger te laten verzorgen. Als dit door een gebrek aan mankracht niet mogelijk is, dient er extra aandacht aan de werkwijze en hygiënemaatregelen worden besteed. De hygiënemaatregelen houden in:

- Eerst moeten de gezonde dieren worden verzorgd;
- Voordat hierna de weide of stal van de zieke dieren wordt betreden dient men van overall en laarzen te wisselen;
- De overall en laarzen die bij de zieke dieren en dieren in quarantaine gebruikt worden dienen apart van de andere overalls en laarzen opgeborgen te worden zodat er via de kleding geen uitwisseling van ziektekiemen mogelijk is;
- Mocht de medewerker wondjes of sneetjes aan de handen hebben dan moet men handschoenen dragen, dit om te voorkomen dat ziektekiemen door deze wondjes het lichaam van de medewerker binnendringen;
- Nadat de zieke dieren verzorgd en gevoederd zijn moet de medewerker de laarzen goed schoonmaken, dit dient uitgevoerd te worden op het moment dat de stal of weide waar de zieke dieren staan verlaten wordt;
- Er mag niet met deze laarzen over het terrein van de kinderboerderij gelopen worden omdat eventueel nog aanklevende mestdeeltjes de ziektekiemen over de kinderboerderij kunnen verspreiden;
- De laarzen kunnen eventueel in een afgesloten plastic zak over de kinderboerderij vervoerd worden;
- Gebruiksvoorwerpen zoals touwen, halsters, emmers en dergelijke die bij zieke dieren gebruikt worden mogen het quarantaine gebied niet verlaten;
- Risicogroepen (zoals zwangere vrouwen) mogen niet in contact komen met (zieke) dieren in quarantaine;
- Bij twijfel dient altijd de dierenarts en/of bedrijfsarts ingeschakeld te worden.

Medewerkers dienen op de hoogte te zijn van de hygiënemaatregelen.

Bron Code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland
November 2001
Ministerie VWS: Keuringsdienst van Waren / Directie GZB

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Controlelijst
- Op schrift gestelde werkwijze m.b.t. het afzonderen van dieren

Feitelijke toetsing:

- Quarantaine mogelijkheden

21. Wordt er een hygiënebeleid omtrent geboorte en abortus van dieren op de kinderboerderij gehanteerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent hygiënebeleid m.b.t. geboorte en abortus van dieren.

Toelichting

Omdat er een aantal ziektekiemen zijn die via geboortemateriaal (vruchtvliezen, vruchtwater) worden uitgescheiden dient hier voorzichtig mee omgegaan te worden. Houd rekening met de volgende punten:

- Risicogroepen (zoals zwangere vrouwen) dienen afstand te houden van de geboorte en mogen niet in contact komen met geboortemateriaal;
- Schakel, indien nodig de, dierenarts en/of bedrijfsarts in;
- Bezoekers die de geboorte willen zien moeten op afstand gehouden worden, bijvoorbeeld achter een hek, om direct contact met geboortemateriaal te voorkomen (zie ook vraag 11);
- Dit geboortemateriaal komt bij de geboorte van een dier in de omgeving terecht. Als er bij de geboorte een dierenarts aanwezig is dan dienen zijn/haar aanwijzingen opgevolgd te worden;
- De medewerker die de geboorte begeleidt dient schone laarzen en een verlospak aan te trekken. Dit is een plastic pak dat na afloop goed te reinigen is;
- Na afloop van de geboorte dient het geboortemateriaal hygiënisch opgeruimd te worden, afvoeren in een goed gesloten zak inclusief het stro of andere materialen die met het geboortemateriaal in aanraking zijn geweest;
- Instrumentarium dient na afloop goed gereinigd en ontsmet te worden;
- Mocht er bij een dier een abortus optreden dan is het noodzaak het dier in strikte afzondering te brengen;
- Het abortusmateriaal (afgestoten vrucht, vruchtvliezen, vruchtwater) kan ziektekiemen bevatten, welke mogelijk de oorzaak van de abortus zijn;
- Het abortusmateriaal dient hygiënisch opgeruimd te worden, dit wil zeggen afvoeren in een goed afgesloten zak of emmer (dit geldt ook voor voldragen dode vruchten);
- Zorg ervoor dat andere dieren of mensen niet in aanraking met dit abortusmateriaal komen;
- Reinig en ontsmet na afloop het verlospak, de laarzen en de handen goed;
- Laat het dier in afzondering staan totdat de uitvloeiing verdwenen is;
- Het is verplicht van runderen die aborteren een bloedmonster te laten onderzoeken op afweerstoffen tegen Abortus Bang. Neem hierover contact op met uw dierenarts;
- Geadviseerd wordt verder om sectie te laten verrichten op verworpen vruchten van herkauwers.

Om er zeker van te zijn dat iedere medewerker weet hoe er tijdens een bevalling moet worden gewerkt, is de kinderboerderij in het bezit van een handleiding, '*Hoe te handelen bij bevallingen*'.

In bijlage 28 is extra informatie en een voorbeeld voor de invulling voor de handleiding opgenomen.

Voor informatie behorende bij deze vraag wordt tevens verwezen naar Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren, vraag 13

Bron Code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland
November 2001
Ministerie VWS: Keuringsdienst van Waren / Directie GZB

Minimumeisen

- Voldoen aan bovengenoemde punten
- De kinderboerderij heeft de handleiding '*Hoe te handelen bij bevallingen*'

Toetsing

Documenten:

- Handleiding, '*Hoe te handelen bij bevallingen*' is aanwezig op de kinderboerderij

22. Wordt er een ziektepreventiebeleid van dieren op de kinderboerderij gehanteerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent het ziektepreventiebeleid van dieren.

Toelichting

Ziektepreventie heeft als doel de gezondheid van de dieren te handhaven en te verbeteren. Dit betekent niet alleen het voorkomen van ziekte door het wegnemen van de oorzaken die tot ziekten leiden, maar ook het bevorderen dat dieren gezond zijn en blijven.

Hierbij zijn onder andere een goed vaccinatiebeleid (zie bijlage 29) en een goed ontwormingsbeleid van belang.

De kinderboerderij dient een gezondheidskalender voor alle dieren op te stellen.

De gezondheidskalender dient als handig overzicht van gezondheidsprogramma's van de dieren op de kinderboerderij. Activiteiten kunnen zijn: vaccineren, ontwormen, bekappen en indien van toepassing dekken, insemineren etc.

Zo kan iedere medewerker van de kinderboerderij makkelijk bijhouden wanneer welke activiteiten dienen te worden uitgevoerd. Een voorbeeld van een gezondheidskalender is opgenomen in bijlage 29.

Indien medicijnen worden gebruikt dient rekening gehouden te worden met de betreffende wachtermijnen waarop wachtermijnen van toepassing zijn.

Voor een goede diergezondheid is het belangrijk dat externe deskundigen (preventief) regelmatig de kinderboerderij bezoeken. Externe deskundigen zijn o.a.: dierenarts, hoefsmid, inseminator, schapenscheerder etc. Een goede voorbereiding van het bezoek is belangrijk voor een efficiënt verloop. Het is aan te raden vast te leggen op welke wijze contact wordt gelegd met externe deskundigen. Denk hierbij aan de volgende punten

- Waar contactgegevens te vinden zijn
- Wie bevoegd is tot het contacteren
- Wie bevoegd en verantwoordelijk is tot het maken van afspraken
- Etc.

Minimumeisen

- Gezondheidskalender van alle dieren
- Toedienen verplichte vaccinaties
- In acht nemen wachtermijnen medicijnen

Toetsing

Documenten:

- Gezondheidskalender
- Dierenpaspoort

23. Is er een individueel dierdossier aanwezig van alle aanwezige dieren?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent het individueel dierdossier.

Toelichting

Om alle handelingen rondom dieren overzichtelijk bij te houden, dient van ieder dier op de kinderboerderij een individueel dierdossier aanwezig te zijn. Hierin dient minimaal te worden vermeld:

- Diersoort;
- Identificatie van het dier (chipnummer / tatoeage etc.);
- Geboortedatum;
- Datum en plaats van aankoop / aanschaf van nieuwe dieren;
- Datum en plaats van afvoer (met de reden erbij, bijvoorbeeld ziekte);
- Gezondheidsstatus van het dier, hierbij dient onder andere ziekte en medicijngebruik vermeld te worden.

Indien nodig kunnen medewerkers het logboek raadplegen. Een periodieke controle van de logboeken is belangrijk om te controleren of de logboeken compleet zijn, alle informatie is bijgewerkt etc.

De dierenarts kan tijdens het bezoek het logboek doorlopen. Hij/zij krijgt dan een indruk van de herkomst en gezondheidsstatus van de aanwezige dieren, kan deze beoordelen en eventueel verbeteren.

Minimumeisen

Van alle aanwezige dieren op de kinderboerderij is een actueel individueel dierdossier aanwezig.

Toetsing

Documenten:

- Individueel dierdossier van alle aanwezige dieren

6. Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren

De Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren is bedoeld om aantasting van diergezondheid en dierwelzijn zo klein mogelijk te maken. Het uitgangspunt van de wet is het zogeheten 'nee, tenzij'-principe: je mag geen handelingen met dieren verrichten, tenzij in de wet staat dat het wel mag. Gezondheid en welzijn zijn belangrijke aspecten binnen deze wet.

Een aantal algemene regels uit de wet zegt dat het verboden is om:

- *Bij een dier onnodig pijn of letsel te veroorzaken, of zijn gezondheid of welzijn aan te tasten*
- *Een dier de nodige verzorging te onthouden*
- *Ingrepen te plegen bij dieren (tenzij anders in de wet staat)*
- *Dieren als prijs, beloning of gift uit te reiken*
- *Tevens is iedereen verplicht een hulpbehoevend dier zorg te verlenen*

Verder zijn er regels voor bijvoorbeeld:

- *De huisvesting van dieren (voor een aantal diersoorten)*
- *Het vervoeren van dieren*
- *Het doden van dieren*

Bron www.minInv.nl

Opmerking:

In het wetsvoorstel voor de wet Dieren staat de verhouding tussen dier en mens centraal, waaronder dierenwelzijn, diergezondheid, dierlijke producten, diergeneesmiddelen en dierenartsen. Bij de wet hoort ook nieuwe uitvoeringsregelgeving, zoals een Algemene maatregel van bestuur (AMvB). Dat wordt in een later stadium opgepakt.

Het voorstel is een bundeling van de volgende wetten:

- *de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (waaronder de regels met betrekking tot destructie);*
- *de Diergeneesmiddelenwet;*
- *de Wet op de dierenbescherming;*
- *de Wet op de uitoefening van de diergeneeskunde 1990;*
- *de Kaderwet diervoeders.*

De ministerraad is op 12 oktober 2007 akkoord gegaan met het wetsvoorstel. Het wetsvoorstel is ingediend bij de Tweede Kamer. Als de Tweede en Eerste Kamer instemmen met het wetsvoorstel zal de wet van kracht worden.

Bron www.minInv.nl

§ 6.1 Dierwelzijn

1. Voldoet de kinderboerderij aan de huisvestingseisen, zoals aangegeven in de Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren en Europese Regelgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 3
- Hoofdstuk 3. De zorg voor het welzijn van dieren.
Artikel 36 en 45

Besluit welzijn productiedieren:

- Artikel 5

Toelichting

Om te voorkomen dat dieren onnodige opwinding, pijn of lijden ervaren wanneer zij worden gehuisvest op een bedrijf, is het van belang dat de kinderboerderij voldoet aan de huisvestingseisen, zoals aangegeven in de Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren.

De huisvesting moet voldoen aan de volgende punten:

- De dieren hebben genoeg bewegingsvrijheid waardoor er geen onnodig lijden of letsel wordt toegebracht
- Een gewond of ziek dier wordt zonnodig afgezonderd en in een passend onderkomen ondergebracht
- Er is voldoende verlichting aanwezig voor een grondige controle van het dier op elk willekeurig tijdstip
- Dieren beschikken over een schoon en droog ligbed
- Het materiaal dat wordt gebruikt voor de behuizing is niet schadelijk voor het dier en kan grondig gereinigd en ontsmet worden
- Behuizing en inrichtingen voor de beschutting van een dier zijn zodanig geconstrueerd en verkeren in een zodanige staat van onderhoud, dat er geen scherpe randen of uitsteeksels zijn die het dier kunnen verwonden
- De luchtcirculatie (tocht), het stofgehalte, de temperatuur, de relatieve luchtvochtigheid (tocht) en de gasconcentraties in de omgeving van het dier zijn niet schadelijk voor het dier
- Indien de gezondheid en het welzijn van een dier afhankelijk zijn van een kunstmatig ventilatiesysteem, is dat voorzien van een passend noodstelsel waarmee voldoende verse lucht kan worden aangevoerd om de gezondheid en het welzijn van het dier te waarborgen wanneer het hoofdsysteem uitvalt
- Een voeder- of drinkinstallatie is zo ontworpen, gebouwd en geplaatst dat het gevaar voor verontreiniging van voeder en water, alsmede mogelijke schadelijke gevolgen van rivaliteit tussen de dieren, tot een minimum wordt beperkt
- Automatische of mechanische apparatuur die noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van het dier wordt ten minste eenmaal per dag gecontroleerd. Defecten worden onmiddellijk hersteld

Prima voor elkaar		6. Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren
--------------------------	---	---

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Feitelijke toetsing:

- Er wordt aantoonbaar voldaan aan de huisvestingseisen

2. Indien dieren niet in een gebouw worden gehouden, worden de dieren beschermd tegen slechte weersomstandigheden en gezondheidsrisico's?Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 3
- Hoofdstuk 3. De zorg voor het welzijn van dieren.
Artikel 37 en 45

Besluit welzijn productiedieren:

- Artikel 3

Toelichting

Dieren die niet in een gebouw worden gehouden, hebben behoefte aan beschutting.

Wanneer de dieren tijdens slechte weersomstandigheden niet beschikken over beschutting kan het afweersysteem van de dieren worden aangetast, waardoor ze sneller vatbaar zijn voor ziekten.

Advies: plaats een bouwwerk in kruisvormige opstelling met een dak.

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Feitelijke toetsing:

- Aanwezigheid van geschikte schuilgelegenheid

3. Wordt er voldaan aan de wettelijke eisen omtrent het vervoer van dieren?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 3
- Hoofdstuk 3. De zorg en het welzijn van dieren.
Artikel 58 en 59

Regeling dierenvervoer 2007:

- Artikel 3 en 6

Transportverordening 1/2005

- Artikel 1 t/m 6, 10 en 11

Toelichting

Om te voorkomen dat dieren onnodige opwinding, pijn of lijden ervaren wanneer deze vervoerd worden, is het van belang dat de kinderboerderij voldoet aan de wettelijke eisen omtrent het vervoer van dieren.

Per 5 januari 2007 is de Transportverordening van kracht. Hiermee is oude wetgeving komen te vervallen zoals de verplichting van een dierenvervoerplaat. In de Transportverordening zijn eisen opgenomen voor het vervoer van dieren in verband met een economische activiteit. De belangrijkste vereisten ten aanzien van de vergunningen en de certificaten van goedkeuring zijn als volgt:

- Transport over afstanden kleiner dan 65 km.
Voor transport van dieren over afstanden kleiner dan 65 km geldt dat het gebruikte wegvervoermiddel weliswaar geschikt moet zijn, maar dat het niet gekeurd hoeft te worden door de VWA. Deze wegvervoermiddelen hoeven dus niet over een certificaat te beschikken. Het vervoer dient wel aan overige vereisten van de Transportverordening te voldoen.
Daarnaast hoeft de vervoerder ook geen vergunning te bezitten.
- Transport korter dan 8 uur en/ of over een afstand groter dan 65 km
Voor transport van dieren korter durend dan acht uur (en/ of over een afstand groter dan 65 km) geldt dat het gebruikte wegvervoermiddel weliswaar geschikt moet zijn, maar dat het niet gekeurd hoeft te worden door de VWA. Deze wegvervoermiddelen hoeven dus niet over een certificaat te beschikken.
De vervoerder dient wél over een vergunning te beschikken (volgens artikel 10 Transportverordening). Dit geldt echter niet voor hobbymatig vervoer. Voor meer informatie kan contact worden opgenomen met VWA via het telefoonnummer 0800 – 0488, of via de website www.vwa.nl.
- Transport langer dan 8 uur
Voor transport van dieren verricht in verband met een economische activiteit en langer durend dan acht uur geldt vanaf 5 januari 2007 dat het gebruikte wegvervoermiddel moet voldoen aan de eisen van de Transportverordening. De eigenaar van het wegvervoermiddel dient een certificaat te hebben voordat het wegvervoermiddel kan worden ingezet. Nieuwe vervoermiddelen dienen te worden

gekeurd voordat een certificaat kan worden verstrekt. Hiervoor dient een aanvraag te worden ingediend bij de RDW.

Bron www.vwa.nl

Een vergunning is dus niet noodzakelijk bij hobbymatige activiteiten óf bij economische transporten over een afstand kleiner dan 65 km. Aan hobbymatig vervoer wordt geen geld verdiend, kinderboerderijen zullen voornamelijk onder hobbymatig vervoer vallen. Als een dier naar het slachthuis o.i.d. wordt vervoerd en de kinderboerderij dus wél geld verdient, is de vervoerder verplicht over een vergunning te beschikken bij transporten korter dan 8 uur en/of over een afstand groter dan 65 km. De VWA adviseert dan echter het vervoer uit te besteden.

Professioneel vervoer van landbouwhuisdieren moet aan de volgende punten voldoen:

- Het vervoermiddel dient geschikt te zijn en zodanig ontworpen dat het geen letsel of lijden wordt aangedaan en de veiligheid van het dier geborgen is
- De vervoerder beschikt over de juiste Vervoersdocumenten (volgens artikel 4 van de Transportverordening)
- De persoon die de dieren vervoert, moet een bewijsstuk volgens artikel 77 of 78 (gezondheid) van de GWWD hebben voor die dieren die vervoerd worden. Dit houdt in dat de dieren zijn voorzien van een paspoort, chip of oormerk met bijpassend document
- Er moeten voorzieningen worden getroffen voor de verzorging van de dieren tijdens de reis en bij aankomst
- Een ziek of gewond dier wordt slechts vervoerd wanneer het vervoer geen onnodig lijden of letsel veroorzaakt, of wanneer het dier vervoerd wordt voor diergeneeskundige verzorging
- De reis moet zonder onnodige vertraging verlopen
- Wanneer de reistijd langer dan 8 uur duurt, moet er een reisjournaal worden opgesteld, ondertekend door alle betrokkenen en met verslaglegging aan het einde van het transport
- Wanneer de reistijd langer dan 8 uur duurt, moet er een natuurlijk rechtspersoon worden aangewezen die voor het hele transport verantwoordelijk is en ervoor zorgen dat te allen tijde informatie kan worden verkregen over de planning, uitvoering en voltooiing van het gedeelte van het transport waarover hij de leiding heeft
- Raken dieren tijdens het vervoer ziek of gewond, dan moet zo spoedig mogelijk eerste hulp worden verleend en indien nodig een diergeneeskundige behandeling
- Er geldt een verbod op transporten van meer dan 100 km voor zeer jonge dieren (biggen tot 4 weken, lammeren tot 1 week, kalveren tot 2 weken, veulens tot 4 maanden, alleen voor langeafstandsvervoer)
- Vervoersverbod voor drachtige dieren waarvan de draagtijd reeds voor 90 % of meer gevorderd is, of dieren die in de week ervoor geworpen hebben

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Vervoersdocumenten volgens artikel 4 van de Transportverordening
- Bewijsstuk volgens artikel 77 of 78 van de GWWD (Registratie identificatie dieren)

Feitelijke toetsing:

- Aantoonbaar voldoen aan de vervoerseisen
- Aantoonbare identificatie (oormerken e.d.)

4. Krijgen de dieren op de kinderboerderij een toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en leeftijd geschikt voeder?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 3
- Hoofdstuk 3. De zorg voor het welzijn van dieren.
Artikel 38

Besluit welzijn productiedieren:

- Artikel 4

Toelichting

- Ieder dier moet een toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en leeftijd geschikt voeder krijgen, zodat aan de voedernormen wordt voldaan en het dier in goede gezondheid blijft.
- Een dier moet voeder krijgen met tussenpozen die bij zijn fysiologische behoeften passen.
- Sommige diersoorten hebben een dagelijkse behoefte aan ruwvoer. Onder ruwvoer valt onder andere hooi, kuilgras, graan in de schil, stro, etc.

De volgende diersoorten hebben behoefte aan extra ruwvoer:

- Paarden
- Ezels
- Schapen
- Geiten
- Herten
- Runderen
- Konijnen
- Knaagdieren
- Varkens

Naast ruwvoer is het belangrijk dat de dieren ook dagelijks voldoende krachtvoer, mineralen en vitaminen krijgen. Hierbij moet worden gelet op de toestand van het dier. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in:

- Onderhoud
- Productie en arbeid
- Jonge / opgroeiende dieren
- Oudere dieren
- Drachtige dieren / zogende dieren
- Zieke dieren

In het *Tabellenboek Veevoeding 2007*, uitgegeven door het Centraal Veevoederbureau Lelystad, worden de voedernormen van landbouwhuisdieren en de voederwaarde van veevoerders weergegeven. Hierin kunt u opzoeken hoeveel voer uw dieren dagelijks nodig hebben.

Enkele voorbeelden

- Bij cavia's moet extra aandacht worden gegeven aan het feit dat ze zelf geen vitamine C kunnen aanmaken in het lichaam, waardoor ze extra behoefte hebben aan vitamine C in de voeding (ook kan vitamine C worden toegediend via het drinkwater).
- Bij schapen moet extra aandacht worden gegeven aan het feit dat Koper en Seleen giftig zijn. Sommige schapenrassen zijn hier minder gevoelig voor, maar te veel Koper en Seleen blijft altijd giftig. Een voorbeeld van minder gevoelige rassen zijn het heideschaap en de zwartbles.
- Koeien hebben behoefte aan magnesiet of krachtvoer met minimaal 0,5% magnesium om kopziekte te voorkomen.
- Bij hoendervogels, zoals kalkoenen, pauwen, maar ook kippen, moet er aandacht worden besteed aan het feit dat deze gevoelig zijn voor zwartkopziekte.

Zie tevens bijlage 30.

Minimumeisen

Er is per diersoort geschikt voer aanwezig.

Toetsing

Documenten:

- Factuur van aankoop van voedsel, of
- Etiketten van de voerzakken

Feitelijke toetsing:

- Voerzakken
- Conditie van de dieren

5. Krijgen de dieren op de kinderboerderij het voeder met tussenpozen, die bij de lichamelijke behoeften van het dier passen?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 3
- Hoofdstuk 3. De zorg voor het welzijn van dieren.
Artikel 38

Besluit welzijn productiedieren:

- Artikel 4

Toelichting

Een dier moet voeder krijgen met tussenpozen die bij zijn fysiologische behoeften passen.

Minimumeisen

De voedertijden verdelen over de dag, zodat de dieren genoeg tijd hebben om voedsel op te nemen en te verteren.

Toetsing

Documenten:

- Voederschema

Feitelijke toetsing:

- Conditie van de dieren

6. Hebben de dieren op de kinderboerderij naar behoefte beschikking over voldoende vers drinkwater?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 3
- Hoofdstuk 3. De zorg voor het welzijn van dieren.
Artikel 38

Besluit welzijn productiedieren:

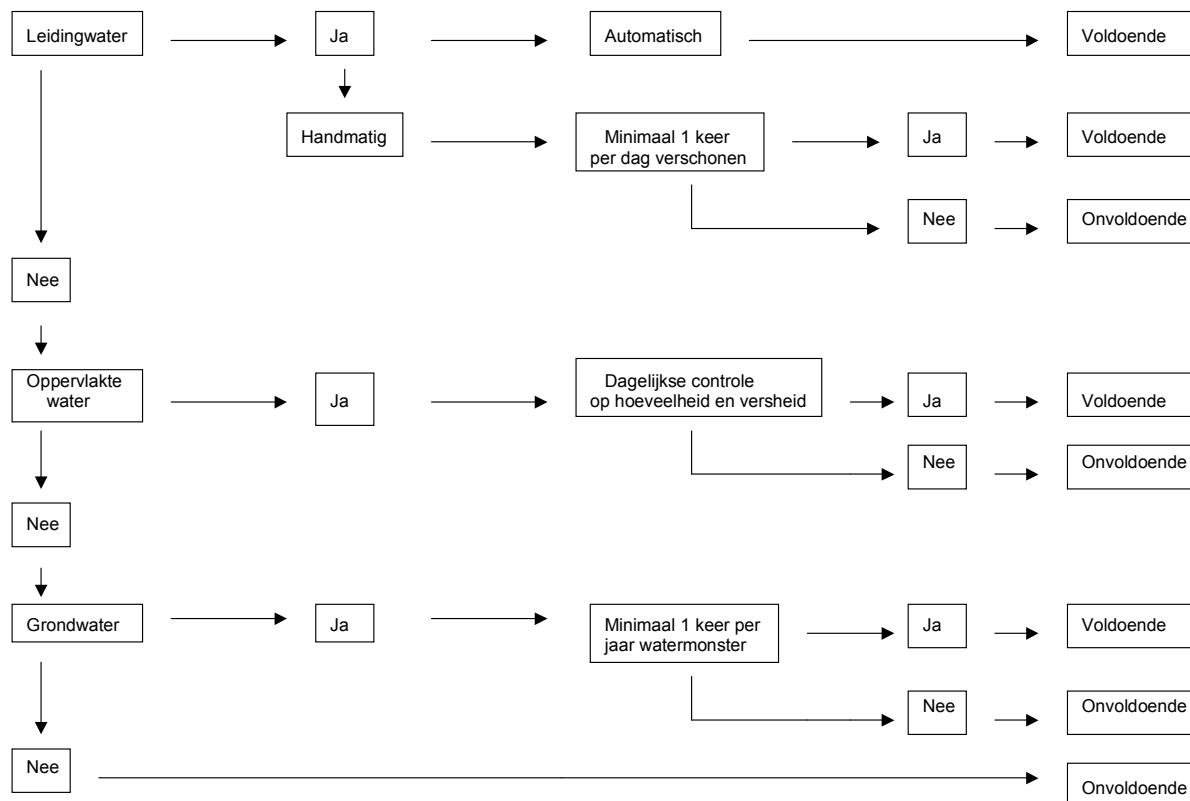
- Artikel 5

Toelichting

Om dieren in goede conditie te houden, is het van belang dat de dieren naar behoefte vers en schoon drinkwater binnenkrijgen.

Wanneer de dieren te weinig water krijgen, ontstaat uitdroging, verminderde voedselopname en de fysiologische functies raken beschadigd. Wanneer dieren vervuild drinkwater binnen krijgen, kunnen er gezondheidsproblemen ontstaan.

Om te zien of het drinkwater op de kinderboerderij voldoet aan de eisen, volg dan onderstaand figuur:

Figuur 6.1: Eisen aan drinkwater voor dieren op de kinderboerderij

Minimumeisen

Uit het schema moet een voldoende komen.

Toetsing

Documenten:

- Eventuele uitslag wateronderzoek grondwater

Feitelijke toetsing:

- Controle van uiterlijk en hoeveelheid van het drinkwater in de drinkbakken

7. Worden de dieren dagelijks gecontroleerd op afwijkende gezondheid?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Besluit welzijn productiedieren:

- Artikel 4

Toelichting

Wanneer dagelijks gecontroleerd wordt op een afwijkende gezondheid kan tijdig worden ingegrepen en wordt voorkomen dat de aandoening verergert. Verbeterd de toestand niet dan moet de dierenarts geraadpleegd worden. Wanneer er sprake is van een besmettelijke dierziekte (zie bijlage 31), kunnen direct maatregelen worden getroffen, om te voorkomen dat de ziekte zich uitbreidt.

Daarnaast is het verstandig dat er een logboek wordt bijgehouden, wanneer dieren een afwijkende gezondheid hebben. Dit is nodig om gegevens terug te kunnen vinden wanneer dieren ziek zijn geweest. Ook is het een handig hulpmiddel voor medewerkers, wanneer zij één of meerdere dagen niet aanwezig zijn geweest op de kinderboerderij.

In bijlage 32 wordt een eenvoudig overzicht van verschijnselen bij afwijkende gezondheid gegeven, dat een eerste handvat kan zijn bij de dagelijkse controle.

Minimumeisen

- Logboek (advies)
- Dieren krijgen onmiddellijk op een passende wijze verzorging en wanneer nodig een diergeneeskundige behandeling
- Dagelijkse controle op afwijkende gezondheid

Toetsing

Documenten:

- Logboek
- Wanneer nodig, factuur van de desbetreffende dierenartsenkliniek

Feitelijke toetsing:

- Conditie van de dieren

8. Wanneer dieren worden gescheiden van ouderdieren, wordt dit gedaan vanaf de wettelijke vastgestelde leeftijd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 3. De zorg voor het welzijn van dieren
Artikel 39

Besluit scheiden van dieren:

- Artikel 1 t/m 3

Toelichting

Voor de gezondheid en het welzijn van het dier is het van belang dat de dieren pas worden gescheiden van het ouderdier vanaf de wettelijke vastgestelde leeftijd.

Het van het ouderdier scheiden van een dier mag niet gebeuren voordat het dier de vastgestelde leeftijd heeft bereikt, tenzij dit noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van het dier of ouderdier.

Enkele voorbeelden van vastgestelde leeftijden:

- Honden: 7 weken
- Katten: 7 weken
- Konijnen: 4 weken
- Biggen: 3 weken

Minimumeisen

Voldoen aan vastgestelde leeftijden van jongen m.b.t. het scheiden van ouderdieren.

Toetsing

Documenten:

- Paspoort en/of
- Bedrijfsregister

9. Wordt er voor gezorgd dat er geen verboden ingrepen worden verricht bij dieren op de kinderboerderij, tenzij dit noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van het dier?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 3. De zorg voor het welzijn van dieren
Artikel 40

Ingrepenbesluit

- § 2 Toegestane ingrepen
Artikel 2

Toelichting

Om de gezondheid en het welzijn van dieren te waarborgen, is het verboden één of meer lichamelijke ingrepen bij dieren te verrichten, waarbij delen van het lichaam worden verwijderd of beschadigd.

Op dit artikel geldt het 'nee, tenzij'-principe. Dit verbod geldt niet voor de volgende punten:

- Ingrepen betreffende het onvruchtbaar maken van een dier (castratie en sterilisatie)
- Ingrepen waarvoor een diergeneeskundige noodzaak bestaat (hiermee wordt bijvoorbeeld bedoeld het amputeren van een lichaamsdeel, omdat dit is aangetast door een infectie)

Lichamelijke ingrepen worden alleen verricht door een praktiserend dierenarts of andere bevoegde beroepsbeoefenaar.

De wet staat toe dat bepaalde handelingen door een houder/ eigenaar van dieren uitgevoerd mogen worden.

Verdere informatie hierover is te vinden in de Wet op de Uitoefening Diergeneeskunde (WUD), Besluit uitoefening diergeneeskunde, artikel 1, lid 4.

Minimumeisen:

De kinderboerderij voldoet aan de bovengenoemde punten.

Toetsing:

Feitelijke toetsing:

- Controle op verminkingen van de dieren

10. Worden dieren op een vakkundige manier door een praktiserend dierenarts of andere bevoegde beroepsbeoefenaar ge-euthanaseerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 3
- Hoofdstuk 3. De zorg voor het welzijn van dieren.
Artikel 44

Besluit doden van dieren:

- § 1 Algemeen
Artikel 3 t/m 6

Toelichting

Om te voorkomen dat dieren onnodige opwinding, pijn of lijden ervaren wanneer deze ge-euthanaseerd worden, is het belangrijk dat dit door een praktiserende dierenarts of andere bevoegde beroepsbeoefenaar gebeurt.

Het euthanaseren van dieren vindt op de volgende manieren plaats:

- bij het verplaatsen, onderbrengen, bedwelmen of doden wordt ervoor gezorgd dat de dieren geen onnodige opwinding, pijn of lijden ervaren;
- het doden van dieren wordt alleen uitgevoerd door een praktiserend dierenarts of andere bevoegde beroepsbeoefenaar.

Het euthanaseren van dieren hoeft niet door een praktiserend dierenarts of een andere bevoegde beroepsbeoefenaar te gebeuren, indien:

- dit ter beëindiging of voorkoming van onmiddellijk gevaar voor mens of dier is;
- dit ter beëindiging van ondraaglijk lijden van het dier is;
- dit in het kader van de bestrijding van een besmettelijke dierziekte is.

Minimumeisen

Er wordt voldaan aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Factuur van de desbetreffende dierenartsenkliniek

§ 6.2 Regeling Identificatie en Registratie (I&R)

11a. Voldoet de kinderboerderij aan de Identificatie en Registratie (I&R) regeling voor dieren?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 4
- Hoofdstuk 9. Overige bepalingen
Artikel 96

Regeling Identificatie en Registratie van dieren

- Artikel 2 t/m 38

Toelichting

I&R is een Identificatie- en Registratiesysteem dat een snelle tracering van dieren mogelijk maakt. Dit is van belang om uitbraken van dierziekten te beperken en om veilig voedsel te garanderen. I&R is een Europese verplichting. Voor elk bedrijf, groot of klein, hobby- of beroepsmatig, gelden dezelfde regels.

De regeling Identificatie en Registratie (I&R) heeft een driedelig doel:

- Het in tijden van nood snel kunnen vaccineren van dieren
- Het kunnen traceren van dieren aan de hand van UBN/ME-nummers
- Het verkleinen van gebieden in geval van nood

UBN/ME-nummer (Uniek Bedrijfs Nummer / Meldingseenheid)

Ieder bedrijf dat houder is van:

- Runderen
- Varkens
- Schapen
- Geiten;

moet zich aanmelden bij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Min. LNV), door middel van een aanvraag- en mutatieformulier. Hierna krijgt het bedrijf een UBN/ME-nummer toegewezen. Dit nummer is van belang bij de registratie van dieren en dierverplaatsingen. Naast een nummer per meldingseenheid / bedrijf moeten ook de dieren een nummer krijgen. Hiervoor dienen de oormerken. De eisen per diersoort hiervoor zijn:

Runderen:

- Runderen moeten binnen drie werkdagen na de geboorte twee oormerken dragen.

Varkens:

- Varkens die op het bedrijf zijn geboren worden gemerkt binnen één week nadat zij zijn gespeend of uiterlijk binnen drie maanden na de geboorte, of eerder als ze van het bedrijf worden afgevoerd.

Schapen en geiten:

- alle schapen en geiten die op of voor 9 juli 2005 zijn geboren, zijn tenminste met één oormerk gemerkt;
- voor schapen en geiten geboren na 9 juli 2005 geldt het volgende: het eerste oormerk moet binnen 30 dagen na de geboorte aangebracht zijn, het tweede oormerk binnen zes maanden na de geboorte of zoveel eerder als het schaap of de geit van het bedrijf wordt afgevoerd of de openbare weg betreedt.
- Vanaf 1 januari 2010 is het verplicht schapen en geiten die vanaf die datum worden geboren, elektronisch te merken (één elektronisch merk en één visueel merk). Sinds 2007 kunnen schapen- en geitenhouders al vrijwillig overstappen op elektronisch merken. Tevens dienen alle schapen en geiten individueel geregistreerd te zijn in het I&R-systeem.
- Voor schapen en geiten die niet de grens over gaan, is het na 1 januari 2010 toegestaan deze dieren te identificeren met een chip. Ze moeten naast de chip wel nog een oormerk in. De verordening is van toepassing op alle schapen en geiten die na 31 december 2009 geboren zijn. De schapen en geiten moeten vanaf die datum voorzien zijn van twee identificatiemiddelen, waarvan de elektronische identificatie (chip of maagbolus) het eerste middel is.
- Vanaf 31 december 2009 moeten de identificatiecodes van na deze datum geboren dieren in het bedrijfsregister zijn opgenomen. Met ingang van 2011 moeten deze codes ook worden vermeld op het verplaatsingsdocument.

Jaarlijks moet bij het Min. LNV gemeld worden hoeveel schapen en / of geiten op het bedrijf of de meldingseenheid aanwezig zijn op 1 november. Iedere geregistreerde houder ontvangt hierover eind oktober bericht.

Bedrijfsregister (runderen, schapen en geiten)

Tevens is het verplicht een actueel bedrijfsregister bij te houden voor bovenstaande dieren. Dit kan schriftelijk of elektronisch. Hierin staat vermeld:

- geboorte en sterfte van dieren;
- verlies van een oormerk, onder vermelding van het oormerknummer en de datum;
- aan- en afvoer van dieren op het bedrijf, onder vermelding van:
  - het UBN/ME van het bedrijf van herkomst of van het bedrijf van bestemming
  - bij invoer en/of uitvoer naam, adres en woonplaats van de bedrijven
  - oormerknummers
  - het aantal en het soort dieren
  - de datum van aan- of afvoer van dieren
  - indien het de invoer van dieren betreft, het nummer van het gezondheidscertificaat
  - indien het ingevoerde dieren betreft uit een ander land, het identificatienummer dat door dat land is toegekend en het oormerknummer
  - het registratienummer van het transportmiddel
  - bij schapen en geiten moet na iedere mutatie het aantal aanwezige volledig geïdentificeerde dieren worden vermeld.

Dit document moet minimaal drie jaar bewaard worden.

Een voorbeeld van een bedrijfsregister is te vinden in bijlage 33.

Vervoersdocument (schapen, geiten en varkens)

Bij het vervoeren van dieren is een vervoersdocument verplicht. Het vervoersdocument wordt in drievoud opgemaakt:

- Eén voor het bedrijf waar de dieren worden afgevoerd
- Eén voor de vervoerder
- Eén voor het bedrijf waar de dieren worden aangevoerd

Het vervoersdocument wordt door de betrokken houders ondertekend en bevat tenminste de volgende gegevens:

- Datum en tijdstip van de aanvoer en van de afvoer
- UBN/ME-nummer en naam, adres en woonplaats van het bedrijf van herkomst en van het bedrijf van bestemming en het bedrijfstype
- UBN/ME-nummers van het oormerk en het aantal afgevoerde dieren met eenzelfde UBN/ME-nummer
- Het aantal en het soort dieren
- Het registratienummer van het transportmiddel

Alle documenten moeten minimaal drie jaar bewaard worden bij het bedrijfsregister.

Voor uitgebreide informatie wordt verwezen naar www.hetInvloket.nl → Onderwerpen → Registratie → Dieren.

Minimumeisen

- In het bezit zijn van UBN/ME-nummer voor de verplichte diersoorten
- Oormerken
- Een bedrijfsregister bijhouden
- Een vervoersdocument hebben bij het vervoeren van dieren

Toetsing

Documenten:

- Aanmelding Min. LNV
- Bedrijfsregister
- Vervoersdocumenten (indien van toepassing)

Feitelijke toetsing:

- Oormerken

11b. Voldoet de kinderboerderij aan de Identificatie en Registratie (I&R) regeling voor paardachtigen?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Verordening identificatie en registratie van paardachtigen (2004):

- Verbodsbepalingen
Artikel 2, 3
- Identificatie
Artikel 4, 5, 7, 10
- Het gebruik van het paspoort
Artikel 13 t/m 16
- Registratie
Artikel 19

Toelichting

Vanaf 2004 is een nationaal Identificatie- & Registratiesysteem ingevoerd. Elke eigenaar van paardachtigen moet van al zijn dieren paspoorten hebben en de dieren laten chippen. Onder paardachtigen worden verstaan paarden, zebra's, ezels en kruisingen daarvan. Paardachtigen ouder dan zeven maanden zijn verplicht van een paspoort en een chip (transponder) te zijn voorzien. De chip wordt door een dierenarts of paardenpaspoortconsulent geïmplanteerd. Het paspoort wordt pas uitgegeven als de paardachtige in bezit is van de chip. Een paspoort voor geregistreerde paardachtigen kan worden aangevraagd bij de erkende instelling waar de paardachtige is geregistreerd. Niet-geregistreerde paardachtigen worden naar keuze bij een erkende instelling of hippische sportorganisatie ingediend (zie bijlage 34). De overheid controleert of het verplichte paspoort goed wordt gebruikt.

Het paspoort hoort altijd bij de paardachtige aanwezig te zijn, ook bij vervoer in een trailer of veewagen over de openbare weg, en kan op ieder moment opgevraagd worden. Bij verkoop blijft het paspoort bij het dier.

In het paspoort staan in ieder geval de volgende gegevens vermeld:

- Het unieke levensnummer/UELN nummer
- Overige gegevens over de paardachtige (indien bekend: de afstamming, beschreven signalement, geslacht, geboortedatum en -plaats)
- Gegevens van de eigenaar
- Het transpondernummer
- Bij paardachtigen bestemd voor menselijke consumptie: alle entingen en overige medicatie, voor zover er medicamenten gebruikt worden die niet in de zogenaamde Cascaderegeling (VO 2377/90/EEG) e.v. zijn opgenomen.
- Bij export naar EU-lidstaten: getekend signalement in paspoort

Het paspoort wordt gebruikt bij:

- Het vervoer van paardachtigen
- De deelname aan wedstrijden en keuringen
- Het verhandelen, exporteren of slachten van de paardachtige
- Registratie van medicijnen
- De eindbestemming (al dan niet slachten) aangeven

Bij overlijden van het paard wordt het paspoort uiterlijk twee weken later geretourneerd aan de erkende instelling. Mocht de paardachtige voor de slacht worden aangeboden, dan wordt het paspoort afgegeven aan de slachter.

Minimumeisen

De paardachtigen moeten minimaal in het bezit zijn van een paspoort en chip.

Toetsing:

Documenten:

- Paspoort

Feitelijke toetsing:

- Chip

§ 6.3 Overige

12. Wordt er een hygiënebeleid op de kinderboerderij gehanteerd?Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 3, 15 en 22

Besluit bescherming tegen bepaalde zoönosen en bestrijding besmettelijke dierziekten

- Artikel 4

Regeling preventie, bestrijding en monitoring van besmettelijke dierziekten en zoönosen en TSE's:

- Titel 4. Zoönosen en TSE's
Artikel 95 t/m 98

Toelichting

Een goed hygiënebeleid is op een kinderboerderij van het grootste belang om besmettingen voor medewerkers en bezoekers met door dieren meegedragen ziektekiemen te voorkomen. Een persoonlijk hygiënebeleid voor zowel medewerkers als bezoekers is hierbij van belang, waarbij de nadruk ligt op het goed wassen van handen met water en zeep, na contact met dieren, mest en de omgeving van dieren om zoönosen te voorkomen.

Zoönosen zijn infectieziekten die overgedragen kunnen worden van dier op mens.

Het is mogelijk dat dieren op de kinderboerderij een zoönose bij zich dragen zonder dat er verschijnselen te zien zijn. Wanneer bezoekers in contact komen met mest en dergelijke, is het mogelijk dat bezoekers besmet worden met deze zoönoseverwekkers en een infectie ontwikkelen.

De 'code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland' dient aanwezig te zijn op de kinderboerderij. In de hygiëncode worden een aantal belangrijke handvatten gegeven om overdracht van zoönosen te voorkomen, zoals:

- weiden die toegankelijk zijn voor het publiek worden dagelijks uitgemest;
- een aparte eetgelegenheid, welke ontoegankelijk voor dieren, schoon en mestvrij is;
- er is een gelegenheid om laarzen en schoenen schoon te maken;
- er is een bord met instructies over hygiëneregels en zoönosen voor bezoekers aanwezig. In de code voor hygiëne op kinderboerderijen wordt aangeduid wat er op het bord moet staan en waar deze geplaatst kan worden;
- op de kinderboerderij moet het publiek de handen kunnen wassen met water en zeep en de handen kunnen afdrogen met (papieren) wegwerphanddoeken.

Verder kunnen dragende dieren een bron zijn van besmettelijke dierziekten. Tijdens de geboorte van het jonge dier kunnen zoönoseverwekkers worden overgedragen via het vruchtwater, de vruchtvliezen en de placenta. Wanneer het dier dan niet apart wordt gehouden van bezoekers en andere dieren, is het mogelijk dat bezoekers en andere dieren die in aanraking komen met deze zoönoseverwekkers, geïnfecteerd raken.

Een andere reden waarom dragende en lacterende dieren apart gehouden moeten worden van bezoekers en andere dieren, is stress. Moederdier en de pasgeboren jongen kunnen gestrest raken, wanneer zij in aanraking komen met bezoekers en andere dieren. Hierdoor vermindert de conditie van de dieren.

Om ziekte te voorkomen is het ook van belang om dragende en lacterende dieren in de genoemde periode apart te houden van bezoekers en andere dieren. Tijdens de dracht en enige tijd na de bevalling is het dier extra gevoelig voor ziekten. Ook de pasgeboren dieren hebben tijd nodig om afweer op te bouwen en kunnen snel ziek worden. Wanneer moederdier en de pasgeboren dieren in aanraking komen met bezoekers en andere dieren, wordt het risico hierop vergroot.

Om te voorkomen dat het moederdier en de pasgeboren jongen infecties of ziekten oplopen, is het van belang dat er tijdens de bevalling hygiënisch gewerkt wordt.

Om er zeker van te zijn dat iedere medewerker weet hoe er tijdens een bevalling moet worden gewerkt, is de kinderboerderij in het bezit van een handleiding, '*Hoe te handelen bij bevallingen*'.

Deze handleiding bevat de volgende punten:

- Schone kleding
- Schone laarzen
- De kraamstal moet van tevoren gedesinfecteerd worden
- De kraamstal moet voorzien zijn van schone bodem (bedekking)
- De materialen en gereedschappen die worden gebruikt tijdens de bevalling moeten steriel zijn

Op de website van Nederlandse Vereniging voor Arbeidshygiëne is een nieuwsbrief gepubliceerd over Infectieziekten en hygiëne (www.arbeidshygiene.nl → nieuwsbriefarchief → nieuwsbrief 2007/03: Infectieziekten). In deze nieuwsbrief wordt uitgebreid ingegaan op infectieziekten en biologische agentia. Tevens worden er per branche aanbevelingen gedaan om risico's te minimaliseren.

Minimumeisen

- Voldoen aan bovengenoemde maatregelen ter voorkoming van zoönosen
- Aparte ruimte voor dragende en lacterende dieren (kraamstal)
- De code voor hygiëne op kinderboerderijen is aanwezig

Toetsing

Documenten:

- Handleiding, '*Hoe te handelen bij bevallingen*' is aanwezig op de kinderboerderij
- De 'code voor hygiëne op kinderboerderijen' is aanwezig

Feitelijke toetsing:

- Informatiebord
- Aantoonbaar een aparte ruimte voor dragende en lacterende dieren (kraamstal)
- Wasgelegenheid

13. Voldoet de kinderboerderij aan de gestelde eisen ten aanzien van besmettelijke dierziekten?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 15 en 22

Besluit bescherming tegen bepaalde zoönosen en bestrijding besmettelijke dierziekten:

- Artikel 4 t/m 6

Regeling preventie, bestrijding en monitoring van besmettelijke dierziekten en zoönosen en TSE's

- Titel 2. Preventie besmettelijke dierziekten
Artikel 16
- Titel 3. Monitoring
Artikel 89

Toelichting

Ziekte

Iedere houder / eigenaar is verantwoordelijk voor de gezondheid van de dieren. Bij ziekte schakelt hij de dierenarts in.

Besmettelijke ziekte

Iedere houder / eigenaar van dieren heeft een meldingsplicht voor besmettelijke dierziekten (zie bijlage 31).

Wanneer de houder/ eigenaar van dieren vermoedt dat de dieren een besmettelijke dierziekte bij zich dragen, moeten de volgende maatregelen worden getroffen:

- Het dier mag de verblijfplaats niet verlaten
- De houder legt het aantal dieren van de voor de ziekte vatbare diersoort vast
- De houder legt het aantal gestorven dieren van de voor de ziekte vatbare diersoort vast
- De houder legt het aantal dieren dat verschijnselen van een besmettelijke dierziekte vertoont vast
- De dieren van de voor de ziekte vatbare diersoort mogen niet vervoerd worden van en naar het gebouw of terrein
- De houder van de besmette dieren mag het terrein niet verlaten, tenzij volgens de wet voorgeschreven maatregelen van ontsmetting zijn toegepast

Wanneer de beheerder van de kinderboerderij de situatie niet vertrouwt, moet de dierenarts worden geraadpleegd. De dierenarts weet wanneer, waar en waarom er aangifte moet worden gedaan, en zal dit dan ook doen. Wanneer er op het bedrijf symptomen worden ontdekt van een besmettelijke dierziekte, moet dit worden gemeld bij het Landelijk LNV dierziekten meldnummer.

Preventie besmettelijke dierziektes

Per 1 januari 2009 is de herziene Regeling preventie, bestrijding en monitoring van besmettelijke dierziekten en zoönosen en TSE's in werking getreden.

De voornaamste wijzigingen voor de houders zijn:

- De 21-dagen quarantainemaatregel is afgeschaft voor bedrijven waar runderen worden gehouden. Door de vele uitzonderingen die daarop zijn gemaakt is het veterinaire effect van de maatregel zeer beperkt en is de maatregel moeilijk handhaafbaar. Met het vervallen van de 21 dagen quarantainemaatregel voor rundveehouderijen vervallen tevens een aantal registratieverplichtingen.
- Voor houders van schapen en geiten is de 21-dagen quarantainemaatregel eveneens afgeschaft, behalve voor schapen en geiten die bestemd zijn voor de export.
- De regels voor het laden, lossen en overladen van evenhoevigen zijn afgeschaft. Een correcte gang van zaken is een verantwoordelijkheid van de dierhouders. Overigens blijft de basisregel bestaan dat een vervoermiddel of vervoerseenheid op één locatie in zijn geheel wordt gelost.
- De hygiënemaatregelen voor de houders van evenhoevigen zijn vervallen. De veehouder is zelf verantwoordelijk voor het treffen van passende preventieve maatregelen. Wel moet een houder van tien of meer evenhoevige dieren beschikken over een eenvoudige plaats voor reinigen en ontsmetten (eenvoudige R&O-plaats, zie bijlage 35). Vervoermiddelen moeten na vervoer van evenhoevigen worden gereinigd en ontsmet. Ze mogen anders niet de openbare weg op.

Bron www.pve.nl

Minimumeisen

De kinderboerderij meldt (verdenking van) besmettelijke dierziekten.

Toetsing

Documenten:

- M.b.t. meldingsplicht:
Facturen van de desbetreffende dierenartsenpraktijk
- M.b.t. 21 dagenregeling:
Bedrijfsregister
Aan- en afvoerdocumenten

Feitelijke toetsing:

- M.b.t. eenvoudige R&O-plaats (indien van toepassing)
Eenvoudige R&O-plaats (zie bijlage 35)

14. Voldoet de kinderboerderij aan de regelgeving omtrent destructie?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de regelgeving omtrent destructie.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheid- en Welzijnswet voor Dieren:

- Hoofdstuk VIIa: Niet voor menselijke consumptie bestemde dierlijke bijproducten
Artikel 81g en 81h

Verordening (EG) Nr. 1774/2002 Gezondheidsvoorschriften inzake niet voor menselijke consumptie bestemde dierlijke bijproducten:

- Artikel 1,2 en 24

Toelichting

Per 1 januari 2008 is de Destructiewet vervallen en zijn regels toegevoegd in de Gezondheid- en Welzijnswet voor Dieren. De uitwerking wordt geregeld in de Verordening (EG) 1774/2002. De verordening heeft als doel om de volksgezondheid te beschermen. Met de verordening wordt voorkomen dat kadavers en ander materiaal de menselijke of dierlijke voedselketen kunnen verontreinigen. Daarnaast is de verordening van belang voor de algemene hygiëne in de directe omgeving van de kinderboerderij.

Volgens de verordening mogen dierlijke bijproducten (destructiemateriaal) waar kinderboerderijen in het algemeen mee te maken krijgen alleen worden verwerkt op speciale, erkende, verwerkingsbedrijven of, in sommige gevallen, in dierencrematoria. Hiermee wordt voorkomen dat kadavers en ander materiaal in de menselijke of dierlijke voedselketen terechtkomen.

Onder destructiemateriaal wordt verstaan:

Al het dierlijk materiaal dat niet wordt gebruikt voor menselijke consumptie.

Is de kinderboerderij in het bezit van een kadaver, dan moet er melding worden gedaan bij het verwerkingsbedrijf Rendac. Wanneer de kinderboerderij is aangemeld bij de Dienst Landbouw, dan heeft de kinderboerderij een bedrijfsnummer (UBN-nummer). Dit bedrijfsnummer is nodig voor het aanbieden van een kadaver.

Let op!:

Het aanbieden van een kadaver is een wettelijke verplichting en wordt gedaan bij Rendac, via het telefoonnummer 0900-9221, of via de website www.rendac.com.

Elke diersoort heeft een eigen code die u moet opgeven via de telefoon. Deze code is te vinden in tabel 6.1.

Tabel 6.1 Code diersoort

Slachtvarken	Code 11	Pony	Code 53
Zeug / beer	Code 13	Biggen	Code 12
Rund > 1 jaar	Code 21	Schaaplammers	Code 32
Kalf < 1 jaar	Code 22	Geitlammers	Code 42
Nuka, niet geregistreerd	Code 23	Pluimvee	Code 61
Schaap	Code 31	Nertsen	Code 73
Geit	Code 41	Honden/katten	Code 72
Paard	Code 51	Overig materiaal	Code 81

Eisen van de verordening:

- De destructiemateriaal mag niet aan verwerking worden onttrokken
- De destructiemateriaal mag niet worden gebruikt, voor welke doeleinden dan ook
- De destructiemateriaal mag niet gemengd worden met ander materiaal dan destructiemateriaal
- De eigenaar of houder van destructiemateriaal is verplicht om het destructiemateriaal uiterlijk de eerste werkdag, volgend op de dag waarop het dier is gestorven, aan te geven bij de ondernemer binnen wiens werkgebied het materiaal zich bevindt. Ook moet de eigenaar of houder van destructiemateriaal het destructiemateriaal ter beschikking houden, en afstaan aan de ondernemer binnen wiens werkgebied het materiaal zich bevindt
- Bij uitzondering mogen kadavers van gezelschapsdieren (honden, katten) en paarden ook worden aangeboden aan een erkend crematorium. Daarnaast is het toegestaan dode gezelschapsdieren te begraven op een terrein dat ter beschikking staat van de eigenaar of houder van desbetreffende dode dieren
- Er is een goed afsluitbare, onbeschadigde en reinigbare kadaver-ton en/of kadaverstolp aanwezig
- Kadavers moeten worden afgedekt (hiervoor zijn speciale afdekbakken te koop)
- De destructiemateriaal mag niet op het bedrijfsterrein worden bewaard
- De destructiemateriaal mag in het algemeen niet zelf worden vervoerd

De kinderboerderij dient de werkwijze m.b.t. het verpakken en opslag van dode dieren schriftelijk vast te leggen. Denk hierbij aan de volgende punten:

- Identificatie destructiemateriaal
- Verpakking destructiemateriaal
- Opslag destructiemateriaal
- Persoonlijke hygiëne (gebruik beschermingsmiddelen, handen wassen bij contact destructiemateriaal)

Minimumeisen:

- Voldoen aan genoemde eisen van de verordening
- Op schrift gestelde maatregelen m.b.t. het verpakken en de opslag van dode dieren

Toetsing

Documenten:

- Factuur van het desbetreffende verwerkingsbedrijf
- Factuur van het desbetreffende crematorium

Feitelijke toetsing:

- Kadaver-ton en/of kadaverstolp

15. Is er een preventie- en bestrijdingsplan aanwezig voor plaagdieren en andere organismen?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.

Relevante artikelen uit de wet

Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren:

- Hoofdstuk 2. De zorg voor de gezondheid van dieren.
Artikel 3

Toelichting

Plaagdieren, zoals insecten, ratten en andere organismen (bijvoorbeeld schimmels) kunnen schadelijk zijn voor de gezondheid van mens en dier. Daarom is het belangrijk dat plaagdieren en andere organismen worden geweerd (preventie) en bestreden op de kinderboerderij.

Wanneer dieren in aanraking komen met plaagdieren en andere organismen kan de gezondheid van het dier worden aangetast. Hierdoor kunnen dieren sneller ziekten oplopen, waaronder besmettelijke dierziekten. Verder zijn plaagdieren en andere organismen ook schadelijk voor de volksgezondheid.

Het plan van aanpak voor preventie van plaagdieren bevat de volgende punten:

- Voerresten worden na voedertijd opgeruimd
- Voer wordt opgeslagen in gebouwen en afsluitbare tonnen/ bakken
- Rommel en afval op het gehele terrein worden dagelijks opgeruimd
- Stallen worden wekelijks gereinigd
- Gebouwen zijn vrij van kieren en gaten

Het bestrijdingsplan voor plaagdieren bevat de volgende punten:

- Identificatie: welke diersoort en hoeveel
- Weren: welke maatregelen worden er genomen om de aanwezigheid van ongedierte onmogelijk te maken
- Desinfecteren van de getroffen gebouwen
- Beheersen: het bedrijf onaantrekkelijk maken voor ongedierte (het voorkomen van voer. Drinken en slaap/schuilplaatsen)
- Bestrijden: overgebleven ongedierte wegvangen of doden
- Wanneer mogelijk, het gebruiken van bestrijdingsmiddelen (dit mag nooit in de buurt van dieren worden gebruikt!)

Minimumeisen

Het preventie- en bestrijdingsplan voor plaagdieren bevat bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Preventie- en bestrijdingsplan voor plaagdieren

Feitelijke toetsing:

- Voerresten zijn opgeruimd
- Voer is opgeslagen in afsluitbare tonnen/ bakken
- Rommel en afval is opgeruimd
- De gebouwen zijn vrij van gaten en kieren
- De stallen zien er schoon uit, er is geen aanslag aanwezig van meer dan een week

7. Diergeneesmiddelenwet

De Diergeneesmiddelenwet geeft onder andere voorschriften voor de registratie, het gebruik, en de verhandeling van diergeneesmiddelen. De Diergeneesmiddelenwet beschrijft wat een diergeneesmiddel is en hoe daarmee moet worden omgegaan: zowel bij het genezen van dieren als bij het voorkómen van ziekten en aandoeningen. Er mogen alleen geregistreerde diergeneesmiddelen worden gebruikt, op zo'n manier dat het veilig is voor het dier, het milieu en de vleesconsument.

Per 1 oktober 2007 is de Europese regelgeving over diergeneesmiddelen gewijzigd. Vanaf dat moment moeten alle diergeneesmiddelen bestemd voor toepassing bij voedselproducerende dieren via een recept van de dierenarts worden verkregen. De nieuwe regelgeving biedt de mogelijkheid om voor 'veilige' diergeneesmiddelen een uitzondering te maken. Deze middelen mogen dan nog steeds zonder tussenkomst van een dierenarts worden gebruikt. In Nederland geldt deze vrijstellingsmogelijkheid.

Opmerking:

In het wetsvoorstel voor de wet Dieren staat de verhouding tussen dier en mens centraal, waaronder dierenwelzijn, diergezondheid, dierlijke producten, diergeneesmiddelen en dierenartsen. Het voorstel is een bundeling van verschillende wetten, waaronder de Diergeneesmiddelenwet. Het voorstel wordt momenteel bekeken door de Eerste en Tweede Kamer.

Zie tevens de opmerking bij de GWWD.

1. Voldoet de kinderboerderij aan de Diergeneesmiddelenwet?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Diergeneesmiddelenwet.

Relevante artikelen uit de wet

Diergeneesmiddelenwet:

- Hoofdstuk 2. Bepalingen met betrekking tot de hoedanigheid van diergeneesmiddelen
Artikel 2
- Hoofdstuk 4. Bepalingen met betrekking tot de kanalisatie van diergeneesmiddelen
Artikel 31
- Hoofdstuk 5. Bepalingen met betrekking tot gemedicineerde voeders
Artikel 36

Toelichting

Om te voldoen aan de Diergeneesmiddelenwet moet er worden voldaan aan de volgende punten:

- Er moet een logboek worden bijgehouden van de verstrekte medische zorg
In dit logboek wordt bijgehouden wanneer de medicijnen zijn ontvangen en welke medicijnen zijn gebruikt voor welk dier en wanneer. Ook wordt bijgehouden hoe vaak de medicijnen zijn gebruikt
- Er moet een stallijst worden bijgehouden. Op deze stallijst wordt bijgehouden hoeveel dieren van elke soort aanwezig zijn op het bedrijf. Ook wordt erin verwerkt wanneer nieuwe dieren arriveren op de kinderboerderij of wanneer dieren weggaan

van de kinderboerderij. Verder wordt er bijgehouden wanneer er dieren worden geboren of sterven op de kinderboerderij

- Medicinale stoffen mogen alleen worden toegediend wanneer ze een behandelende werking hebben. Dit houdt in dat dieren alleen medicijnen mogen krijgen die bedoeld zijn voor de ziekte waaraan het dier lijdt. Diergeneesmiddelen mogen niet worden gebruikt als groeibevorderaar
- De diergeneesmiddelen die in voorraad zijn, mogen alleen geregistreerde diergeneesmiddelen zijn. Geregistreerde diergeneesmiddelen zijn te herkennen aan de volgende omschrijving op het etiket: NL. REG. Met een nummer. Er wordt tevens aangegeven voor welke diersoort het is geregistreerd
- Het vorige punt geldt niet ten aanzien van diergeneesmiddelen die ten behoeve van één dier of een klein aantal dieren bereid worden of bereid zijn door een dierenarts of door een apotheker op recept van een dierenarts, voor zover het geen sera, entstoffen of biologische diagnostica betreft
- Voor alle diergeneesmiddelen geldt dat alleen diergeneesmiddelen, die zijn voorgeschreven door een dierenarts, in voorraad mogen zijn
- Het vorige punt geldt niet ten aanzien van vrije diergeneesmiddelen (UDA)
- De nieuwe Diergeneesmiddelenwet kent een nieuwe categorie diergeneesmiddelen; de zogenaamde URA-middelen. Hieronder vallen o.a. preventieve wormbehandelingen. Per 1 juli 2008 moet worden gewaarborgd dat ook de URA-middelen daadwerkelijk uitsluiten op recept worden afgeleverd

Minimumeisen:

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Stallijst
- Logboek ontvangst en toepassing diergeneesmiddelen en gemedicineerde voeders

Feitelijke toetsing:

- Geneesmiddelen in voorraad

8. Meststoffenwet

Nederland kent een hoog ontwikkelde land- en tuinbouw. Deze sector heeft veel mest nodig. Daarnaast heeft Nederland een grote veestapel waardoor veel dierlijke mest beschikbaar komt. Overmatig gebruik van mest belast bodem en water met stikstof en fosfaat. Dat heeft gevolgen voor de soortenrijkdom van flora en fauna en voor de drinkwaterbereiding uit grond- en oppervlaktewater. Het mestbeleid heeft als doel die negatieve effecten zoveel mogelijk te beperken. Om de gewenste milieukwaliteit te bereiken volgt het nieuwe mestbeleid, dat op 1 januari 2006 ingaat, verschillende wegen:

- *Gebruiksnormenstelsel. Dat houdt in dat wettelijk is bepaald hoeveel stikstof en fosfaat ondernemers mogen gebruiken voor de teelt van gewassen.*
- *Speciale voorschriften voor het transport van mest.*
- *Gebruiksvoorschriften voor de manier waarop en de perioden waarin mest mag worden gebruikt voor bewerking.*
- *Dierrechtenstelsel dat grenzen stelt aan het aantal dieren dat voor productie mag worden gehouden.*
- *De verwerking of bewerking van mest tot producten die toepassing vinden buiten de landbouw.*

De meststoffenwet is te vinden op: www.minlnv.nl.

1. Wanneer er geen mestboekhouding wordt bijgehouden, heeft de kinderboerderij educatie in de doelstellingen, het huishoudelijk reglement of de statuten opgenomen?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Meststoffenwet.

Relevante artikelen uit de wet

Meststoffenwet

- Uitvoeringsregeling meststoffenwet

Toelichting

Voor kinderboerderijen die 'educatie' in hun doelstellingen, huishoudelijk reglement of statuten hebben opgenomen vervalt de plicht omtrent het stelsel van gebruikersnormen. Indien er geen sprake is van een 'bedrijf', dan vallen de activiteiten van de eventuele houder van dieren niet onder de bepalingen van de Meststoffenwet. De op dat bedrijf geproduceerde meststoffen, afkomstig van de hobbymatig gehouden dieren, worden dan niet beschouwd als dierlijke meststoffen. De voor de dieren en dierlijke meststoffen vastgestelde administratieve verplichtingen en regels over de hoeveelheidsbepaling, als neergelegd in het uitvoeringsbesluit Meststoffenwet, zijn dan niet van toepassing.

Minimumeisen

De kinderboerderij heeft educatie opgenomen in de doelstellingen, huishoudelijke reglement of de statuten.

Toetsing

Documenten:

- Doelstellingen, of
- Huishoudelijk reglement, of
- Statuten

2. Wanneer mest wordt afgevoerd naar landbouwbedrijven, is de kinderboerderij in het bezit van een afleveringsbewijs?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Meststoffenwet.

Relevante artikelen uit de wet

Meststoffenwet

- Uitvoeringsregeling meststoffenwet

Toelichting

Wanneer de houder van hobbymatig gehouden dieren de daarvan afkomstige meststoffen afvoert naar landbouwbedrijven, dan tellen deze op de ontvangende bedrijven wel mee voor de bepaling of is voldaan aan de stikstofgebruiksnorm (N) voor meststoffen en de fosfaatgebruiksnorm (P₂O₅) voor meststoffen, maar dus niet voor de gebruiksnorm voor dierlijke mest. Als de mest van hobbydieren wordt afgevoerd naar een ander bedrijf hoeft geen Vervoersbewijs Dierlijke Meststoffen (VDM) te worden opgemaakt. De gegevens moeten echter wel in de administratie worden bijgehouden.

Wanneer dierlijke meststoffen worden afgevoerd naar gronden anders dan grasland of bouwland, de zogenaamde overige gronden, bijvoorbeeld een natuurterrein, sportveld of volkstuin mag de gebruikte hoeveelheid dierlijke meststoffen niet groter zijn dan 20 kilogram fosfaat per hectare per jaar.

Minimumeisen

- Bijhouden van de mestadministratie

Toetsing

Documenten:

- Mestadministratie

9. Warenwet

Het doel van de Warenwet is de bescherming van de veiligheid van de mens, door eisen te stellen aan de deugdelijkheid van levensmiddelen en andere consumentenproducten. Op basis van de Warenwet zijn er Warenwetbesluiten opgesteld voor elektrotechnische producten, speelgoed en gebruiksartikelen. Tevens zijn er een aantal verbodsbepalingen opgenomen met betrekking tot levensmiddelen en grondstoffen. Het is verboden deze te verhandelen als ze gevaar op kunnen leveren voor de gezondheid of veiligheid van mensen.

1. Zijn de eventueel aanwezige speeltoestellen goedgekeurd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Warenwet.

Relevante artikelen uit de wet

Besluit Attractie- en Speeltoestellen (WAS):

- Hoofdstuk 2. Vervaardiging
Artikel 6
- Hoofdstuk 3. Keuring
Artikel 8, 9, 11
- Hoofdstuk 4. Verkeer en gebruik
Artikel 14 t/m 17

Toelichting

Er moet voldaan worden aan het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen (WAS). Deze wet geldt voor speeltoestellen die voor publiek toegankelijk zijn. De wet heeft betrekking op:

- de veiligheid van het speeltoestel zelf;
- de verantwoordelijkheid van de beheerder voor de veiligheid van het toestel.

In de wet staat dat de speeltoestellen moeten voldoen aan de wettelijke veiligheidseisen. Er worden hierbij Europese Normen (EN) gehanteerd, de EN 1176 (heeft betrekking op de speeltoestellen zelf) en EN 1177 (heeft betrekking op de bodemmaterialen).

Bij aanschaf van de speeltoestellen moeten deze in het bezit zijn van:

- Gebruiksaanwijzing
- Veiligheidsinstructies
- Waarschuwingen
- Informatie voor het installeren en monteren van het toestel
- Onderhoudseisen

Op het toestel zelf moet genoteerd staan:

- De naam en het adres van de fabrikant of importeur
- Het bouwjaar
- De serie- of typeaanduiding
- Het serienummer, voor zover van toepassing

Bij het speeltoestel moet een certificaat van goedkeuring aanwezig zijn. Deze wordt afgegeven na een eenmalige keuring door een aangewezen keuringsinstantie en heeft een onbeperkte geldigheidsduur. Indien er ingrijpende wijzigingen of reparaties plaats moeten

vinden aan het toestel, wordt dit gemeld aan de keuringsinstantie. Als deze het nodig acht, moet het toestel opnieuw gekeurd worden.

Van ieder speeltoestel moet een logboek bijgehouden worden. Een voorbeeld hiervan is opgenomen in bijlage 36.

De eigenaar van het toestel zorgt ervoor dat het toestel bij gebruik geen gevaar voor de gezondheid of veiligheid van personen oplevert.

Wanneer een toestel niet voor gebruik bestemd is, moet dit kenbaar worden gemaakt.

Minimumeisen

- Voldoen aan de veiligheidseisen
- Bijhouden van een logboek

Toetsing

Documenten:

- Logboek
- Gebruiksaanwijzing
- Veiligheidsinstructies
- Waarschuwingen
- Informatie voor het installeren en monteren van het toestel

2. Voldoet de gasinstallatie aan de wettelijke eisen?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Warenwet.

Relevante artikelen uit de wet:

Besluit gastoestellen:

- Artikel 2 t/m 7

Toelichting

In het besluit gastoestellen staan regels met betrekking tot gastoestellen en alle toebehoren. De eisen hebben betrekking op de veiligheid, het milieu en het energiegebruik van de toestellen. Voordat gastoestellen verkocht mogen worden, moeten ze door een officiële keuringsinstantie gecontroleerd zijn. Hierna krijgen ze een CE-keurmerk. Ze voldoen dan aan de Europese normen.

Overige regels:

- Het toestel moet zo zijn ontworpen en in gebruik zijn dat de werking veilig is en het bij normaal gebruik geen gevaar oplevert voor personen of dieren (geen onstabiliteit, vervorming, breuk of slijtage). Ook mogen er geen onvoorziene verbrandingsproducten vrijkomen;
- Het toestel moet op de juiste wijze zijn geïnstalleerd en regelmatig worden onderhouden volgens de instructies van de fabrikant;
- Op het toestel of de opschriftplaat moeten de volgende opschriften zijn aangebracht:
  - De naam van de fabrikant of zijn identificatieteken
  - Het fabrieksmerk van het toestel
  - De gebruikte elektrische voeding, indien van toepassing
  - De toestelcategorie
  - De laatste twee cijfers van het jaar waarin de CE-markering is aangebracht
- Bij het toestel moeten de volgende gegevens aanwezig zijn:
  - Technische aanwijzingen voor de installateur
  - Gebruiks- en onderhoudsaanwijzingen voor de gebruiker
  - De nodige waarschuwingen op het toestel en op de verpakking
- In de technische aanwijzingen voor de installateur moeten alle instructies voor installatie, afstelling en onderhoud worden vermeld, zodat het toestel veilig kan worden gebruikt. Ook moeten de volgende gegevens erin staan:
  - De te gebruiken gassoort
  - De te gebruiken gasdruk
  - De vereiste luchtverversing
  - De wijze van afvoer van de verbrandingsproducten
- De gastoestellen en de losse materialen erbij (slangen en dergelijke) moeten bestand zijn tegen de omstandigheden (warmte en dergelijke) waaraan zij worden blootgesteld. Er mogen geen vervormingen optreden die de veiligheid in gevaar brengen;
- Onderdelen die geen schade mogen oplopen moeten goed worden beschermd;
- De bedieningsknoppen moeten duidelijk zijn aangegeven en zijn voorzien van duidelijke instructies;
- Het toestel moet zo gemaakt zijn dat er een zo energiezuinig mogelijk verbruik is.

Minimumeisen

CE-keurmerk op alle gastoestellen.

Toetsing

Documenten:

- Gebruiks- en onderhoudsaanwijzingen
- Opschriftplaat

Volgende vragen beantwoorden indien er voedingsmiddelen, geschikt voor menselijke consumptie, verkocht worden:

3. Worden geleverde producten gecontroleerd op houdbaarheid, eventueel temperatuur en of de verpakking in orde is?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Warenwet (HACCP-richtlijnen).

Relevante artikelen uit de wet

Warenwetregeling Hygiëne van levensmiddelen:

- Artikel 11

Toelichting

Alle aangeleverde producten, zoals levensmiddelen, dienen gecontroleerd te worden volgens de HACCP- richtlijnen. Het is onmogelijk om alle producten afzonderlijk te controleren. Het kost teveel tijd en is ook niet nodig. Om een indruk te krijgen van de toestand van alle producten volstaat een steekproef. Controleer overigens wel iedere levering. Beoordeel bij de ontvangst van gekoelde producten de volgende CCP's (zie bijlage 37) en basisvoorwaarden:

CCP Temperatuur

- Controleer de temperatuur van gekoelde en diepgevroren producten bij binnenkomst om er zeker van te zijn dat de producten op de juiste temperatuur zijn aangeleverd. Wanneer de fabrikant een bewaar temperatuur op de verpakking vermeldt die lager is dan de wettelijk voorgeschreven bewaar temperatuur, dan dient het product getransporteerd en opgeslagen te worden, bij de volgens de op de verpakking vermelde temperatuur. Voor gekoelde producten mag de afwijking niet groter zijn dan 1,5 graden Celsius. Voor diepgevroren producten niet meer dan 3 graden Celsius.
- Noteer de gemeten waarden, temperatuurafwijkingen en de genomen corrigerende maatregel in een logboek. Het logboek bevat in ieder geval het volgende:
  1. Datum van ontvangst
  2. Naam leverancier
  3. Welk product is gecontroleerd?
  4. Is de temperatuur overeenkomstig de wettelijke norm?
  5. Is de houdbaarheidsdatum en de verpakking in orde?
  6. Naam controleur
  7. Wat was de actie bij afwijking?

Basisvoorwaarde verpakking

De verpakking is schoon en intact bij ontvangst. Een eventueel vacuüm is gehandhaafd. Wanneer de verpakking zodanig is beschadigd dat het product niet meer beschermd is tegen vuil van buitenaf, stuur het betreffende product dan terug. Is de verpakking vies, maak deze dan schoon. Lukt dat niet, stuur het product dan terug naar de leverancier.

Basisvoorwaarde houdbaarheid

Voorverpakte producten zijn voorzien van tenminste houdbaar tot (t.h.t.)- datum of een te gebruiken tot (t.g.t.)- datum. Is de t.h.t./t.g.t.- datum van de producten verlopen bij binnenkomst, stuur het product dan terug naar de leverancier. Het product dient in ieder geval een goede kleur en geur te hebben.

Minimumeisen

Op het bedrijf dient een logboek aanwezig te zijn. De controlelijsten dienen minimaal één jaar bewaard te blijven, om verificatie van het HACCP- systeem mogelijk te maken. Bewaar de ingevulde lijsten gezamenlijk per periode in één map zodat de beheerder en/of HACCP verantwoordelijke goed overzicht kan houden of alle lijsten goed gebruikt worden.

Toetsing

Documenten:

- Logboek
- Controlelijsten

4. Worden de wettelijke richtlijnen over schoonmaak en hygiëne nageleefd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de HACCP- richtlijnen, zoals gesteld in de Warenwet.

Relevante artikelen van de wet

Warenwet:

- Verordening 854/2004

Toelichting

Het zorgdragen voor hygiëne en goede schoonmaakprocedures is essentieel in het verminderen van de risico's die medewerkers en bezoekers lopen. Met name HACCP-richtlijnen (zie bijlage 37) en de richtlijnen zoals deze vermeld staan in de hygiëne code kinderboerderijen dragen bij aan een gezonder leef- en werkklimaat voor mens en dier op de kinderboerderij. Reinig en desinfecteer altijd volgens een vaste procedure en vast tijdschema. Per afdeling (b.v. keuken, kantine) dient een reinigings- en desinfectieschema aanwezig te zijn. In de wet worden deze hygiëne borgingskaarten genoemd oftewel poetslijsten.

Minimumeisen

Op de kinderboerderij zijn hygiëne borgingskaarten aanwezig met daarop wat wanneer schoongemaakt moet worden. De lijsten dienen minimaal één jaar bewaard te blijven, om het HACCP-systeem te kunnen verifiëren. Bewaar de ingevulde lijsten gezamenlijk per periode in één map zodat de beheerder en/of HACCP verantwoordelijke goed overzicht kan houden of alle lijsten goed gebruikt worden.

Toetsing

Documenten:

- Logboek met hygiëne borgingskaarten (poetslijsten)

5. Worden eventueel aanwezige koelinstallaties op het bedrijf elke dag op temperatuur gecontroleerd?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Warenwet (HACCP- richtlijnen).

Relevante artikelen uit de wet

Warenwet:

- Artikel 31

Toelichting

De wet schrijft voor dat wanneer er etenswaren verkocht worden op een bedrijf, de koelinstallaties dagelijks gecontroleerd worden op temperatuur. De reden is om bederf tegen te gaan. Een koelinstallatie dient maximaal 3 graden Celsius en minimaal 7 graden Celsius te zijn. Een diepvries dient maximaal -18 graden Celsius te zijn en minimaal -22 graden Celsius. Daarnaast dient de koeling te koelen naar wat er in de koeling aanwezig is.

De volgende wettelijk normen zijn vastgesteld:

- Kip, kalkoen en koelverse maaltijden: 4 graden Celsius;
- Zuivel, gebak, zachte kaas en vlees: 7 graden Celsius;
- Diepgevroren producten: -18 graden Celsius.

Wederom geldt dat als er een bewaartemperatuur op de verpakking vermeld staat, deze de geldende norm is.

Minimumeisen

Dagelijkse controle op de warmste plaats in de koelruimte met een infrarood thermometer. Een eventuele controlemeting dient te geschieden met een steekthermometer. Van alle metingen wordt een logboek bijgehouden. De papieren dienen minimaal één jaar bewaard te blijven om het HACCP-systeem te kunnen verifiëren.

Toetsing

Documenten:

- Logboek

Feitelijke toetsing:

- Temperatuurmeter aanwezig

10. Gebouw

De inhoud en aspecten beschreven in het hoofdstuk 'Gebouw' hebben betrekking op het gebouw en/of bijgebouwen. Onderwerpen die beschreven zijn hebben onder andere betrekking op inrichting, veiligheid en hygiëne.

De volgende vraag is alleen van toepassing op kantoormedewerkers:

1. Voldoet de kantoorwerkplek aan de gestelde eisen?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving en Tabakswet.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Arbobeleid
Artikel 3

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Hoofdstuk 3 Inrichting arbeidsplaatsen
Artikel 3.2 en 3.20

Tabakswet:

- § 5 Rookverboden
Artikel 11a

Besluit uitzonderingen rookvrije werkplek, horeca en andere ruimten:

- Artikel 2

Toelichting

De werkgever moet de werkplek zo inrichten dat de veiligheid en de gezondheid van werknemers geen gevaar loopt. Daarom moet de kinderboerderij de werkplek, de werkmethode en hulpmiddelen aanpassen aan de werknemers.

Een basiswerkplek bestaat uit een kantoorstoel, een werktafel, een bergruimte onder de werktafel, een staande kast en een beeldschermopstelling.

Er dient een duidelijk onderscheid tussen publieksruimte en werkruimte te zijn zowel vanwege welzijn en gezondheidsaspecten van werknemers als veiligheid voor bezoekers.

In bijlage 38 zijn de volledig gestelde eisen aan de werkplek te vinden en is tevens een toelichting opgenomen.

Minimumeisen

De basiswerkplek en de inrichting voldoen aan de gestelde eisen in bijlage 38.

Toetsing

Feitelijke toetsing:

- Er is een duidelijk onderscheid tussen publieksruimte en werkruimte
- De basiswerkplek voor een kantoormedewerker is minimaal 7m²
- De basiswerkplek bestaat tenminste uit een kantoorstoel, een werktafel, een bergruimte onder de werktafel, een staande kast en een beeldschermopstelling
- Kantoorwerktafels voldoen aan de gestelde eisen

- Voor lange of kleine medewerkers is de hoogte van de kantoorwerktafel aangepast
- Kantoorstoelen voldoen aan de gestelde eisen
- De opstelling van het beeldscherm voldoet aan de gestelde eisen
- De balie / receptie is zo gebouwd dat de staande bezoeker niet neerkijkt op de zittende medewerker en het werkblad achter de balie / receptie
- Ontspanningsruimte
- Rookverbod stickers, borden e.d.

2. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent omgevingsfactoren?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent omgevingsfactoren.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 3.3
- Artikel 6.1 t/m 6.4

Toelichting

Werknemers moeten veilig kunnen werken op de kinderboerderij. De arbeidsplaats mag geen schade aan de gezondheid van werknemers veroorzaken. Dit houdt in dat de werkgever moet zorgen voor:

- Een goede temperatuur en luchtvochtigheid
- Voldoende luchtverversing
- Voldoende verlichting

In bijlage 39 wordt dieper ingegaan op deze onderwerpen.

Minimumeisen

- Actuele op schrift gestelde RI&E
- Voldoende persoonlijke beschermingsmiddelen
- De kinderboerderij voldoet aan de gestelde eisen in bijlage 39.

Toetsing

Documenten:

- RI&E
- Periodieke keuring- en onderhoudscontract luchtverversingsinstallaties (indien van toepassing)

Feitelijke toetsing:

- Persoonlijke beschermingsmiddelen (indien van toepassing)
- Luchtverversing in werkruimten
- Voldoende verlichting in (werk)ruimtes
- De vloeren zijn opgeruimd, egaal en stroef
- Niveaunderschillen zijn goed aangegeven en verlicht
- Hinderlijke schaduwvorming van het licht wordt voorkomen
- Rechtstreeks zonlicht kan worden geweerd

3. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent sanitaire voorzieningen?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent sanitaire voorzieningen.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 3.24

Toelichting

Sanitaire voorzieningen

Met betrekking tot sanitaire voorzieningen worden de volgende eisen gesteld:

- Er dienen voldoende sanitaire voorzieningen, (invalide)toiletten en wasgelegenheden te zijn die goed bereikbaar zijn.
- In de buurt van toiletten dient een wasbak voorzien van zeep en een schone handdoek aanwezig te zijn. In verband met hygiëne wordt het aanbevolen om papieren handdoeken te verstrekken en no touch kranen te gebruiken.
- De wc's moeten zijn voorzien van een aanduiding waaruit blijkt voor welke sekse deze bestemd zijn.
- Afhankelijk van het soort werk dienen er ook douches aanwezig te zijn op de kinderboerderij.
- Toiletten, eventuele wasruimte en doucheruimte dienen regelmatig en hygiënisch schoongemaakt en goed onderhouden te worden.

Was- en kleedruimten

Met betrekking tot was- en kleedruimten worden de volgende eisen gesteld:

- Iedere werknemer dient te beschikken over een plaats om zijn kleding op te hangen.
- Voor werknemers die speciale werkkleding moeten dragen dienen doelmatige, voldoende ruime, van stoelen of banken voorziene en naar sekse gescheiden kleedruimtes beschikbaar te zijn.
- Deze ruimtes zijn zoveel mogelijk gelegen in de buurt van de open of besloten ruimtes waar de arbeid verricht wordt.
- In de kleedruimtes moet de kleding die door de werknemers tijdens de arbeid niet wordt gedragen, op doelmatige wijze en afgesloten kunnen worden bewaard.
- Afhankelijk van de omstandigheden dienen de speciale werkkleding en de persoonlijke kleding van de werknemers gescheiden van elkaar en afgesloten kunnen worden bewaard.
- Er dienen voorzieningen te zijn om natte werkkleding te kunnen drogen.
- Gehandicapten was- en kleedruimtes dienen te zijn aangepast aan de beperkingen van de handicap.

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Poetsschema (geparafeerd)

Feitelijke toetsing:

- Voldoende, goed bereikbare sanitaire voorzieningen, (invalide)toiletten en wasgelegenheden
- Voldoende was- en kleedruimten, gescheiden naar sekse

4. Voldoet het gebouw van de kinderboerderij aan de eisen omtrent inrichting e.d.?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent gebouw en inrichting.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 3.3

Toelichting

Aan de inrichting van het gebouw van de kinderboerderij worden (wettelijke) eisen gesteld.

Denk hierbij aan eisen betreffende:

- Trappen en bordessen
- Elektrisch aangedreven deuren
- Opslagruimte en magazijn
- Terreinen

In bijlage 40 zijn de gestelde eisen en een toelichting daarop opgenomen.

Minimumeisen

De inrichting van de kinderboerderij voldoen aan de gestelde eisen in bijlage 40.

Toetsing

Documenten:

- Periodieke controle elektrisch aangedreven deuren (indien van toepassing)
- Periodieke keuring en onderhoudscontract inbraakinstallatie deskundige (indien van toepassing)

Feitelijke toetsing:

- Trappen en bordessen zijn voldoende breed en voorzien van het juiste aantal leuningen
- Elektrisch aangedreven deuren voldoen aan de voorschriften
- Stellingen en kasten zijn veilig geplaatst en volgens de voorschriften ingepakt
- De gangpaden zijn voldoende breed
- Aantoonbaar egale rijpaden
- Buitenterreinen zijn voldoende verlicht en afgeschermd
- Buitenterreinen zijn in goede staat van onderhoud

5. Is de kinderboerderij in het bezit van een bewijs van periodieke controle op brandveiligheidsvoorschriften?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de wetgeving omtrent brandveiligheid.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenwet:

- Arbobeleid
Artikel 3
- Voorkomen van gevaar voor derden
Artikel 10

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 3.6 t/m 3.9

Besluit brandveilig gebruik bouwwerken

- Hoofdstuk 2. Brandveilig gebruik bouwwerken

Toelichting

De werkgever is verplicht maatregelen te nemen om de mogelijkheid van het ontstaan van een brandgevaarlijke situatie te beperken. Brandveiligheidsvoorschriften zijn verbonden aan de gebruiksvergunning (zie hoofdstuk 3, vraag 1). Het gaat om brandveiligheidsvoorzieningen (vluchtroutes, nooduitgangen, verlichting, blusmiddelen en dergelijke) en brandveiligheidsmaatregelen.

Een gebruiksvergunning (gebruiksbesluit) is alleen verplicht voor:

- Een bouwwerk waarin dagverblijf zal worden verschaft aan meer dan 50 personen;
- Een bouwwerk waarin dagverblijf zal worden verschaft aan meer dan 10 personen jonger dan 12 jaar;
- Een bouwwerk waarin dagverblijf zal worden verschaft aan meer dan 10 lichamelijke of verstandelijk gehandicapte personen.

Uitvoering van controles zal alleen plaatsvinden bij gebouwen met een gebruiksvergunning. Wie de controles uitvoeren, verschilt per gemeente. Dat kan de afdeling Handhaving zijn, Bouw- en woningtoezicht of de brandweer. Verdere informatie is bij de gemeente verkrijgbaar.

De gemeente controleert meestal één keer per jaar of één keer per twee jaar. Ook controleert de gemeente incidenteel (bijvoorbeeld rond kerstmis of carnaval) en naar aanleiding van klachten. Controles duren ongeveer één uur. De controle van de gebruiksvergunning kan twee tot vier uur duren, afhankelijk van de complexiteit van het gebouw.

De gemeente kondigt controles van de gebruiksvergunning en incidentele controles rond festiviteiten aan. Controles van brandveiligheidsvoorzieningen en controles naar aanleiding van klachten worden meestal niet aangekondigd.

De gemeentelijke brandweer geeft kosteloos advies over hoe u in uw bedrijfspand de brandveiligheid kunt verbeteren. In bijlage 41 zijn een aantal aandachtspunten over brandveiligheidsvoorschriften opgenomen.

Bron www.antwoordvoorbedrijven.nl

Prima voor elkaar		10. Gebouw
--------------------------	---	-------------------

Minimumeisen

Periodieke controle brandveiligheidsvoorschriften.

Toetsing

Documenten:

- Bewijs van periodieke controle brandveiligheidsvoorschriften

6. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent de elektrische veiligheid?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de Arbowetgeving.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 3.4 en 3.5

Toelichting

Voor een veilige kinderboerderij en om ongevallen te voorkomen is het beheer van elektrisch materieel belangrijk. Met betrekking tot elektrisch materieel worden de volgende normen gesteld:

- Een aardlekschakelaar is een 'must' in de ruimte waar (voor schoonmaakdoeleinden) met water wordt gewerkt.
- Gebruik bij voorkeur geen verlengsnoeren.
- Al het elektrisch materieel, kabels, stekkers en invoerpunten dient in goede staat te verkeren en deugdelijk te zijn bevestigd.
- Losse op de grond liggende snoeren moeten worden vermeden.
- Beveilig wandcontactdozen, binnen het bereik van kinderen, voldoende.
- Elektrische installaties dienen periodiek gekeurd en onderhouden te worden door deskundigen. Onder elektrische installaties wordt verstaan een installatie of toestel dat werkt op elektrische energie, dan wel wordt gebruikt om elektrische energie op te wekken. In NEN 3140 (Laagspanningsinstallaties) staat omschreven hoe onderhoud en keuring van dergelijke installaties geregeld kan zijn.
- Elektrische apparaten die in contact komen met mensen of dieren moeten aan speciale eisen voldoen (NEN 3140, NEN EN 50-110). Let bij de aanschaf van dergelijk apparatuur op een keurmerk. Alle apparatuur / machines die gekocht zijn na 1 januari 1995 moeten voorzien zijn van een CE-markering. Let bij inkoop op die markering.
- Elektrisch handgereedschap dient jaarlijks gekeurd te worden. Er dienen schema's aanwezig te zijn van de elektrische voorzieningen. Hand/armtrillingen kunnen leiden tot aantasting van zenuwen en bloedvaten in de vingers en handen (het zgn. witte vinger syndroom). Ook aantasting van gewrichten is mogelijk (vingers, polsen, ellebogen, schouder en nek). De effecten op bloedvaten worden versterkt door roken, kou en statische fysieke belasting. De kans op gezondheidsschade wordt bepaald door:
  - trillingsfrequentie
  - trillingssterkte· trillingsrichting
  - tijdsduurschokken (piekfactor)
- Silo's dienen afgesloten te zijn, stabiel te staan en geaard te zijn. Opslagsilo's voor voer dienen op een stevige ondergrond te staan om verzakking en het risico van omvallen te voorkomen. Vaak staan silo's op poten om zodoende voldoende plaats te hebben voor een kruitwagen of voerkar. Het klepmechanisme is over het algemeen soepel te bedienen. Het gevaar bestaat dat kleine kinderen onder de silo kunnen staan en de klep openen waardoor het kind wordt bedolven onder het uitstromend voer. De klep dient te worden geborgd middels een van bovenaf bedienbare pen of de ruimte die toegang geeft tot de silo afgesloten.

Bron Concept Branche Risico-Inventarisatie en Evaluatie Kinderboerderijen
Boyd R. Berends (2006)
Stichting KinderBoerderijen Nederland in samenwerking met faculteit Diergeneeskunde
Universiteit Utrecht

Minimumeisen

Voldoen aan bovengenoemde punten.

Toetsing

Documenten:

- Periodieke keuring en onderhoudscontract installaties door deskundige
- Periodieke keuring en onderhoudscontract elektrische handgereedschappen conform NEN-EN 50550-1 en NEN 3140

Feitelijke toetsing:

- Aardlekschakelaar
- Elektrisch materieel, kabels, stekkers en invoerpunten zijn in goede staat en deugdelijk bevestigd
- Wandcontactdozen, binnen het bereik van kinderen, zijn voldoende beveiligd
- Elektrische handgereedschappen voorzien van een CE-keurmerk
- Silo's zijn "kindveilig" afgesloten, staan stabiel en zijn geaard

11. Gevaarlijke stoffen

Gevaarlijke stoffen zijn te herkennen aan het etiket op de verpakking. Het etiket bevat een gevaarsymbool (een oranje vierkant met een zwart symbool) en de bijbehorende R- en S-zinnen³. Voorbeelden zijn bepaalde schoonmaakmiddelen, desinfecteermiddelen, ontstoppers, ongediertebestrijdingsmiddelen, ontvetters en verven. Ook toevoegingen aan water (onkruidverdelger) kunnen gevaarlijke stoffen zijn. Stoffen zijn ingedeeld in de volgende categorieën:

- Brandgevaarlijke stoffen (R10 tot en met R12)
- Toxische en extreem toxische stoffen (R23 tot en met R28)
- Oxyderende stoffen (R8)
- Schadelijke/irriterende en corrosieve stoffen (R20 tot en met R22 en R34 tot en met R38)
- Bijzondere categorieën risicovolle stoffen

De aanwezigheid en het werken met gevaarlijke stoffen op de kinderboerderij brengen risico's met zich mee voor de gezondheid en veiligheid van zowel medewerkers, bezoekers als dieren. De kinderboerderij heeft de taak om veilig werken met gevaarlijke stoffen in de bedrijfsvoering te borgen. De inhoud en aspecten beschreven in het hoofdstuk 'Gevaarlijke stoffen' hebben betrekking op chemicaliën en andere gevaarlijke stoffen die gebruikt worden op de kinderboerderij. Onderwerpen die beschreven zijn hebben betrekking op veiligheidsinformatiebladen, etiketten, opslag, wasplaatsen, persoonlijke hygiëne en protocollen.

Opmerking:

Door de komst van REACH in 2007 wordt de Wet milieugevaarlijke stoffen (Wms) ingetrokken en de Wet Milieubeheer (Wm) gewijzigd. Dat heeft consequenties voor vergunningverlening en handhaving.

De REACH-verordening vervangt ruim zestig bestaande Europese richtlijnen en verordeningen, waaronder de richtlijn 76/769/EEG (Stoffenverbodsrichtlijn), de verordening 793/93/EEG (Bestaande-stoffenverordening) en de richtlijn 91/155/EEG (Richtlijn veiligheidsinformatieblad). De huidige stoffenrichtlijn (67/548/EG) wordt gewijzigd en veel verplichtingen daaruit worden opgenomen in REACH. Zo vervalt bijvoorbeeld het kennisgevingsstelsel voor nieuwe stoffen.

In de REACH-verordening staat precies welke onderdelen wanneer in werking treden.

Bron www.infomil.nl

1. Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent het werken met gevaarlijke stoffen?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de gestelde eisen omtrent het werken met gevaarlijke stoffen.

³ Gevaarlijke stoffen zijn te herkennen aan gevarensymbolen en R- en S-zinnen op de verpakking. R- en S-zinnen zijn internationaal gestandaardiseerde zinnen om gevaren (R van Risk) en veiligheidsmaatregelen (S van Safety) te beschrijven. Ze worden ondermeer gebruikt in veiligheidsinformatiebladen en op etiketten van chemicaliën.

Relevante artikelen uit de wet*Arbeidsomstandighedenbesluit:*

- Hoofdstuk 4
Artikel 4.1b, 4.1c 4.3, 4.4 en 4.10d
- Hoofdstuk 8
Artikel 8.1 en 8.3

Toelichting

Gevaarlijke stoffen vormen een risico voor de gezondheid en veiligheid, bijvoorbeeld doordat ze schadelijk in aanraking met de huid zijn, kankerverwekkend zijn of de zwangerschap negatief kunnen beïnvloeden en afwijkingen bij ongeborene kunnen veroorzaken.

Er is sprake van blootstelling aan een gevaarlijke stof als werknemers de stof binnenkrijgen. Dat kan via de ademhaling, de huid, of doordat werknemers de stof inslikken.

Wanneer uit de RI&E blijkt dat werknemers gezondheids- en veiligheidsrisico's lopen is de werkgever verplicht werknemers te beschermen en schade te voorkomen door preventieve maatregelen te treffen (zie bijlage 42).

Voorlichting en onderricht

De werkgever is verplicht er zorg voor te dragen dat werknemers worden ingelicht over de te verrichten werkzaamheden en de daaraan verbonden risico's. De voorlichting moet er toe leiden dat medewerkers die arbeid verrichten met gevaarlijke en/of hinderlijke stoffen zich bewust zijn van de daaraan verbonden gevaren en maatregelen kunnen nemen. De voorlichting dient schriftelijk te worden vastgelegd. Zie tevens bijlage 44.

Persoonlijke beschermingsmiddelen

De werkgever is verplicht, indien werknemers worden blootgesteld aan risico's met betrekking tot de gezondheid, persoonlijke beschermingsmiddelen te verschaffen. De hulpmiddelen om gevaarlijke stoffen toe te passen dienen adequaat te zijn. Denk hierbij bijvoorbeeld aan handschoenen, mondkapjes, veiligheidsbrillen en gereedschapshulpmiddelen zoals goede afzuiging, douches en zonodig werkende meetapparatuur. Tevens dienen werknemers te worden geïnstrueerd over het gebruik van de persoonlijke beschermingsmiddelen.

Voor het werken met bepaalde gevaarlijke stoffen worden licenties vereist.

Minimumeisen

- Een actuele op schrift gestelde RI&E
- Medewerkers zijn voorgelicht en geïnstrueerd m.b.t. het werken met gevaarlijke stoffen
- Op schrift gestelde voorlichting en onderricht m.b.t. het werken met gevaarlijke stoffen (zie bijlage 44)
- Aanwezigheid van voldoende persoonlijke beschermingsmiddelen
- Op schrift gestelde voorlichting en instructies omtrent (het gebruik van) persoonlijke beschermingsmiddelen
- Contactenlijst (huisarts / bedrijfsarts / arbodienst)
- Op schrift gesteld breukprotocol (zie bijlage 43)

Toetsing

Documenten:

- RI&E
- Op schrift gestelde voorlichting en onderricht m.b.t. het werken met gevaarlijke stoffen
- Op schrift gestelde voorlichting en instructies omtrent (het gebruik van) persoonlijke beschermingsmiddelen
- Contactenlijst (huisarts / bedrijfsarts / arbodienst)
- Op schrift gesteld breukprotocol
- Vereiste licenties

Feitelijke toetsing:

- Persoonlijke beschermingsmiddelen
- Chemobox

2. Houdt de kinderboerderij de juiste informatie bij over gevaarlijke stoffen?

Doelstelling

De kinderboerderij houdt de vereiste informatie bij over gevaarlijke stoffen op de kinderboerderij.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Artikel 4.1c

Verordening (EG) nr. 1907/2006 (REACH):

- Artikel 7, 31, 32, 35, 36, 37

Toelichting

Register gevaarlijke stoffen

Indien stoffen worden gebruikt of kunnen vrijkomen die voorzien zijn van een oranje gevarensymbool, dan dienen deze geregistreerd te worden.

Veiligheidsinformatieblad

Van elke milieugevaarlijke stof die in de bedrijfsruimte aanwezig is, dient een actueel veiligheidsinformatieblad (VIB) beschikbaar te zijn. Deze dient door de fabrikant, handelaar of importeur gratis geleverd te worden bij de eerste levering.

Etiket

Op de verpakking van elke chemische stof dient een etiket aanwezig te zijn. Stoffen die in andere verpakkingen worden overgedaan, moeten door de kinderboerderij zelf op dezelfde manier geëtiketteerd worden.

In bijlage 45 is aanvullende informatie over het register gevaarlijke stoffen, VIB's en etiketten opgenomen.

Minimumeisen

- De kinderboerderij houdt een register van gevaarlijke stoffen bij
- Van iedere milieugevaarlijke stof is een VIB beschikbaar (in archief en bij het product)
- De werkgever ziet toe op het gebruik van gevaarlijke stoffen volgens de VIB
- Periodieke controle of bestaande VIB's actueel en compleet zijn
- Etiket aanwezig op verpakking van elke chemische stof

Toetsing

Documenten:

- Actueel register gevaarlijke stoffen
- VIB van iedere aanwezige milieugevaarlijke stof

Feitelijke toetsing:

- Etiket aanwezig op verpakking van elke chemische stof

3. Worden gevaarlijke stoffen op de juiste wijze opgeslagen?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de gestelde eisen voor de opslag van gevaarlijke stoffen.

Relevante artikelen uit de wet

Publicatierreeks Gevaarlijke Stoffen (PGS) 15

Toelichting

Gevaarlijke stoffen moeten voor en na het gebruik zorgvuldig worden opgeruimd in een aparte opslagplaats (kast) voor gevaarlijke stoffen. Het opslaan van gevaarlijke stoffen (verpakt) op een bedrijf moet voldoen aan wettelijke eisen op het gebied van brandveiligheid, arbeidsveiligheid en milieuveiligheid. De eisen die gesteld worden aan de opslag van gevaarlijke stoffen zijn opgenomen in bijlage 46.

De kinderboerderij dient in de RI&E de risico's bij de opslag van gevaarlijke stoffen te identificeren, inventariseren en evalueren. Ook dient te worden aangegeven hoe de kinderboerderij de risico's beheerst.

Minimumeisen

- Een actuele op schrift gestelde RI&E
- Alle gevaarlijke stoffen staan in de daarvoor bestemde kast of opslagruimte en de kast of ruimte voldoet aan de gestelde eisen (zie bijlage 46)
- Alle gevaarlijke middelen worden op de juiste wijze opgeslagen (zie bijlage 46)
- De kast voor de opslag van gevaarlijke stoffen staat op een veilige plaats
- De kast is afgesloten en voorzien van een waarschuwingssymbool
- Nabij opslagplaats dient een wasgelegenheid en een oogspoelfles / oogdouche aanwezig te zijn

Toetsing

Feitelijke toetsing:

- RI&E
- Alle gevaarlijke stoffen staan in de daarvoor bestemde kast of opslagruimte
- Alle gevaarlijke middelen worden op de juiste wijze opgeslagen
- Waarschuwingsborden en stickers
- De kast is afsluitbaar
- Lekbakken
- Persoonlijke beschermingsmiddelen
- Wasgelegenheid
- Oogspoelfles / oogdouche

4. Heeft de kinderboerderij geverifieerd of er asbest aanwezig is op de kinderboerderij?

Doelstelling

De kinderboerderij voldoet aan de eisen omtrent asbest.

Relevante artikelen uit de wet

Arbeidsomstandighedenbesluit:

- Hoofdstuk 4
Artikel 4.1, 4.2 en 4.54

Asbestverwijderingsbesluit 2005:

- Artikel 6

Toelichting

Werken met asbest is verboden. Wanneer er asbest aanwezig is op de kinderboerderij kan de gemeente het bedrijf in een aantal gevallen dwingen om maatregelen te nemen. De precieze regels staan in de Woningwet en in het Bouwbesluit 2003. Als er bijvoorbeeld (hecht gebonden) asbest aanwezig is hoeft dat niet altijd een bezwaar te zijn, zolang het maar met rust gelaten wordt. De beheerder en het onderhoudspersoneel moeten wel weten op welke plekken hecht gebonden asbest aanwezig is. Een gat boren in een wand met asbest of dat wandje verplaatsen is verboden. Deze inventarisatie dient te worden uitgevoerd door een deskundig asbestinventarisatiebedrijf.

Wanneer een bedrijf asbest wil laten verwijderen dient in de meeste gevallen toestemming gevraagd te worden aan de gemeente. In de Bouwverordening van de gemeente staat wanneer een sloopvergunning en wanneer een melding verplicht is. Als een sloopvergunning verplicht is, moet de kinderboerderij een gecertificeerd asbestverwijderingsbedrijf inschakelen.

Of een materiaal of product asbest bevat, kan alleen in een laboratorium met honderd procent zekerheid worden vastgesteld. Wel kunnen producten of materialen waarin mogelijk asbest zit herkend worden. Enkele aanwijzingen zijn:

- Alle asbesthoudende producten hebben een vezelige structuur, bij hechtgebonden producten en materialen is dit vaak moeilijk te zien.
- Wit asbest werd het meest gebruikt. Producten en materialen met wit asbest hebben een witte tot lichtgrijze kleur.
- Een andere aanwijzing is de leeftijd. Producten van vóór 1980 kunnen losse asbest bevatten; hechtgebonden asbest is toegepast tot 1993.
- Eterniet golfplaten van Nederlands fabricaat die geen asbest bevatten, bevatten de letters NT (Nieuwe Technologie). Deze zijn samen met het KOMO nummer in de gecoate kant van de plaat geperst, in de één-na-laatste golf.

De Keuringsdienst van Waren kan informatie verstrekken als materiaal onderzocht moet worden waarin mogelijk asbest zit. Een deskundig asbestinventarisatiebedrijf kan nagaan of in het gebouw asbest aanwezig is.

De drie belangrijkste mogelijkheden voor asbestinventarisatie in een bouwwerk of object zijn:

1. Volledige asbestinventarisatie. Deze inventarisatie gaat in veel gevallen vooraf aan gehele of gedeeltelijke sloop of verbouwing. De eisen aan de uitvoering van een volledige asbestinventarisatie staan in de beoordelingsrichtlijn asbestinventarisatie (BRL 5052).

2. Inventarisatie van de risico's van asbest (in een bouwwerk of object in een niet-sloopsituatie). In een bouwwerk of object kan (niet-)hechtgebonden asbesthoudend materiaal dat niet of niet goed is afgeschermd risico's voor gebruikers veroorzaken. Het is dan ook van belang in gevallen waarin mogelijk dergelijk materiaal aanwezig is een risico-inventarisatie op de aanwezigheid van asbest uit te voeren. De eisen aan de uitvoering van een risico-inventarisatie staan vermeld in de NEN 2990.
3. Globale asbestinventarisatie. Deze inventarisatie is bedoeld om een globale indicatie te verkrijgen van de aanwezigheid van asbest in een bouwwerk of object. Dat kan zijn om de kans te bepalen op het vrijkomen van asbest bij brand of storm of vanwege een voorgenomen verkoop van het bouwwerk of object. De inventarisatie richt zich niet op de exacte hoeveelheden en de exacte plaatsen waar de asbesthoudende materialen zich bevinden.

Aanwezigheid van asbest in het gebouw waar werknemers werken, is een van de risico's die moet worden geïnventariseerd. Maar ook wanneer werknemers onderhoud aan asbesthoudende materialen plegen, is er sprake van een risico. Deze inventarisatie dient te worden meegenomen in de RI&E. De RI&E moet opnieuw worden uitgevoerd als de omstandigheden wijzigen, bijvoorbeeld als de aanwezigheid van (niet-hechtgebonden) asbest wordt vermoed, terwijl dit bij de oorspronkelijke RI&E niet was opgemerkt. De werkgever kan de arbodienst om ondersteuning vragen bij het opstellen en laten uitvoeren van een RI&E en het daaraan gekoppelde plan van aanpak. Maar de werkgever mag het ook zelf doen.

Bronnen www.milieucentraal.nl
www.vrom.nl

In de brochure 'Asbest in bedrijven en instellingen' (www.vrom.nl → Onderwerpen → Asbest → Publicaties → 'Asbest in bedrijven en instellingen') is uitgebreide informatie opgenomen met betrekking tot asbest.

Minimumeisen

- Een actuele op schrift gestelde RI&E

Toetsing

Documenten:

- RI&E

Geraadpleegde bronnen

Literatuur

- Uniforme co-schappen Veterinaire Volksgezondheid, Divisie Volksgezondheid en Voedselveiligheid (V&V), Institute for Risk Assessment Sciences (IRAS), Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht.

Websites:

Algemeen

- www.euronorm.net, Juni 2009
- www.kvk.nl, Juni 2009
- www.marshfieldclinic.org, Februari 2008
- www.minInv.nl, Juni 2009
- www.overheid.nl, Juni 2009
- www.vwa.nl, Juni 2009

Arbo

- www.arboportaal.nl, Juni 2009
- www.arbobondgenoten.nl, Juni 2009
- www.minszw.nl, Juni 2009
- www.rie.nl, Juni 2009
- www.vrijwilligerswerk.nl, Juni 2009

Milieu

- www.milieuentraal.nl, Juni 2009
- www.vrom.nl, Juni 2009

Hygiëne en biologische agentia

- nvab.artsennet.nl, Februari 2008
- www.arbeidshygiëne.nl, Juni 2009
- www.kiza.nl, Juni 2009
- www.vakcentrum.nl, December 2005
- www.ziekdoordier.nl, Juni 2009

Gebouw

- www.antwoordvoorbedrijven.nl, Juni 2009

Naslagwerken:

- Bijlagen bij Wet- en regelgeving omtrent hobbydieren, *Raad voor Dierenaangelegenheden*, Januari 2003
- Code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland, *Ministerie van VWS, Ministerie van LNV*, November 2001
- Richtlijn voor gezondheidszorg op de kinderboerderij, *Ministerie van Landbouw en Visserij, Veterinaire Dienst*, april 1989.
- Wet- en regelgeving omtrent hobbydieren, *Raad voor Dierenaangelegenheden*, Januari 2003

Bijlage 1. Checklist bij de toelichting op de criteria voor Keurmerk “Prima voor elkaar” voor kinderboerderijen in Nederland

SKBN-administratienummer	
Naam kinderboerderij	
Adres	
Postcode/Plaats	
Telefoon	
E-mail	
UBN	
Beheersvorm	Stichting/Vereniging/Particulier/Anders, nl:

Naam werkgever			
Naam beheerder			
Aantal medewerkers in loondienst		Totaal aantal uren/week	
Aantal vrijwilligers		Totaal aantal uren/week	

Datum: _____ 20____

Naam begeleidende medewerker kinderboerderij tijdens toets:

_____

Toets afgenomen door:

_____

Handtekening toetser:

_____

Handtekening beheerder:

_____

1. Organisatie en personeel			
1.	Zijn alle bedrijfsgegevens bekend?	Ja	Nee
2.	Zijn de missie, visie en bedrijfsdoelstellingen van de kinderboerderij omschreven?	Ja	Nee
3.	Zijn de huisregels – en de regels ten aanzien van arbeidsomstandigheden – die gehanteerd worden op de kinderboerderij omschreven?	Ja	Nee
4.	Heeft de kinderboerderij de organisatiestructuur omschreven?	Ja	Nee
5.	Zijn van alle functies functieprofielen opgesteld en aanwezig?	Ja	Nee
6.	Zijn de verschillende overlegstructuren omschreven	Ja	Nee
7.	Is het opleidingsbeleid omschreven?	Ja	Nee
8.	Houdt de kinderboerderij van elke medewerker een personeelsdossier bij?	Ja	Nee
9.	Heeft de kinderboerderij een introductieprogramma voor nieuwe medewerkers opgesteld?	Ja	Nee
10.	Volgt de kinderboerderij de procedure m.b.t. klachten en verbetervoorstellen?	Ja	Nee
2. Handelsregisterwet			
1.	Is de kinderboerderij ingeschreven bij de Kamer van Koophandel of is op een andere manier de rechtspersoon geregeld?	Ja	Nee
3. Wet Milieubeheer			
1.	Is er door de lokale overheid een gebruiksvergunning/milieuvergunning verleend voor het uitoefenen van dit bedrijf of is er een melding van gedaan?	Ja	Nee
4. Arbowetgeving			
§ 4.1 Deskundige bijstand			
1.	Is de kinderboerderij aangesloten bij een arbodienst of kerndeskundige?	Ja	Nee
2.	Heeft de kinderboerderij een persoon aangewezen als preventiemedewerker?	Ja	Nee
3.	Voldoet de kinderboerderij aan de gestelde eisen omtrent bedrijfshulpverlening?	Ja	Nee
§ 4.2 Risico-inventarisatie en –evaluatie (RI&E)			
4.	Heeft de kinderboerderij een risico-inventarisatie en -evaluatie? Indien JA: d.d.:	Ja	Nee

5.	Is er een plan van aanpak aanwezig behorende bij de risico-inventarisatie en –evaluatie?	Ja	Nee
§ 4.3 Arbeidsomstandighedenbeleid			
6.	Wordt er een verzuimbeleid op de kinderboerderij gehanteerd?	Ja	Nee
7.	Wordt aan medewerkers regelmatig voorlichting en instructies gegeven over hun arbeidsomstandigheden?	Ja	Nee
8.	Zijn de juiste persoonlijke beschermingsmiddelen in voldoende mate aanwezig en worden die gebruikt?	Ja	Nee
9.	Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen getroffen en omschreven?	Ja	Nee
10.	Heeft de kinderboerderij de risico-beheersing uitgevoerd?	Ja	Nee
11.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent werk- inhoud en beleving?	Ja	Nee
12.	Wordt er een beleid m.b.t. ongewenste gedragingen (van medewerkers en publiek) op de kinderboerderij gehanteerd?	Ja	Nee
13.	Worden medewerkers periodiek voorgelicht m.b.t. fysieke belasting?	Ja	Nee
14.	Worden medewerkers geïnstrueerd over het werken met gereedschap, apparatuur en machines en zijn er (preventieve) maatregelen getroffen om risico's te minimaliseren?	Ja	Nee
5. Hygiëne en biologische agentia			
§ 5.1 Inventarisatie			
1.	Heeft de kinderboerderij de (mogelijk) aanwezige zoönosen geïnventariseerd en gedocumenteerd?	Ja	Nee
2.	Heeft de kinderboerderij de verschillende besmettingswegen in kaart gebracht en gedocumenteerd?	Ja	Nee
§ 5.2 Personeelsveiligheid			
3.	Hebben alle medewerkers een aanbod van vaccinatie gehad?	Ja	Nee
4.	Wordt aan medewerkers regelmatig voorlichting en instructies gegeven m.b.t. hygiëne en biologische agentia?	Ja	Nee
5.	Zijn de juiste persoonlijke beschermingsmiddelen in voldoende mate aanwezig en worden die gebruikt?	Ja	Nee
6.	Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen (personeel) getroffen en omschreven?	Ja	Nee
7.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent handenwasfaciliteiten m.b.t. personeelsveiligheid?	Ja	Nee

8.	Heeft de kinderboerderij procedures opgesteld m.b.t. accidenten bij personeel?	Ja	Nee
<i>§ 5.3 Publieksveiligheid</i>			
9.	Zijn er (preventieve) maatregelen omtrent risicogroepen (bezoekers) getroffen en omschreven?	Ja	Nee
10.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent handenwasfaciliteiten m.b.t. publieksveiligheid?	Ja	Nee
11.	Zijn er preventieve maatregelen getroffen en omschreven omtrent biologische agentia met betrekking tot bezoekers en gasten?	Ja	Nee
12.	Heeft de kinderboerderij procedures opgesteld m.b.t. accidenten bij publiek?	Ja	Nee
<i>§ 5.4 Gebouw, toegang en omgeving</i>			
13.	Wordt het vuile en schone weg principe op de kinderboerderij gehanteerd?	Ja	Nee
14.	Wordt er een hygiënebeleid m.b.t. het perceel op de kinderboerderij gehanteerd?	Ja	Nee
15.	Wordt er een hygiënebeleid m.b.t. ziekte uitbraak op de kinderboerderij gehanteerd?	Ja	Nee
16.	Wordt het gebouw goed onderhouden en schoongemaakt?	Ja	Nee
17.	Is er een legionella-analyse verricht?	N.v.t.	Ja Nee
18.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent hygiëne in de keuken?	N.v.t.	Ja Nee
<i>§ 5.5 Dieren</i>			
19.	Wordt er een hygiënebeleid omtrent de aanvoer van dieren op de kinderboerderij gehanteerd?	Ja	Nee
20.	Beschikt de kinderboerderij over quarantaine mogelijkheden en wordt er een hygiënebeleid omtrent de verzorging van (zieke) dieren in quarantaine op de kinderboerderij gehanteerd?	Ja	Nee
21.	Wordt er een hygiënebeleid omtrent geboorte en abortus van dieren op de kinderboerderij gehanteerd?	Ja	Nee
22.	Wordt er een ziektepreventiebeleid van dieren op de kinderboerderij gehanteerd?	Ja	Nee
23.	Is er een individueel dierdossier aanwezig van alle aanwezige dieren?	Ja	Nee

6. Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren (GWWD)				
§ 6.1 Dierwelzijn				
1.	Voldoet de kinderboerderij aan de huisvestingseisen, zoals aangegeven in de Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren?	Ja	Nee	
2.	Indien dieren niet in een gebouw worden gehouden, worden de dieren beschermd tegen slechte weersomstandigheden en gezondheidsrisico's?	Ja	Nee	
3.	Wordt er voldaan aan de wettelijke eisen omtrent het vervoer van dieren?	Ja	Nee	
4.	Krijgen de dieren op de kinderboerderij een toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en leeftijd geschikt voeder?	Ja	Nee	
5.	Krijgen de dieren op de kinderboerderij het voeder met tussenpozen, die bij de lichamelijke behoeften van het dier passen?	Ja	Nee	
6.	Hebben de dieren op de kinderboerderij naar behoefte beschikking over voldoende vers drinkwater?	Ja	Nee	
7.	Worden de dieren dagelijks gecontroleerd op afwijkende gezondheid?	Ja	Nee	
8.	Wanneer dieren worden gescheiden van ouderdieren, wordt dit gedaan vanaf de wettelijke vastgestelde leeftijd?	Ja	Nee	
9.	Wordt er voor gezorgd dat er geen verboden ingrepen worden verricht bij dieren op de kinderboerderij, tenzij dit noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van het dier?	Ja	Nee	
10.	Worden dieren op een vakkundige manier door een praktiserend dierenarts of andere bevoegde beroepsbeoefenaar ge-euthanaseerd?	Ja	Nee	
§ 6.2 I&R				
11a.	Voldoet de kinderboerderij aan de Identificatie en Registratie (I&R) regeling voor dieren?	N.v.t.	Ja	Nee
11b.	Voldoet de kinderboerderij aan de Identificatie en Registratie (I&R) regeling voor paardachtigen?	N.v.t.	Ja	Nee
§ 6.3 Regeling Identificatie en Registratie (I&R)				
12.	Wordt er een hygiënebeleid op de kinderboerderij gehanteerd?	Ja	Nee	
13.	Voldoet de kinderboerderij aan de gestelde eisen ten aanzien van besmettelijke dierziekten?	Ja	Nee	
14.	Voldoet de kinderboerderij aan de regelgeving omtrent destructie?	Ja	Nee	
15.	Is er een preventie- en bestrijdingsplan aanwezig voor plaagdieren en andere organismen?	Ja	Nee	

7. Diergeneesmiddelenwet				
1.	Voldoet de kinderboerderij aan de Diergeneesmiddelenwet?		Ja	Nee
8. Meststoffenwet				
1.	Wanneer er geen mestboekhouding wordt bijgehouden, heeft de kinderboerderij educatie in de doelstellingen, het huishoudelijk reglement of de statuten opgenomen?	N.v.t.	Ja	Nee
2.	Wanneer mest wordt afgevoerd naar landbouwbedrijven, is de kinderboerderij in het bezit van een afleveringsbewijs?	N.v.t.	Ja	Nee
9. Warenwet				
1.	Zijn de eventueel aanwezige speeltoestellen goedgekeurd?	N.v.t.	Ja	Nee
2.	Voldoet de gasinstallatie aan de wettelijke eisen?	N.v.t.	Ja	Nee
3.	Worden geleverde producten gecontroleerd op houdbaarheid, eventueel temperatuur en of de verpakking in orde is?	N.v.t.	Ja	Nee
4.	Worden de wettelijke richtlijnen over schoonmaak en hygiëne nageleefd?		Ja	Nee
5.	Worden eventueel aanwezige koelinstallaties op het bedrijf elke dag op temperatuur gecontroleerd?	N.v.t.	Ja	Nee
10. Gebouw				
1.	Voldoet de kantoorwerkplek aan de gestelde eisen?	N.v.t.	Ja	Nee
2.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent omgevingsfactoren?		Ja	Nee
3.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent sanitaire voorzieningen?		Ja	Nee
4.	Voldoet het gebouw van de kinderboerderij aan de eisen omtrent inrichting e.d.?		Ja	Nee
5.	Is de kinderboerderij in het bezit van een bewijs van periodieke controle op brandveiligheidsvoorschriften?		Ja	Nee
6.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent de elektrische veiligheid?		Ja	Nee
11. Gevaarlijke stoffen				
1.	Voldoet de kinderboerderij aan de eisen omtrent het werken met gevaarlijke stoffen?		Ja	Nee
2.	Houdt de kinderboerderij de juiste informatie bij over gevaarlijke stoffen?		Ja	Nee
3.	Worden gevaarlijke stoffen op de juiste wijze opgeslagen?		Ja	Nee
4.	Heeft de kinderboerderij geverifieerd of er asbest aanwezig is op de kinderboerderij?		Ja	Nee

Prima voor elkaar		Bijlage 2. Verklaring werkgever
--------------------------	---	--

Bijlage 2. Verklaring werkgever

Wanneer alle checklisten zijn ingevuld en alle vragen zijn beantwoord dan resteert nog één activiteit, namelijk de verklaring dat alle vragen naar waarheid zijn beantwoord.

Deze verklaring dient ondertekend te zijn door de hoogst verantwoordelijke in uw bedrijf / organisatie.

	Onderstaande kolom invullen door werkgever
De directie van	
Verklaart bij hoofde van	
Dat alle checklisten van het Kwaliteitshandboek "Prima voor elkaar" naar waarheid zijn ingevuld. Tevens verklaart bovengenoemde dat de checklisten van toepassing zijn op alle genoemde locaties en ruimten tenzij anders wordt vermeld.	
Datum	
Naam	
Handtekening	

Wijzigingen in het Kwaliteitshandboek "Prima voor elkaar" worden per gewijzigde pagina voorzien van een paraaf van de directie.

Bijlage 3. Algemene bedrijfsinformatie
1. Algemeen

Naam kinderboerderij: .....
 Rechtspersoon: .....
 Contact persoon: .....
 Bezoekadres: .....
 Postcode + Plaats: .....
 Postadres: .....
 Postcode + Plaats: .....
 Telefoonnummer: .....
 Faxnummer: .....
 Email: .....
 Website: .....

 Bedrijfsleider: .....
 Gsm bedrijfsleider: .....

2. Bedrijfsomschrijving

Organisatie (Stichting / Vereniging / Particulier / Anders): .....

Medewerkers

Totaal aantal fulltime eenheden (fte):
 Fulltime eenheden eigen arbeid: .....
 Fulltime eenheden vreemde arbeid: .....
 Parttime eenheden eigenarbeid: .....
 Parttime eenheden vreemde arbeid: .....
 Aantal vrijwilligers: .....

Stagiaires

Worden stagiaires ingezet op de kinderboerderij? Ja / Nee
 Heeft de kinderboerderij de erkenning "Erkend Leerbedrijf"? Ja / Nee / N.V.T.

Dieren

Totaal aantal dieren:
 Aantal runderen: .....
 Aantal geiten: .....
 Aantal schapen: .....
 Aantal ezels: .....
 Aantal paarden/pony's: .....
 Aantal varkens: .....
 Aantal kippen: .....
 Aantal eenden/ganzen: .....
 Aantal konijnen: .....
 Aantal cavia's: .....
 Aantal overige knaagdieren: .....
 Aantal overig dieren: .....

Grond en bebouwing

 Totaal aantal hectare grond:

Aantal hectare bebouwde grond: .....

Aantal hectare productiegrond / grasweide: .....

Zijn er wateren (vijvers, sloten) aanwezig? Ja / Nee

Indien ja, welke? .....

.....

Zijn er (interne) wegen aanwezig? Ja / Nee

Indien ja, welke? .....

Inventaris

Kantoorinventaris aanwezig? Ja / Nee

Keukeninventaris aanwezig? Ja / Nee

Kantine-inventaris aanwezig? Ja / Nee

Overige inventaris aanwezig? Ja / Nee

Indien ja, welke? .....

.....

Werktuigen

Opsomming werktuigen .....

aanwezig op de kinderboerderij: .....

Bedrijfsauto

Is er een bedrijfsauto aanwezig op de Ja / Nee

Kinderboerderij?:

Vergunningen

Wat staat de wet milieuvergunning toe: .....

Onlangs uitgegeven bouwvergunningen: .....

Dient de kinderboerderij een Ja / Nee

gebruiksvergunning aan te vragen?:

Is de kinderboerderij in het bezit van een Ja / Nee / N.v.t.

gebruikersvergunning aanwezig?:

Kwalificaties / keurmerken

Welke kwalificaties, keurmerken e.d. bezit de kinderboerderij?:

.....

.....

.....

Financiën

Is er een financiële begroting opgesteld? Ja / Nee

Jaarplanning

Is er een jaarplanning aanwezig? Ja / Nee

(Geschatte) Bezoekersaantallen per jaar: .....

Openingstijden

Maandag: .....
Dinsdag: .....
Woensdag: .....
Donderdag: .....
Vrijdag: .....
Zaterdag: .....
Zondag: .....

Prima voor elkaar		Bijlage 4. Missie, visie en doelstellingen
-------------------	---	---

Bijlage 4. Missie, visie en bedrijfsdoelstellingen

1. Missie kinderboerderij

De missie van de kinderboerderij luidt:

.....
.....
.....
.....
.....

[De missie geeft beknopt antwoord op de vragen: Wie zijn wij? / Wat doen wij? / Waarom doen wij het? / Waar doen wij het? / Hoe doen wij het? en Voor wie doen wij het?]

2. Visie kinderboerderij

De visie van de kinderboerderij luidt:

.....
.....
.....
.....
.....

[De visie geeft beknopt antwoord op de vragen: Wat is ons toekomstbeeld? / Wat zijn onze lange termijn ambities? / Wat willen we bereiken? / Waar staan we voor? / Wie willen we zijn en wat is essentieel in onze houding en waar geloven we in?]

3. Kritische succesfactoren

De kritische succesfactoren van de kinderboerderij zijn:

.....
.....
.....
.....
.....

[Hier wordt aangegeven wat doorslaggevend is voor het succes van de kinderboerderij. Welke factoren in de visie zijn essentieel voor de levensvatbaarheid van de kinderboerderij?]

4. Hoofddoelstelling

De hoofddoelstelling van de kinderboerderij luidt:

.....
.....
.....
.....
.....

[De hoofddoelstelling moet voldoen aan de eisen van SMART, d.w.z. dat de hoofddoelstelling specifiek, meetbaar, ambitieus, realistisch en tijdsgebonden zijn]

5. Subdoelstellingen

De hoofddoelstelling kan onderverdeeld worden in de volgende subdoelstellingen:

Doelstelling 1:

.....
 .....
 .....

Doelstelling 2:

.....
 .....
 .....

Doelstelling 3:

.....
 .....
 .....

Doelstelling 4:

.....
 .....
 .....

[Welke subdoelstellingen zijn benodigd om de hoofddoelstelling te behalen?]

6. Doelgroepen

De volgende doelgroepen worden door middel van bovenstaande subdoelstellingen bediend:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

[Een doelgroep is een groep mensen die een aantal kenmerken gemeenschappelijk heeft. Bijvoorbeeld kinderen, verstandelijk gehandicapten of ouderen]

Bijlage 5. Vrijwilligers

Een vrijwilliger is een medewerker van de kinderboerderij die onbetaald vrijwilligerswerk verricht.

Vrijwilligheid is geen vrijblijvendheid!

Een vrijwilliger werkt met dieren en mensen. De vrijwilliger dient kwalitatief goed werk te verrichten.

Taken

Een daartoe aangewezen verantwoordelijke persoon stelt medewerkers competent voor het uitvoeren van bepaalde taken (bevoegd- en/of verantwoordelijkheden). Dit dient te gebeuren a.d.h.v. een beoordelingsformulier (zie bijlage 12).

Vrijwilligers mogen enkel onder supervisie werkzaamheden verrichten.

Aansprakelijkheid

- Een vrijwilliger is geen echte werknemer en behoudt zijn hoedanigheid als particulier. Afhankelijk van de situatie zal de schade die aan de vrijwilliger toegerekend kan worden door de vrijwilliger zelf moeten worden vergoed;
- Naast de particuliere aansprakelijkheid van de vrijwilliger is het mogelijk dat de rechtspersoon waarvoor de vrijwilliger werkzaam is, wordt aangesproken op de schade die door de medewerkers is veroorzaakt. Iemand kan als medewerker worden betiteld als diegene werk verricht in opdracht of onder regie van de organisatie. Een gedupeerde kan in dat geval de medewerker, de organisatie maar ook beide aansprakelijk stellen.

Arbowetgeving

Op grond van artikel 7:658 BW (Burgerlijk Wetboek) is de werkgever aansprakelijk als hij toerekenbaar te kort schiet in de zorgverplichting. Omdat geen sprake hoeft te zijn van een arbeidsovereenkomst (lid 4) vallen ook **stagiaires** en **vrijwilligers** onder dit artikel.

De Arbeidsomstandighedenwet regelt specifieke zaken met betrekking tot gunstige arbeidsomstandigheden. Vrijwilligers vallen in het algemeen niet meer onder de Arbeidsomstandighedenwetvallen per 1 januari 2007. De vrijwilligers binnen de organisatie hebben net als werknemers in loondienst recht op veilige en gezonde werkomstandigheden. Vrijwilligerswerk waar bijzondere risico's aan zijn verbonden en voor vrijwilligers beneden de 18 jaar, voor zwangere vrijwilligers en vrouwen die borstvoeding geven blijven een aantal aanvullende voorschriften uit de Arbowet van kracht.

De Arbowet maakt geen onderscheid tussen werknemers in loondienst en vrijwilligers als er binnen de organisatie wordt gewerkt met gevaarlijke (biologische) stoffen. De werkgever is dan altijd verplicht tot een risico-inventarisatie en –evaluatie (RI&E), en moet onderzoeken welke risico's de vrijwilligers/werknemers lopen en welke maatregelen nodig zijn om ongelukken te voorkomen.

In andere situaties is een RI&E, specifiek gericht op de vrijwilliger, niet nodig maar er zijn wel een aantal arbovoorschriften van toepassing. Dat is onder meer het geval als uw vrijwilligers op hoogte werken (bijvoorbeeld op een ladder of steiger), bij grote fysieke belasting (zwaar tillen, in een ongunstige houding staan, telkens dezelfde bewegingen maken) en bij het risico

op gehoorbeschadigingen (de vrijwilligers kunnen elkaar op een afstand van een meter niet verstaan) dient de werkgever de geluidsbron te begrenzen en eventueel oordoppen of oorkappen uit te delen.

Voor zwangere en jeugdige (jonger dan 18) vrijwilligers bestaat een aantal aanvullende voorschriften. Zij mogen niet worden blootgesteld aan een aantal gevaarlijke stoffen. Jongeren moeten in risicovolle werkomstandigheden altijd begeleiding krijgen. Zwangere vrouwen en jonge moeders die hun baby borstvoeding geven, moeten voldoende gelegenheid hebben om te rusten.

Organisaties waar het aantal betaalde uren van medewerkers in loondienst onder de 40 uur blijft, zijn niet verplicht een toets door de Arbo-dienst uit te laten voeren. Het opstellen van een RI&E en plan van aanpak is wel verplicht voor deze organisaties. Voor de vrijwilligersorganisaties is een speciale folder en de 'Arbocheck Vrijwilligerswerk' uitgebracht.

Stagiairs, leerlingen, proefplaatsingskandidaten, uitvoerders van een taakstraf zijn geen vrijwilligers. Werkgevers die met deze mensen werken, moeten dan ook alle regels van de Arbwet volgen.

Bronnen www.arboportaal.nl
www.vrijwilligerswerk.nl

Bijlage 6. Risicogroepen

Risicogroepen worden ook wel YOPI's (Young, Old, Pregnant and Immuno-compromised) genoemd. Dit wil zeggen: jonge kinderen, oudere mensen, zwangere vrouwen en mensen met een verminderde weerstand (als gevolg van een ziekte of een bepaald medicijn gebruik). Kwetsbaren lopen verhoogde risico's op het gebied van gezondheid en veiligheid.

Jeugdigen

Jeugdigen zijn personen jonger dan 18 jaar waar van uit de wetgeving beperkingen worden gesteld ten aanzien van de uitvoering van werkzaamheden.

Jeugdigen mogen hun werk alleen uitvoeren onder deskundig toezicht. Bepaalde werkzaamheden zijn absoluut verboden en weer andere werkzaamheden mogen alleen onder toezicht worden uitgevoerd. De mate van toezicht hangt af van het soort werk dat wordt uitgevoerd.

Enkele regels:

- Kinderen tot 15 jaar mogen jeugdige geen kassawerk doen.
- Onder de 18 jaar mogen jeugdige werknemers weinig tot niet overwerken, 's nachts werken en werken met gevaarlijke machines.
- Jeugdige werknemers mogen geen bedrijfstransportmiddelen besturen.
- Jeugdige werknemers mogen geen arbeid verrichten op een arbeidsplaats waar de dagelijkse blootstelling aan lawaai 85 dB(A) of hoger is of de piekgeluidsdruk 140 Pa of hoger is.
- Jeugdige werknemers mogen niet blootgesteld worden aan trillingen.

Een totaal overzicht van regels over jeugdige werknemers is opgenomen in het kennisdossier 'Arbeid door jongeren' van het Ministerie van SZW.

Bron www.minszw.nl

Zwangere vrouwen

Voor zwangeren en werkneemsters die borstvoeding geven zijn nadere voorschriften gesteld in de wet- en regelgeving ter bescherming van het ongeboren kind en de zuigeling. Daarom bestaan voor zwangeren en werkneemsters in de periode van borstvoeding nadere voorschriften.

Zwangere werknemers en werknemers die borstvoeding geven moeten veilig en gezond kunnen werken. De werkgever moet het werk zo inrichten dat het geen negatieve invloed heeft op de zwangerschap of borstvoeding. Hierbij is het uitgangspunt dat de werknemer zo veel mogelijk haar eigen werk kan blijven doen, in haar eigen functie en op haar eigen werkplek.

In een RI&E worden mogelijke specifieke gevaren voor zwangere werknemers in kaart gebracht. Als er binnen de kinderboerderij risico's aanwezig zijn, moet de werkgever maatregelen nemen, bijvoorbeeld de manier van werken aanpassen of hulpmiddelen inzetten. Er dienen goede afspraken te worden gemaakt met de arbodienst.

Binnen twee weken nadat de werknemer heeft verteld dat ze zwanger is, moet de werkgever voorlichting geven en informatie verschaffen over:

- De gevaren voor haar en het ongeboren kind
- De maatregelen die getroffen zijn om haar te beschermen
- De maatregelen die getroffen worden als zij na de bevalling weer gaat werken

Leg de maatregelen vast op papier.

Indien het de werknemer niet lukt het werk volledig uit te voeren, dienen de werknemer en werkgever afspraken te maken over aangepaste werk- en rusttijden. De zwangere werknemer heeft recht op:

- regelmatige werk- en rusttijden;
- extra pauzes (maximaal 1/8 deel van de werktijd);
- een geschikte, afsluitbare ruimte om te kunnen rusten (met bed of rustbank);
- geen verplichting tot overwerk en nachtdiensten;
- zwangerschapsonderzoek in werktijd.

Deze regels gelden tot zes maanden na de bevalling (m.u.v. de onderzoeken).

Indien de zwangere medewerker het werk toch niet veilig en gezond kan uitvoeren, moet de werkgever tijdelijk ander werk aanbieden. De zwangere medewerker kan worden vrijgesteld van werken, als blijkt dat dit ook dan niet mogelijk is. De (bedrijfs)arts dient te bevestigen dat het werk inderdaad risico's houdt. Kan de zwangere medewerker niet werken vanwege de zwangerschap, dan heeft deze recht op een Ziektewetuitkering ter hoogte van de Ziektewetdagloon

Hygiëne

Een goede hygiëne is zeker voor zwangere vrouwen van groot belang. Er zijn voor zwangere vrouwen een aantal risico's ten aanzien van o.a. biologische en chemische agentia.

Bijvoorbeeld een zwangere kan verhoogd gevoelig zijn om een bepaalde ziekte op te lopen maar nog vaker is er sprake van een gezondheidsbedreiging voor de ongeborene.

Aandachtspunten voor zwangere vrouwen zijn:

- Laat zwangere vrouwen geen stallen/hokken uitmesten omdat er ziektekiemen zijn die juist voor zwangere vrouwen extra gevaar kunnen opleveren.
- Het moet voorkomen worden dat deze groep vrouwen in aanraking komt met zieke dieren of dieren die verdacht zijn van besmetting met bepaalde soorten agentia zoals toxoplasmose, brucella en het rubellavirus.
- Tevens lopen zwangere een verhoogd risico op besmetting bij de geboorte van dieren en zeker bij aborterende dieren.
- Het goed en regelmatig handen wassen is bij deze groep van extra groot belang.

Bron www.szw.nl

Andere bijzondere werknemers waarmee ten aanzien van de arbeidsomstandigheden rekening mee moet worden gehouden

Ouderen (> 55 jaar), derden, medewerkers die de Nederlandse taal niet voldoende beheersen.

Oudere werknemers hebben bijvoorbeeld vaak sprake van een specifieke afweer tegen vele organismen, maar een verminderde algemene afweer. Sommige ziekten zijn als kinderziekte betrekkelijk ongevaarlijk, maar als ze op volwassenen of oudere leeftijd worden opgelopen, kunnen ze een ernstig verloop hebben, soms zelfs met dodelijke afloop.

Bijlage 7. Beroepscompetentieprofielen

Aangezien de beroepscompetentieprofielen vanuit het onderwijs kunnen wisselen van inhoud, is ervoor gekozen om deze op een apart deel van de website te plaatsen. De meest recente beroepscompetentieprofielen (van niveau 1 t/m 4) vindt u hier:

<http://www.skbn.net/medewerkers/competentieprofielen>

Bijlage 8. Overlegstructuren

De leiding van de kinderboerderij is verantwoordelijk ervoor te zorgen dat er goede communicatie plaatsvindt tussen de verschillende niveaus en functies van de werknemers. Door een goede communicatie blijft iedereen op de hoogte van belangrijke zaken en worden misverstanden voorkomen. Als voorbeeld zijn drie overlegstructuren uitgewerkt:

1. Bestuursoverleg
2. Management overleg
3. Algemeen overleg

1. Bestuursoverleg

Doel:	Besturen van de kinderboerderij
Taken:	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van alle statutaire taken • Adviseren van management team
Deelnemers:	<ul style="list-style-type: none"> • Vertegenwoordiger gemeente / bedrijfsleven • Directeur kinderboerderij • Bedrijfsleider kinderboerderij
Frequentie:	1x per half jaar
Vaste agenda onderwerpen:	<ul style="list-style-type: none"> • Notulen • Begroting • Jaarrekening • Jaarverslag • Personeelsbeleid • Arbo
Distributie notulen:	Alle deelnemers
Archivering notulen:	Wie: Directeur Waar: Directie-secretariaat
	Hoe lang bewaren: Permanent
Documentbeheerder:	Directeur kinderboerderij

2. Management overleg

Doel:	<ul style="list-style-type: none"> • Besluitvorming • Bewaking gang van zaken • Afstemming
Taken:	<ul style="list-style-type: none"> • Wekelijks / Tweewekelijks de lopende gang van zaken bespreken • Nemen van besluiten over zaken, die ter besluitvorming voorliggen • Voorbereiden van overleg met bestuur
Deelnemers:	<ul style="list-style-type: none"> • Directeur kinderboerderij: <i>Naam .....</i> • Bedrijfsleider kinderboerderij: <i>Naam .....</i>
Frequentie:	1x per week / twee weken
Vaste agenda onderwerpen:	<ul style="list-style-type: none"> • Personeel en planning • Interne organisatie • Nieuwe interne projecten • Arbo • Welzijn en gezondheid dieren • Financiën • Overige zaken

Distributie notulen:

Archivering notulen:

Documentbeheerder:

Bovenstaande zaken worden in wisselende frequentie op de agenda gezet.

Alle deelnemers

Wie: Directeur en bedrijfsleider

Waar: Eigen archief

Hoe lang bewaren: 5 jaar

Directeur kinderboerderij

3. Algemeen overleg

Doel:

- Afstemmen van activiteiten
- Verbeteren van functioneren medewerkers
- Informatie verstrekken over veranderde / nieuwe werkwijzen

Taken:

- Bespreken stand van zaken
- Uitwisselen actuele informatie

Deelnemers:

Medewerkers kinderboerderij, onder leiding van de beheerder

Incl. vrijwilligers

Frequentie:

1x per week

Vaste agenda onderwerpen:

- Personeel en planning
- Interne organisatie
- Lopende en nieuwe projecten
- Veranderingen beleid
- Arbo
- Welzijn en gezondheid dieren
- Rondvraag

Distributie notulen:

Alle deelnemers

Archivering notulen:

Wie: Bedrijfsleider

Waar: Eigen archief

Hoe lang bewaren: 5 jaar

Documentbeheerder:

Bedrijfsleider kinderboerderij

Bijlage 9. Personeelsdossier

Van iedere medewerker (inclusief vrijwilligers) op de kinderboerderij, dient een personeelsdossier te worden aangelegd.

Een voorbeeld van de inhoud van een personeelsdossier is:

Naam:.....

Adres:.....

Postcode en woonplaats: .....

Telefoonnr. privé: .....

Telefoonnr. Mobiel: .....

Geboortedatum: .....

Geboorteplaats: .....

Datum in dienst: .....

Dienstverband (vast, inval, vrijwilliger etc.): .....

Aantal uur in de week (en fte): .....

Functie:.....

.....

Beoordelingsformulier aanwezig?: Ja / Nee

'Verklaring Omtrent het Gedrag' aanwezig?: Ja / Nee

Behaalde kwalificatie

.....

.....

Datum behaald

.....

.....

Vaccinaties

.....

.....

Datum behaald

.....

.....

Geldigheidsduur

.....

.....

Medische informatie

Bloedgroep: .....

Huisarts: .....

Belangrijke informatie: *Bijvoorbeeld specifieke kwetsbaarheid zoals rug, infectieziekten etc.*

.....

.....

Bij ongeval waarschuwen:

.....

.....

Bijlage 10. Beoordelingsformulier

Er dient een beoordelingsformulier te worden opgesteld voor alle functies (incl. vrijwilligers) op de kinderboerderij. Deze dienen te worden afgeleid van de Beroepscompetentieprofielen en kunnen worden aangevuld met eisen gesteld door de kinderboerderij. De invulling van onderstaand beoordelingsformulier is een voorbeeld voor de functie **medewerker dierverzorging** en is afgeleid van het Beroepscompetentieprofiel – Medewerker dierverzorging (zie bijlage 9).

1. Administratieve gegevens

Naam medewerker : .....

Functie : **Medewerker dierverzorging**

Naam leidinggevende : .....

Datum gesprek : .....

Beoordelingsperiode : .....

Aanwezigen bij het gesprek : .....

.....

.....

2. Beoordeling

	Bekwaam?		Uitvoering			
	Ja	Nee	O	M	G	ZG
Kernopgaven (Toepassen kennis en vaardigheden)						
A) Kwaliteitsdenken						
B) Zelfstandig handelen versus hulp inschakelen						
C) Dierwelzijn						
D) Veiligheid/milieu versus bedrijfsresultaat						
Beroepscompetenties (uitvoering van het werk)						
A) Voeren						
B) Verzorgen dieren						
C) Hanteren dieren						
D) Monitoren dieren						
E) Verzorgen hygiëne						
F) Onderhouden leef- en werkomgeving						
G) Toepassen procedures en regelgeving						
H) Registreren en rapporteren						
I)						
Teamwork						
A)						
B)						
Houding en gedrag						
A) Klantvriendelijkheid						
B)						
Totaal						

- O : Onvoldoende : de medewerker presteert ver onder de gestelde eisen
- M : Matig : de medewerker voldoet niet aan de gestelde eisen
- G : Goed : de medewerker scoort conform de gestelde eisen
- ZG:Zeer Goed : de medewerker scoort ver boven de gestelde eisen en geeft
blijk van buitengewone bekwaamheid, geschiktheid en ijver

3. Omstandigheden die het functioneren hebben beïnvloed?

.....

.....

.....

.....

4. Beoordeling en conclusies voor vervolg

	ja	nee	n.v.t.	Opm.
Nemen van verantwoordelijkheid				
Bijzondere afspraken?				
Bestaat er aanleiding een (vast) dienstverband aan te gaan?				
Toekenning van salarisverhoging				
Scholingsafspraken (<i>indien gesprek tevens functioneringsgesprek is</i>)				
Diversen				
...				
...				

5. Aanvullende opmerkingen

.....

.....

.....

.....

6. Opmerkingen van de medewerker

.....

.....

.....

.....

Handtekening medewerker:

Handtekening leidinggevende:

Datum: _____
Naam: _____

Datum: _____
Naam: _____

Bijlage 11. Verklaring Omtrent het Gedrag

De beheerder van de kinderboerderij dient van onbesproken gedrag te zijn. Van de beheerder dient daarom een verklaring van goed gedrag (Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG)) aanwezig te zijn.

De werkgever of organisatie kan een werknemer of persoon verplichten een VOG te overleggen. Het gaat om de volgende functieaspecten:

- Personen die vanuit hun functie mensen en/ of organisatie aansturen (leidinggevenden)
- Personen die belast zijn met de zorg voor het welzijn en de veiligheid van mensen en dieren;
- Personen die stoffen, objecten, voorwerpen en dergelijke voorhanden hebben die, bij oneigenlijk of onjuist gebruik, een risico vormen voor het welzijn en de veiligheid van mensen en/ of dieren;
- Personen die belast zijn met de zorg voor minderjarigen en/ of de zorg voor personen die in een (tijdelijke) afhankelijkheidssituatie verkeren.

Voor de aanvraag van een VOG wordt gebruik gemaakt van het aanvraagformulier 'Verklaring Omtrent het Gedrag Natuurlijke Personen'.

Het aanvraagformulier is te downloaden op de website van het Ministerie van Justitie:
http://www.justitie.nl/onderwerpen/opsporing_en_handhaving/verklaring_omtrent_het_gedrag

Prima voor elkaar		Bijlage 12. Klachten en verbetervoorstellen formulier
-------------------	---	--

Bijlage 12. Klachten en verbetervoorstellen formulier

Naam indiener:	
Datum klacht / verbetervoorstel:	
Datum levering:	
Klacht/ verbetering omschrijving:	
Oorzaak klacht:	
Oplossing:	
Afhandeling (datum en ondernomen actie)	
Kosten	
Datum + paraaf directie	

Bijlage 13. Deskundige bijstand

De werkgever is verplicht zich deskundig te laten ondersteunen bij preventie- en verzuimaanpak. In de nieuwe Arbowet kan dat op twee manieren via de maatwerkregeling of de vangnetregeling.

Per 1 juli 2005 heeft een bedrijf de mogelijkheid om de arbodienstverlening beter aan te passen aan de omstandigheden en mogelijkheden binnen het bedrijf. Dit heet de maatwerkregeling.

Bij de maatwerkregeling bepaalt het bedrijf zelf hoe en met wie in het bedrijf en met welke deskundigheid buiten het bedrijf de preventie en begeleiding van ziekteverzuim regelt. De verplichte aansluiting bij een arbodienst vervalt daarmee. Wat blijft is dat het bedrijf contractuele afspraken heeft met tenminste een bedrijfsarts en dat het bedrijf zich aan de wettelijke richtlijnen op het gebied van preventie en verzuim houdt.

De maatwerkregeling is mogelijk indien hierover overeenstemming is bereikt in de CAO of met de OR of de PVT.

Bereikt het bedrijf geen overeenstemming, dan komt het in de vangnetregeling en dan verandert er niks ten opzichte van de situatie voor 1 juli 2005. Het bedrijf heeft dan een contract met een arbodienst.

De werkgever is verplicht om zich deskundig te laten ondersteunen bij het arbo- en verzuimbeleid. Door het inhuren van externe arbodeskundigen (maatwerk) of door een arbodienst (vangnet). Valt het bedrijf in de maatwerkregeling, dan moet ten minste een bedrijfsarts ingeschakeld worden.

Maatwerk- of vangnetregeling, de werkgever moet zich altijd laten assisteren bij de volgende vier taken:

1. Advies over en toetsing van de RI&E
2. Ziekteverzuimbegeleiding
3. Periodiek arbeidsgezondheidskundig onderzoek (PAGO)
4. Aanstellingskeuringen (als de Wet Medische Keuringen dat toestaat)

In schema ziet de regeling er als volgt uit:

Deskundige bijstand bij Arbo- en verzuimbeleid	Maatwerkregeling ⁴	Vangnetregeling
Algemene preventietaken	Interne preventiemedewerker of werkgever zelf ⁵ (< 25 werknemers)	
Toets en advies RI&E	Minimaal één gecertificeerde kerndeskundige ⁶	Gecertificeerde arbodienst
	< 40 uur betaalde arbeid: geen toets bij branche-instrument > 40 uur betaalde arbeid, < 25 werknemers: geen toets ⁷ bij branche-instrument	
Verzuimbegeleiding	Gecertificeerde bedrijfsarts	Gecertificeerde arbodienst
PAGO	Gecertificeerde bedrijfsarts	Gecertificeerde arbodienst
Aanstellingskeuring	Gecertificeerde bedrijfsarts	Gecertificeerde arbodienst
Arbo-spreekuur	Gecertificeerde bedrijfsarts en gecertificeerde kerndeskundige	Gecertificeerde arbodienst

De algemene verplichting om een arbospreekuur in te stellen vervalt met de ingang van de nieuwe Arbowet. In de RI&E moet aandacht worden besteed aan de toegang van werknemers tot de arbodeskundigen. Dit kan een deskundige zijn die behoort tot de arbodienstverlening, zoals een bedrijfsarts, arbeidshygiënist, hogere-veiligheidskundige, arbeids- en organisatiedeskundige of een deskundige werknemer (preventiemedewerker). Het staat de werkgever vrij om in overleg met de OR of PVT werknemers ook toegang te verlenen tot andere deskundige werknemers, zoals een bedrijfsverpleegkundige, bedrijfspsycholoog of bedrijfsfysiotherapeut, of externe deskundigen op het terrein van arbeidsomstandigheden.

Preventiemedewerker

Naast het inhuren van een arbodienst of externe arbodeskundigen, moet de werkgever ook een interne preventiemedewerker aanstellen. Vanaf 25 werknemers moet iedere werkgever zo'n preventiemedewerker aanwijzen, die belast wordt met preventietaken (bijvoorbeeld voorlichting geven). Als het bedrijf minder dan 25 werknemers telt, dan kan de werkgever de preventietaken zelf uitvoeren.

Bron www.arboportaal.nl

⁴ De maatwerkregeling geldt voor max. 5 jaar; komt er dan geen nieuwe maatwerkregeling, dan valt het bedrijf terug in de Vangnetregeling

⁵ Bij bedrijven met minder dan 25 medewerkers mag de werkgever zelf de preventiemedewerker zijn, indien hij beschikt over voldoende deskundigheid, ervaring en uitrusting voor de taken.

⁶ Voor de beoordeling van de RI&E moet minimaal één kerndeskundige worden ingeschakeld, die tevens beschikbaar moet zijn voor het arbospreekuur. Als er gekozen wordt voor slechts één of enkele kerndeskundigen, dan schat(ten) deze deskundige(n) in of nog andere deskundigen nodig zijn.

⁷ Daarbij geldt wel de RI&E is gemaakt met een RI&E-instrument dat in de sector-cao is afgesproken en de cao-partijen moeten dat instrument door tenminste één arbodeskundige hebben laten toetsen.

Bijlage 14. Inhoud verbandtrommel

Het Oranje Kruis adviseert de volgende minimum inhoud:

- 1 reddingsdeken
- 1 assortiment wondpleister (minimaal 15 strips)
- 1 strip wondpleister 1m x 6cm
- 2 driekante doek
- 2 ideaalzwachtel, 5 m x 6 cm
- 1 ideaalzwachtel, 5 m x 8 cm
- 1 rol kleefpleister, 2½ cm
- 1 flesje desinfectans
- 3 paar handschoenen
- 1 splinterpincet
- 10 kompressen tenminste 5 X 5 cm
- 5 kompressen 10 X 10cm
- 3 kompressen niet verklevend tenminste 7,5 X 7,5 cm
- 1 stroomdiagram
- 1 verbandschaar
- 3 wondsnelverband 6 x 8 cm
- 1 beademingsmasker of gelaatsdoekjes
- 2 elastisch hydrofiel windsel 6 cm
- 2 elastisch hydrofiel windsel 8 cm
- 2 snelverbanden no. 1 of M
- 2 snelverbanden no. 2 of G
- 2 of 3 rollen synthetische watten
- 6 veiligheidsspelden
- 6 elastische verbandklemmetjes
- 1 inhoudsopgave

Ook mag een goed stappenplan op het gebied van Eerste Hulp in een verbanddoos niet ontbreken. Deze is te vinden op www.ehbo.nl.

Bron www.ehbo.nl

Bijlage 18. RI&E-voorbeeld

Een concept van een Risico-Inventarisatie en Evaluatie Kinderboerderij is opgesteld door de Divisie Volksgezondheid en Voedselveiligheid (V&V), Institute for Risk Assessment Sciences (IRAS) van de Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht.

Dit concept is op aanvraag verkrijgbaar bij SKBN.

Bijlage 17. Ziekteverzuim

Ziekteverzuim in het bedrijf overkomt iedere werkgever. Vaak zijn zieke werknemers snel weer beter. Maar soms duurt verzuim veel langer dan eerst verwacht werd. Dan dreigt ziekteverzuim over te gaan richting WIA (wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen). Samen met de werknemers is de werkgever verantwoordelijk dat dit niet gebeurt. De rechten en plichten van de werkgever en van zieke werknemers liggen vast in de Wet Verbetering Poortwachter (WVP). De WVP is een verzameling van wijzigingen in bestaande sociale zekerheidswetten. De belangrijkste regeling van de WVP voor de werkgever is de 'regeling procesgang eerste en tweede ziektejaar'. Deze houdt in:

- In de eerste week meldt de werkgever de zieke werknemer aan bij de arbodienst of bij de zelfstandig gevestigde gecertificeerde bedrijfsarts waarmee het bedrijf een contract heeft afgesloten. Is een werkneemster zwanger, meld dit dan ook aan het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV). Zij heeft dan recht op een Ziekewet-uitkering. Ook een werknemer die ziek is door een orgaandonatie en arbeidsgehandicapte werknemers krijgen een Ziekewet-uitkering.
- Dreigt langdurige ziekte, dan laat de werkgever de bedrijfsarts in de zesde week samen met de werknemer een probleemanalyse maken.
- Voer tenminste 6-wekelijks voortgangsgesprekken met de werknemer. Stel een casemanager aan die het nakomen van de afspraken bewaakt.
- Start met het aanleggen van een re-integratiedossier. Meld hierin alle afspraken en activiteiten die de werkgever en de werknemer ondernemen. Dit dossier is van belang voor het WIA-traject dat bij langdurige ziekte kan starten.
- In de achtste week van de ziekmelding werkt de werkgever samen met de werknemer aan een Plan van Aanpak. Hierin beschrijft de werkgever wat beide partijen gaan doen om de werknemer weer aan het werk te krijgen.
- Vanaf de achtste week wordt dit plan uitgevoerd.
- Na dertien weken ziekte volgt een ziekmelding bij UWV. Dit kan de arbodienst of de bedrijfsarts doen. UWV onderneemt nog geen actie.
- Blijft uw werknemer onverhoopt lang ziek en is re-integratie in uw bedrijf of bij een andere werkgever niet mogelijk, dan volgt tussen week 46 en 52 een eerstejaars evaluatie. Samen met uw werknemer bespreekt de werkgever het re-integratietraject. De werkgever schrijft een verslag van de evaluatie en voegt dit toe aan het re-integratiedossier.
- Hebben alle inspanningen niet geleid tot terugkeer naar het werk, dan ontvangt uw werknemer in de 87ste week een WIA-aanvraagformulier van UWV.
- Binnen 3 weken moet dit formulier terug zijn bij UWV.
- Snel daarna beoordeelt UWV het re-integratiedossier, voert een WIA-keuring uit en start mogelijk de WIA-uitkering.

Gedurende de eerste twee jaar ziekte is de werkgever verplicht het loon van de zieke werknemer door te betalen. Dit geldt niet voor UWV-ziekengeld ontvangers en werknemers van wie het dienstverband afloopt zoals tijdelijke krachten en uitzendkrachten.

Bron www.arboportaal.nl

Bijlage 18. Arbeids- en rusttijden

In principe geldt de Arbeidstijdenwet voor iedereen die voor een werkgever werkt, dus voor alle werknemers, inclusief stagiairs, uitzendkrachten en gedetacheerden. In een aantal gevallen geldt de Arbeidstijdenwet ook voor zelfstandigen. Het gaat dan om situaties waarin ook de veiligheid van derden in het geding is, zoals in de vervoerssectoren.

In principe geldt voor werktijden de standaardregeling uit de Arbeidstijdenwet. In deze standaardregeling is o.a. vastgelegd dat:

- een dienst maximaal 12 uur mag duren;
- een werkweek maximaal 60 uur mag duren;

Let op: een werknemer mag niet iedere week het maximaal aantal uren werken. Over een langere periode bekeken, zien de werkuren er zo uit:

- per week per vier weken: gemiddeld 55 uur per week in een periode van vier weken lang; in een collectieve regeling (bijvoorbeeld cao) kunnen hierover afwijkende afspraken gemaakt zijn. Maar een werknemer mag nooit meer dan 60 uur per week werken;
- per week per 16 weken: gemiddeld 48 uur per week in een periode van 16 weken lang.

Werknemer en werkgever maken samen afspraken hoe de werknemer de werktijd per dag en per week invult.

Als er langer dan 5,5 uur gewerkt wordt dan dient er een pauze van 30 minuten te zijn. Die mag worden gesplitst in twee keer één kwartier. Als er meer dan 10 uur gewerkt wordt dan is de pauze minstens 45 minuten. Die mag worden gesplitst in meer pauzes van minimaal één kwartier.

Voor jongeren onder de 18 jaar gelden afwijkende regels. Informatie over hoe lang en wanneer jongeren onder de 18 jaar mogen werken is opgenomen in de tabellen op de volgende pagina's.

Indien jeugdige werknemers onderwijs volgen, dan dient de organisatie van het werk zodanig te zijn dat deze jeugdige werknemers inderdaad dat onderwijs kunnen volgen. Hierbij wordt dan de schooltijd, inclusief de onderbrekingen, beschouwd als arbeidstijd. In de registratie van de werktijden dient tot uiting te komen dat hier rekening mee gehouden wordt. De maximale arbeidstijd (dus inclusief schooltijd) bedraagt 9 uur per dag en maximaal 45 uur per week. Dus de schooltijd is leidend en niet de werktijd. Bij controle door de arbeidsinspectie moet de werkgever de individuele schoolroosters kunnen overhandigen.

Jongeren van 13 en 14 jaar mogen beperkt werken. Er is een verschil tussen hoeveel ze mogen werken in schoolweken en in vakantieweken. In de schoolweken is de hoofdregel: de school gaat voor. Het is niet de bedoeling dat 13- en 14-jarigen structureel werken naast het schoolgaan.

Vanaf hun 15e mogen jongeren licht niet-industrieel werk doen. Zij mogen buiten de schooltijd en in de vakanties meer uren werken dan jongeren van 13 en 14 jaar. En ook mogen jongeren van 15 jaar vaker per jaar meewerken aan uitvoeringen.

	Jongeren van 13 en 14 jaar	Jongeren van 15 jaar
minimum dagelijkse rust	14 uur	12 uur
• in elk geval tussen	23.00 – 08.00 uur	23.00 - 07.00 uur
• in vakanties	23.00 – 07.00 uur	23.00 - 07.00 uur

	Jongeren van 13 en 14 jaar	Jongeren van 15 jaar
maximum aantal werkdagen/uitvoeringen • per week • per jaar	3 24 tijdens schoolweken	3 24 tijdens schoolweken
maximum arbeidstijd per • schooldag • niet-schooldag • vakantiedag	7 uur 7 uur 7 uur	8 uur 8 uur 8 uur
maximum arbeidstijd per • schoolweek • vakantieweek	12 uur 35 uur	12 uur 40 uur
maximum aantal gewerkte vakantieweken • per jaar • waarvan max. aaneengesloten	4 3	6 4
Aaneengesloten pauze bij werktijd > 4,5 uur	half uur	half uur
zondagsarbeid vrije zondagen per 16 weken	nee, tenzij* 5 zondag werken, dan zaterdag vrij	nee, tenzij* 5 zondag werken, dan zaterdag vrij

Jongeren van 16 en 17 jaar mogen zonder meer werken. Bepaalde werkzaamheden zijn echter verboden en sommige - risicovolle - werkzaamheden mogen alleen onder deskundig toezicht worden uitgevoerd.

	Jongeren van 16 en 17 jaar
minimum rusttijden • dagelijkse rust • in elk geval tussen • wekelijkse rust	12 uur 23.00 – 06.00 uur 36 uur per periode van 7 x 24 uur
maximum arbeidstijden • arbeidstijd per dienst • arbeidstijd per week • arbeidstijd per vier weken tijdens schoolweken tijdens vakantieweken	9 uur 45 uur gemiddeld 40 uur per week (160 uur) zondag werken dan zaterdag vrij toegestaan om op zaterdag en zondag te werken
zondagsarbeid	nee, tenzij* 13 vrije zondagen per 52 weken elk ander aantal bij collectieve regeling individuele instemming indien minder dan 13 vrije zondagen per jaar
pauze • bij arbeid > 4,5 uur	pauze bedraagt ten minste 30 minuten, die zonodig kan worden opgesplitst in pauzes van elk ten minste 15 minuten

*Nee, tenzij betekent het volgende:

Op zondag wordt geen arbeid verricht tenzij:

- het bijvoorbeeld in de cao of in het contract staat en het uit de aard van het werk voortvloeit (in bijvoorbeeld een volcontinu bedrijf);
- de bedrijfsomstandigheden dit noodzakelijk maken en de werkgever daartoe overeenstemming heeft bereikt met het medezeggenschapsorgaan of bij het ontbreken daarvan met de belanghebbende medewerkers.

Bron www.minszw.nl

Op de website van Postbus 51 is uitgebreide informatie opgenomen over jongeren en werk (www.postbus51.nl → Werk en loopbaan → Jongeren en werk). Op deze website is tevens een informatieve brochure te vinden: 'Arbeid en Jongeren' (www.postbus51.nl → Publicaties → Werk en loopbaan → Jongeren en werk).

Prima voor elkaar		Bijlage 19. Fysieke belasting en schadelijk geluid en straling
-------------------	---	---

Bijlage 19. Fysieke belasting en schadelijk geluid en straling

De fysieke belasting mag geen gevaar opleveren voor de veiligheid en gezondheid van de werknemer. De werkgever is verplicht lichamelijke belasting bij de werknemers zoveel mogelijk te voorkomen. Door het aanpassen van de werksituatie kan de werkgever voorkomen dat de veiligheid en gezondheid van werknemers gevaar loopt. Denk daarbij bijvoorbeeld naar voldoende afwisseling van zware taken met lichte taken en het nemen van voldoende pauzes en rust. Het spreiden van belastend werk over meer mensen (rouleren) voorkomt dat het zware werk zich concentreert bij enkele medewerkers die daardoor kans lopen op lichamelijke overbelasting. Tevens verdient het aanbeveling om bewust aandacht te besteden aan medewerkers met een (tijdelijke) verminderde belastbaarheid door bijvoorbeeld rugklachten.

Tillen

Tillen kan leiden tot, onder meer rugklachten. Voor tillen geldt:

- Bij regelmatig tillen tussen de 25 en 40 kg moet de werkgever verbeteringen aanbrengen. Het wat, wanneer en wie van de verbeteringen moet zijn vast gelegd in een plan van aanpak.
- Situaties waar men meer dan 40 kg moet tillen, moeten worden opgeheven.

Bij het hanteren van lasten zwaarder dan 25 kg moeten medewerkers kunnen beschikken over tilhulpmiddelen. Immers situaties men meer dan 25 kg moet tillen moeten worden verbeterd.

Duwen en trekken

Door duwen en trekken kunnen spieren, banden en gewrichten overbelast raken of zelfs beschadigen. Lichamelijke klachten beginnen vaak met (spier)vermoeidheid. Door karren te gebruiken wordt met de hand dragen voorkomen. De duw- en trekkracht voor het verplaatsen van de karren wordt beïnvloed door onder andere de ondergrond en het onderhoud van de karren. Deze moeten lichtlopend en goed sturend zijn.

Ongunstige lichaamshoudingen

Ongunstige werkhoudingen dienen te worden voorkomen en indien dit niet mogelijk is, geminimaliseerd. Ongunstige werkhoudingen zijn het werken:

- Op de knieën
- Op de hurken
- Met de handen boven het hoofd
- Met gebogen en/of gedraaid bovenlichaam
- Met een sterk voor- of achterovergebogen nek werken
- Staand op één been

Bij het langdurig innemen van dezelfde houding met de armen, de benen of het bovenlichaam moeten dezelfde spieren langdurig kracht leveren. Dit wordt statische belasting genoemd. Dit kan de doorbloeding van spieren belemmeren hetgeen kan leiden tot klachten op korte of lange termijn.

Repeterende bewegingen zijn kortdurende bewegingen die voortdurend op vrijwel dezelfde manier worden herhaald. Voorbeelden zijn snoeien, snijden en hakken.

Prima voor elkaar		Bijlage 19. Fysieke belasting en schadelijk geluid en straling
--------------------------	---	---

De inrichting van kasten, stellingen en rekken bepaalt de pakhoogte en daarmee in belangrijke mate de lichamelijke belasting bij het pakken van voorwerpen. Daarom dienen de meest frequent gebruikte en/of de zwaarste voorwerpen op de meest gunstige pakhoogte gelegd te worden. Een gunstige pakhoogte is circa 80 cm boven de vloer.

Staan en zittend werk

Zitten is minder belastend dan staan voor het hart, de bloedvaten, de gewrichten en de spieren. Daarom dient staand werk, indien mogelijk, vervangen te worden door zittend werk. Zittend werk is over het algemeen mogelijk indien:

- De werkzaamheden weinig mobiliteit vereisen en men dus weinig hoeft op te staan
- De werkzaamheden weinig tot matig kracht kosten
- Alles zich binnen reikafstand bevindt.
- De werkgever is verplicht zittend werk mogelijk te maken indien het karakter van het werk dit toelaat.

Het staand werk van tijd tot tijd onderbreken is goed voor het lichaam. Het is daarom belangrijk bij staand werk hiervoor stoelen te verstrekken. Het aantal moet tenminste gelijk zijn aan het aantal medewerkers dat tegelijk staand werk verricht.

Er dienen doelmatige stoelen beschikbaar te zijn voor zittend werk. Het is belangrijk dat stoelen zijn afgestemd op de eisen van het werk (=doelmatig). In het algemeen heeft een deugdelijke stoel de volgende eigenschappen:

- Een onderstel met vijfpunts ondersteuning tegen het kiepen
- Een rugleuning
- Instelbaarheid van de zittinghoogte
- Eenvoudig te reinigen
- Grote degelijkheid

Schadelijk geluid

Werken met machines en apparatuur of werken in een lawaaierige omgeving kan schadelijk zijn voor het gehoor. De volgende vuistregel met betrekking tot schadelijk geluid kan worden gehanteerd: Schadelijk geluid is vrijwel zeker aanwezig als het nodig is om op normale gespreksafstand met stemverheffing te spreken om verstaanbaar te zijn. Om vast te stellen welke risico's de werknemers lopen en hoe ongelukken voorkomen kunnen worden, moet een RI&E uitgevoerd worden.

Schadelijk geluid kan gehoorbeschadiging tot gevolg hebben; een geluidsniveau van 80 db(A) of meer gezien over een achturige werkdag is schadelijk.

Het is noodzakelijk om medewerkers voor te lichten over schadelijk geluid zodat zij dit kunnen herkennen en maatregelen kunnen treffen. De voorlichting moet onder meer bevatten:

- De mogelijke schade aan het oor door het geluid
- De bestaande regelgeving over geluid
- Wanneer gehoorbescherming moet worden verstrekt en hoe dit moet worden gebruikt
- Van welke medewerkers het gehoor moet worden onderzocht en wat dit onderzoek inhoudt

Medewerkers die worden blootgesteld aan schadelijk geluid (boven 80 dbA) dienen te beschikken over de juiste gehoorbescherming. Het dragen van gehoorbescherming is noodzakelijk om het gehoor te beschermen tegen schade veroorzaakt door schadelijk geluid. Het type gehoorbescherming hangt af van de frequentie van het geluid. Elke

<p>Prima voor elkaar</p>		<p>Bijlage 19. Fysieke belasting en schadelijk geluid en straling</p>
---------------------------------	---	--

gehoorbeschermer dempt op de een of andere manier. In overleg met betrokken medewerkers en de leverancier kan het juiste type worden bepaald.

De werkgever is verplicht om er op toe te zien dat verstrekte persoonlijke beschermingsmiddelen ook daadwerkelijk worden gebruikt.

Het is van belang om schade aan het gehoor in een vroeg stadium op te sporen zodat erger kan worden voorkomen. Medewerkers die aan geluidsniveaus boven 80 db(A) worden blootgesteld, moeten de mogelijkheid krijgen om de vier jaar een gehooronderzoek te ondergaan. Bij hogere geluidsniveaus kan het noodzakelijk zijn het gehoor vaker te controleren.

Schadelijke straling

Optische straling ofwel kunstlicht met een grote intensiteit kan bijzonder schadelijk zijn voor de veiligheid en gezondheid. Wanneer de werknemers te maken hebben met bijvoorbeeld laserlicht, het licht van een lasapparaat of de infraroodstraling van een verwarmingslamp dient de werkgever de werknemers te beschermen tegen bijvoorbeeld blindheid en/of verbranding van de huid.

Om vast te stellen welke risico's de werknemers lopen en hoe ongelukken voorkomen kunnen worden, moet een RI&E uitgevoerd worden.

Het soort straling en de intensiteit, zoals die in de RI&E worden vastgesteld, zijn bepalend voor de keuze van de beschermingmaatregelen. Soms is het voldoende als de werknemers uit de buurt van de bron van de optische straling blijven, of er slechts korte tijd bij verblijven. De bron kan afgeschermd worden met bijvoorbeeld glas, perspex of gordijnen.

Door de hitte van de lichtbron kunnen schadelijke gassen vrijkomen. In dat geval is een goede afzuiging noodzakelijk. Houd er ook rekening mee dat bepaalde chemicaliën niet samengaan met fel kunstlicht en een ontploffing of brand kunnen veroorzaken.

In sommige gevallen zullen persoonlijke beschermingsmiddelen verstrekt moeten worden zoals brillen, maskers of handschoenen.

Prima voor elkaar		Bijlage 20. Gereedschap, apparatuur en machines
-------------------	---	--

Bijlage 20. Gereedschap, apparatuur en machines

Werken met machines en gereedschappen kan gevaarlijk zijn. De kinderboerderij dient daarom een aantal (preventieve) maatregelen te treffen.

Apparatuur en machines

Om veilig te kunnen werken met apparatuur en machines dient rekening gehouden te worden met de volgende punten:

- Werk op de kinderboerderij alleen met CE-gecertificeerd gereedschap, apparatuur en machines.
- Het is belangrijk dat bij elk bedieningsmiddel van een apparaat zoals knop handel en pedaal duidelijk is aangegeven welke functie van de apparatuur / machine daarmee bediend wordt.
- Bedieningsmiddelen moeten goed zichtbaar en bereikbaar zijn zodat men niet op gevoel naar een knop of handel hoeft te tasten of eerst obstakels moet weghalen.
- Het is noodzakelijk dat een onderhoudsboek wordt bijgehouden; dit is het bewijs dat het voorgeschreven onderhoud heeft plaatsgevonden.
- Het is belangrijk, beveiligingen en noodstops regelmatig te controleren. Noodstops dienen aanwezig te zijn, indien de bediener niet of niet snel genoeg de aandrijving met de start/stop schakelaar kan stoppen op de arbeidsplaats van de bediener.
- Het uitschakelen van apparatuur en machines bij het schoonmaken, onderhoud en reparatie voorkomt het ongepland in beweging zetten van het apparaat of de machine. Indien mogelijk schakel de apparatuur of de machine af van de elektriciteit (stekker uit het stopcontact).
- Voor medewerkers en bezoekers dient bekend te worden gemaakt hoe zij defecten aan apparatuur, snoeren en dergelijke moeten melden. Defecten moeten worden doorgegeven aan de medewerker die verantwoordelijk is voor reparatie en onderhoud.

Voorlichting en instructie

Het is noodzakelijk om medewerkers voor te lichten over het juiste gebruik van gereedschap en/ of machines. Welke risico's zijn er aan het verbonden, welke (preventieve) maatregelen zijn er getroffen, etc.?

Tevens dienen medewerkers te worden voorgelicht over het doel, de werking en het gebruik van de beveiligingen op apparatuur en machines. Het gebruik van beveiligingen kan door medewerkers als onhandig worden ervaren. Daarom is het belangrijk medewerkers voor te lichten over het doel, de werking en het gebruik van de beveiligingen om het gebruik daarvan te stimuleren.

Het is belangrijk om medewerkers te informeren wanneer nieuw apparatuur is aangeschaft. De introductie dient o.a. de volgende onderwerpen te bevatten:

- Doel en functie
- Wijze van bedienen
- Gevaren die zijn verbonden aan het werken met de desbetreffende apparatuur / machine
- Veiligheidsmaatregelen die zijn genomen
- Controle en onderhoud van de op de apparatuur / machines aangebrachte beveiligingen

<p>Prima voor elkaar</p>		<p>Bijlage 20. Gereedschap, apparatuur en machines</p>
---------------------------------	---	---

Kwalificatie personeel

Voor bepaalde gereedschappen bestaan kwalificaties zoals bijvoorbeeld voor de motorzaag, bosmaaier en motorheggenschaar.

Voor het besturen van een trekker is op dit moment wettelijk gezien geen rijbewijs nodig. Een trekker mag niet bestuurd worden door personen jonger dan 16 jaar. 16- of 17 jarigen dienen in het bezit te zijn van een trekkerrijbewijs.

Persoonlijke beschermingsmiddelen en kledingvoorschriften

Zorg voor aanwezigheid van voldoende persoonlijke beschermingsmiddelen, afgestemd op de verschillende werkzaamheden. Zie toe op het juiste gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen.

Kledingvoorschriften kunnen voorkomen dat:

- Men gegrepen wordt (nauwsluitende kleding, geen losse haren, geen ringen en andere gevaarlijke sierraden).
- Men brandwonden oploopt bij het bakken, braden en frituren. Voor die werkzaamheden wordt katoenen kleding met lange mouwen aangeraden. Synthetische kleding van door hoge temperaturen 'smelten' en ernstige brandwonden veroorzaken doordat het op de huid blijft plakken.

Ladders, trappen en steigers

Bij het verrichten van arbeid waarbij valgevaar bestaat (o.a. werken op hoogte hoger dan 2,5 meter) dient de werkgever de risico's te minimaliseren. Indien gebruik wordt gemaakt van ladders, trappen en/of steigers worden er een aantal eisen gesteld:

- Gebruik alleen ladders en trappen die goed gekeurd zijn voor de industrie (en géén huishoudtrappen of ladders).
- Indien gebruik wordt gemaakt van steigers, draag er dan zorg voor dat deze door een erkende steigerbouwer zijn opgebouwd.
- Stel een onderhoudsplan op voor ladders, trappen en steigers en voer dit uit.
- Instrueer werknemers die op hoogte moeten werken en leg de instructies schriftelijk vast.
- Zie toe op de naleving van de instructies en voorschriften gericht op het voorkomen of beperken van de risico's.
- Zorg ervoor dat werknemers niet alleen op hoogte werken.

Bijlage 21. Biologische agentia

Biologische agentia is de verzamelnaam voor een scala aan uiteenlopende micro-organismen. Het gaat om bacteriën, virussen, schimmels, parasieten en levende celculturen die het vermogen hebben tot vermenigvuldiging en overbrenging van genetisch materiaal. Een infectie treedt op wanneer het micro-organisme het lichaam binnendringt en zich ongebreideld gaat vermenigvuldigen. Infecties kunnen algemeen zijn of slechts plaatselijk (bijvoorbeeld een steenpuist), ze kunnen ontstaan zonder dat de oorzaak direct duidelijk is. Kernpunt is dat infecties besmettelijk zijn, dat wil zeggen razendsnel kunnen overspringen op andere organismen.

Biologische agentia worden in vier risicogroepen ingedeeld, naar gelang van het risico van infecties dat zij meebrengen:

Biologische agens van:	
Groep 1	Een agens (ziekteverwekker) waarvan het onwaarschijnlijk is dat het bij de mens een ziekte kan veroorzaken
Groep 2	Een agens dat bij mensen een ziekte kan veroorzaken en er is gevaar voor veiligheid en gezondheid van de werknemers, maar het is onwaarschijnlijk dat het zich onder de bevolking verspreidt en er bestaat effectieve behandeling
Groep 3	Een agens dat bij de mens een ernstige ziekte kan veroorzaken en een groot gevaar voor de werknemers kan opleveren. Er is een kans dat het zich onder de bevolking verspreidt, maar er bestaat een effectieve behandeling
Groep 4	Een agens dat bij de mens een ernstige ziekte veroorzaakt en een groot gevaar voor de werknemers oplevert. Er is een grote kans dat het zich onder de bevolking verspreidt. Gewoonlijk bestaat er geen effectieve behandeling

Biologische agentia kunnen:

- specifieke infecties veroorzaken (mazelen, griep)
- allergieën veroorzaken (schimmels, parasieten, bacteriën die een huidaandoening veroorzaken of de luchtwegen aantasten)
- giftige (toxische) effecten hebben, zoals schadelijke producten (exotoxines) van schimmels (mycotoxines)
- kankerverwekkend (carcinogeen) zijn, zoals het hepatitis C-virus, HIV, campylobacter pilori
- teratogeen zijn (genetisch materiaal veranderen), zoals rubella en cytomegalie
- het afweersysteem tegenwerken of juist op hol doen slaan (verhoogde vatbaarheid na influenza)

Meestal leiden infecties tot algemene klachten, zoals misselijkheid, verkoudheid of hoofdpijn. Vaak is slechts kortstondig verzuim het gevolg. Dit maakt het lastig om goede diagnoses te stellen en een eventuele relatie met het werk te leggen.

Bron www.kiza.nl

Bijlage 22. Lijst met ziektekiemen

Doordat er op kinderboerderijen een groot aantal verschillende diersoorten voorkomen, komen er ook veel verschillende soorten ziektekiemen voor. De meest voorkomende dieren op kinderboerderijen zijn kleine herkauwers (geiten en schapen), konijnen, knaagdieren, cavia's en kippen. Hiernaast komen ook regelmatig varkens, runderen (koeien en kalveren), onevenhoevige (ezels, pony's), eenden, ganzen, zwanen en hoenderachtige (fazanten, pauwen) voor.

De meest voorkomende ziektekiemen bij deze dieren zijn vermoedelijk Salmonella, E. coli en Campylobacter, Coxiella, Cryptosporidium en huidschimmels. Hiernaast komen ook Chlamydia, Pasteurella, Staphylococcus en de veroorzaker van Ecthyma voor.

Het grootste risico voor de volksgezondheid vormen echter de veroorzakers van darminfecties bij de mens: Salmonella, E. coli en Campylobacter. Het risico op besmetting met deze bacteriën op een kinderboerderij is echter nog vele malen kleiner dan de risico's die uitgaan van de consumptie van voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong. Bacteriën in voedingsmiddelen krijgen doorgaans echter nog wel te maken met een verhittingsstap, waardoor de risico's sterk afnemen.

1 Salmonella/ Campylobacter

Veel diersoorten (rund, schaap, geit, enz) kunnen deze bacteriën met zich mee dragen en uitscheiden, meestal zonder dat ze zelf ziek zijn. Een enkele keer vertonen de dieren diarree. De dieren scheiden de bacteriën uit met de mest, welke dan weer besmettelijk kan zijn voor andere dieren en de mens.

De mens loopt een besmetting op door direct of indirect contact met besmette dieren of hun mest. Dit kan via een met mest besmette bek/snuit, vacht of via met mest bevuld(e) (drink)water, grond of strooisel. Bij de mens kunnen de volgende verschijnselen voorkomen: waterige (bloederige) diarree met hevige buikkrampen en koorts.

2 E. coli

Dieren, met name herkauwers, kunnen de bacterie met zich mee dragen en uitscheiden in de mest zonder dat ze er zelf ziek van zijn. De bacterie komt met de mest in de wei terecht en kan hier lange tijd overleven. Dieren en mensen die met grond/aarde of mest waar deze bacterie in zit in aanraking komen kunnen een besmetting oplopen. Bij de mens kan een waterige diarree met koorts optreden.

Bepaalde vormen van deze bacterie kunnen met name bij kinderen leiden tot ernstige nierproblemen.

3 Q-koorts

Deze aandoening wordt veroorzaakt door de bacterie Coxiella burnetii. Veel dieren zijn drager, inclusief teken en bloedzuigende insecten. De belangrijkste (besmettelijke) diersoorten voor de mens zijn runderen, schapen en geiten. Meestal treden er bij deze diersoorten geen verschijnselen op, maar de dieren kunnen aborteren als gevolg van een infectie. De bacterie wordt uitgescheiden in abortusmateriaal (afgestoten vrucht, vruchtvliezen en vruchtwater), melk, speeksel, traanvocht en mest. Overdracht naar mensen kan plaatsvinden via direct contact met abortusmateriaal, mest, wol/vacht, speeksel en traanvocht. Bij de mens kan er een heftige hoofdpijn met koorts optreden, maar meestal verloopt een infectie met griepachtige verschijnselen.

4 Cryptosporidium

Dit is een parasiet welke meegedragen kan worden door herkauwers zonder dat deze dieren er zelf ziek van zijn. Met name lammeren en kalveren scheiden de parasiet uit en kunnen een bron zijn van besmetting voor mensen. De mens raakt besmet door contact met mest van besmette dieren.

Bij kinderen kan een infectie ernstiger verlopen dan bij volwassenen waarbij de infectie mild kan verlopen. De belangrijkste klachten zijn hevige buikkrampen en (waterdunne) diarree.

5 Huidschimmels

Veel dieren zijn drager zonder zelf duidelijke verschijnselen te vertonen. De mens raakt besmet door contact met schimmelsporen, deze bevinden zich op de huid en de haren van de dieren. De sporen dringen de huid van de mens binnen via kleine wondjes en sneetjes. Symptomen welke bij mensen kunnen optreden zijn jeuk, roodheid van de huid en eventueel haaruitval.

6 Chlamydia

Veel vogelsoorten kunnen drager zijn van Chlamydia. Bij vogels kunnen er griepachtige verschijnselen voorkomen en eventueel kan er sterfte onder de dieren optreden. Ook schapen en geiten kunnen de bacterie met zich mee dragen. Bij deze dieren kunnen er griepachtige verschijnselen, oogontstekingen en abortus optreden. De dieren scheiden de bacterie uit via hoesten, met de mest en met abortusmateriaal (afgestoten vrucht, vruchtvliezen en vruchtwater). De mens kan besmet raken door direct contact of indirect contact met besmette dieren of (uitscheidings)producten van deze dieren.

Bij de mens leidt een infectie meestal tot griepachtige verschijnselen die zonder behandeling ernstig kunnen worden en bij oude mensen tot de dood kunnen leiden.

7 Pasteurella

Deze bacterie kan voorkomen in de bek en neus van dieren als herkauwers, konijnen, knaagdieren, katten, enz. Bij herkauwers kunnen luchtwegontstekingen ontstaan die zich uiten in onder andere hoesten. Bij het konijn kunnen luchtweginfecties, oorontstekingen en abscessen ontstaan. De dieren kunnen sterven als gevolg van een infectie. Mensen kunnen besmet raken als pus uit de abscessen, neusuitvloeiing of speeksel in wondjes in de huid terecht komt.

8 Staphylococcus

Vrijwel alle dieren kunnen drager zijn van deze bacterie. Besmetting van mensen kan plaatsvinden via direct of indirect contact tussen mensen met huidwondjes en dragers van de bacterie. Ook door krabben en bijten van dieren kan de infectie worden overgebracht.

9 Ecthyma

Ecthyma is een virus infectie die voorkomt bij schapen en geiten. Het komt met name bij jonge dieren voor. Er ontstaan wondjes met korsten vooral op de mond, lippen en neus. De korsten kunnen eraf vallen of door de dieren eraf geschuurd worden. Deze korsten bevatten veel virus en kunnen dan ook de infectie overbrengen naar andere dieren en mensen. Ook direct contact tussen mensen en dieren met wondjes kan de infectie overbrengen. Alle oppervlakken waaraan de zieke dieren schuren, bijvoorbeeld stal(deur), hek, paaltjes, enz, kunnen besmet zijn met virus en ervoor zorgen dat andere dieren of mensen besmet raken. De mens loopt de infectie op als virus terechtkomt in wondjes/sneetjes in de huid van onder andere de handen en armen.

10 Toxoplasmose

Toxoplasmose is een parasitaire infectie, veroorzaakt door *Toxoplasma gondii*. Jonge katten kunnen, zonder zelf ziek te zijn, gedurende enkele weken de parasiet uitscheiden. Deze komt met de feces in de aarde terecht van waaruit andere dieren en de mens zich kunnen besmetten. De besmetting bij de mens verloopt via hand-mond contact. De parasiet is vooral gevaarlijk voor zwangere vrouwen; het ongeboren kind kan hierdoor ernstige schade oplopen of de infectie kan leiden tot een abortus.

11 Melkerskoorts (*Leptospira hardjo*)

De meeste runderen die deze bacterie met zich meedragen zijn er zelf niet ziek van. Het rund scheidt de bacterie uit met de urine en kan zo de omgeving besmetten. De mens kan zich besmetten door contact met urine van de dieren of hiermee verontreinigde aarde/modder of water. De besmetting vindt plaats doordat de bacterie via wondjes of slijmvliezen binnendringt. Ook het drinken van ongepasteuriseerde melk kan de ziekte veroorzaken. Melkerskoorts geeft bij de mens een ernstig ziektebeeld met spierpijn, buikpijn en lever- en nierstoornissen.

12 *Yersinia enterocolitica*

Deze bacterie komt in ons land voor bij varkens. De dieren scheiden de bacterie uit met de mest. De mens kan besmet raken, vooral bij kleine kinderen kan er een klinische ziekte ontstaan met koorts, buikpijn en diarree.

13 Schurft (*scabiës*)

Mijten (*Acarina*) veroorzaken schurft. Er bestaan verschillende soorten mijten. De *Sarcoptes scabiei* (schurftmijt) veroorzaakt scabiës. De verschillende ondersoorten van deze mijt leven op verschillende diersoorten en zijn vrij specifiek per diersoort. De mens kan besmet raken via intensief contact met het dier. Ook kunnen mijten vanuit de verblijfsplaatsen van de dieren (mand, nest, broedplaats) of via textiel op de mens kruipen. De door dieren overgedragen mijten zorgen in het algemeen alleen voor jeuk en hooguit wat huiduitslag. De ontstekingen zijn zelflimiterend: na verloop van tijd (maximaal drie weken) gaat het vanzelf over. Voor de vogelmijt geldt dat deze lichtschuw is. Huiduitslag is vooral zichtbaar op door kleding bedekte huddelen.

14 Hondsdolheid (*rabiës*)

Hondsdolheid wordt veroorzaakt door een virus. Het grootste risico op overdracht naar de mens zijn wilde en tamme vleeseters (carnivoren: vos, wolf, hond, kat) en sommige soorten vleermuizen. Alle zoogdieren kunnen besmet raken met hondsdolheid. Het virus wordt uitgescheiden door besmette ('rabide') dieren in het speeksel en wordt overgebracht door bijten of likken. Via de slijmvliezen of huidwondjes kan het virus binnen dringen. Vanuit de plek waar het virus binnenkomt vermenigvuldigt het zich eerst in de spieren en gaat dan via het zenuwstelsel naar de hersenen. Bovendien zal het virus ook via de speekselklieren uitgescheiden worden. Zo wordt na een beet weer een nieuw slachtoffer geïnfecteerd. Zonder behandeling is besmetting dodelijk, ook voor dieren.

In Nederland is vooral het voorkómen van contact met vleermuizen van belang. Vermijd contact met vleermuizen. Raak geen zieke of dode vleermuis aan zonder handschoenen en zorg zeker dat u niet gebeten wordt. Bent u bang het dier zelf te pakken, bel dan met de vleermuizenwerkgroep, de gemeente of de GGD. Indien u gebeten bent, bewaar de bron (vleermuis) dan.

15 Ziekte van Lyme (Borreliose)

Ziekte van Lyme wordt veroorzaakt door de bacterie *Borrelia burgdorferi*, die via tekenbeten op de mens wordt overgebracht. Veel kleine (knaag)dieren (muis, rat, egel) en reeën, maar ook de (landbouw)huisdieren (rund, schaap, hond) kunnen de bacterie bij zich dragen, zonder er altijd ziek van te worden. Ze kunnen de bacterie niet zelf op mensen overdragen (ook niet via bijten), maar teken die bloed zuigen op geïnfecteerde dieren krijgen de bacterie met het dierenbloed mee naar binnen. Wanneer een teek later bloed zuigt op mensen, heeft de bacterie de gelegenheid om uit de teek naar de mens toe te gaan.

Teken zitten (wanneer ze niet op een dier vastgezogen zijn) vooral in bosjes of bomen en in hoog gras. Iedereen die daar doorheen loopt heeft kans op een teek. Maar ook in de tuin kunnen teken zitten. Mensen lopen meer risico in de warme maanden, wanneer de teken actief zijn.

Bronnen Code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland
November 2001
Ministerie VWS: Keuringsdienst van Waren / Directie GZB

www.rivm.nl

Zoönosen per diersoort

In onderstaande tabel is per diercategorie aangegeven waarvan het dier drager of verspreider kan zijn. Per diersoort worden alleen de ziektes genoemd waarvan op de website van het RIVM meer informatie gevonden kan worden.

Diercategorie	Zoönosen waarvan het dier drager of verspreider kan zijn
Cavia	Chlamydiose Dermatophytose Listeriose Toxoplasmose
Geit	Ascaridose Brucellose Cryptosporidiose Dermatophytose Ecthyma Fasciolose Miltvuur Q-koorts Schurft Hydatidose Leptospirose Listeriose Hondsdolheid Salmonellose Toxoplasmose Tuberculose
Hond	Botulisme Brucellose Colibacilliose

	Dermatophytose Ecthyma Enteritis t.g.v. C. jejuni Hydatidose Larva migrans Leishmaniose Leptospirose Listeriose Lymeziekte Rabiës Salmonellose Schurft Toxoplasmose Trichinellose Tuberculose
Kat	Chlamydiose Dermatophytose Enteritis t.g.v. C. jejuni Kattenkrabziekte Larva migrans Leptospirose Q-koorts Rabiës Salmonellose Schurft Toxoplasmose Trichinellose
Paard	Botulisme Brucellose Colibacillose Cryptosporidiose Dermatophytose Fasciolose Hydatidose Leishmaniose Leptospirose Miltvuur Rabiës Salmonellose Schurft Toxoplasmose Trichinellose
Rat	Leishmaniasis Leptospirose Rabiës Salmonellose Toxoplasmose Trichinellose
Rund	Ascariidose Brucellose

	Campylobacteriose Chlamydirose Colibacillose Cryptosporidiose Dermatophytose Fasciolose Hondsdolheid Hydatidose Leptospirose Listeriose Miltvuur Q-koorts Salmonellose Schurft Taeniase en cysticercose Toxoplasmose Tuberculose Vlekziekte
Varken	Ascaridose Botulisme Brucellose Colibacillose Cryptosporidiose Dermatophytose Fasciolose Hondsdolheid Hydatidose Leptospirose Listeriose MRSA Miltvuur Salmonellose Schurft Taeniase en cysticercose Toxocarose Toxoplasmose Trichinellose Vlekziekte
Vleermuis	Borreliose Rabiës

Bron www.rivm.nl

Bijlage 23. Besmettingswegen

Besmettings-weg	Toelichting
Mest	Mest is door zijn functie als afvalstof een bron van bacteriën. Op zich is dit geen probleem, maar er komen ook minuscule mestdeeltjes in een vacht van een dier voor. Door een dier te aaien, kan de persoon de mest aan zijn handen krijgen, en met deze handen worden weer etenswaren (koekje) beetgepakt. Zo heb je dus een weg van ziektekiemen in mest naar de mens. Diarree kan een gevolg zijn. Een zwangere vrouw mag bijvoorbeeld de kattenbak niet verschonen.
Voeding	Voedsel mag een bepaalde hoeveelheid bacteriën bevatten. Als dit voedsel niet of niet voldoende verhit wordt, blijven deze bacteriën leven, en kunnen zich na het eten in een menselijk lichaam vermenigvuldigen. Gevolgen kunnen allerlei ziektes zijn als diarree, braken, maar ook ernstigere aandoeningen als lever of nierziekten. Salmonella is ook een zoönose.
Slijm	Slijm, bijvoorbeeld op de hand gekregen bij het voeren van dieren, kan ook ziektekiemen dragen. Indien met deze hand weer een koekje of iets anders gegeten wordt, is de ziektekiem binnen en omdat het dan een slijm-slijm besmetting is, zijn de omstandigheden ideaal geweest voor de in het slijm aanwezige ziektekiemen. Denk in dit geval aan een verkoudheid.
Stof	Stofdeeltjes als huidschilfers kunnen ook een ziekte veroorzaken. Denk aan de allergische reacties van mensen op vogels of konijnen. Hierdoor kan een luchtweg infectie ontstaan. Huidschimmels kunnen zich door de lucht ook van dier naar mens of omgekeerd verplaatsen. En onze huisdieren hebben meer last van huidschimmels als dat we denken.
Bloed	Bloedbesmettingen zijn het moeilijkste te begrijpen. U komt toch niet in aanraking met bloed van een dier op de boerderij. Nee, in principe niet. Echter kan er op de boerderij wel bloed op materiaal aanwezig zijn, bijvoorbeeld op stro. Doordat u met uw handen hieraan zit, kunt u, als u een wondje heeft en in het bloed ziektekiemen aanwezig zijn, weer besmet raken. Daarom is het van belang de aanwijzingen van het personeel op te volgen. Echter komt hier een heel ander fenomeen om de hoek kijken. Dit heeft wel degelijk met dieren te maken, echter, er zit een gastheer tussen. Deze gastheer is een teek. In Nederland kunnen teken drager zijn van de bacterie die de ziekte van Lyme veroorzaakt. De bacterie is namelijk oorspronkelijk afkomstig van kleine knaagdieren als de bosmuis of de rosse woelmuis. De teek geeft de bacterie door aan de volgende waar hij bloed zuigt. Dit kan zowel een mens als dier zijn. Mocht een besmette teek bij u bloed zuigen dan kunt u deze ziekte oplopen. Hier ligt een voorzorgmaatregel bij uzelf, namelijk het controleren van uw lichaam of dat van uw kinderen na elk bezoek in de natuur. Tekenen zitten overal.
Kadavers	Aan de buitenkant is vaak niet te zien hoe een dier om het leven is gekomen. Raak kadavers daarom nooit aan zonder geschikte beschermingsmiddelen, zoals handschoenen.

Plaaagdieren	Plaaagdieren (bijvoorbeeld ratten, vogels, (zwerf)katten, insecten) kunnen diverse ziekteverwekkende bacteriën en virussen met zich meedragen. Hierdoor vormen zij een risico als zij dicht bij de mens leven. Daarnaast brengen ze ook direct fysieke risico's met zich mee. Ziektes kunnen worden overgebracht door contact met uitwerpselen, karkassen, vacht/veren, nesten en via oog- en neusslijm van levende dieren.
--------------	---

Plaatsen waar deze besmettingswegen voorkomen zijn onder andere:

- (Intensief) contact met dieren
- Knuffelhoek
- Stallen
- Beestenbak
- Kattenbak
- Hondenmand
- (Dode) vleermuizen
- Besmet dierenvoedsel
- Plaaagdieren

Bronnen   www.stkinderboerderijen.nl
                 www.kiza.nl

Bijlage 24. Accidenten

Prikaccidenten

Tijdens het gebruik en opruimen van injectiespuiten kan men zich aan een naald prikken. In verband met infectiegevaar (hepatitis) dient men zich door een arts te laten onderzoeken. Op de kinderboerderij dient een speciale container aanwezig te zijn voor het opbergen van gebruikte injectienaalden. Ook bij het toedienen van bijvoorbeeld antibiotica loopt de medewerker risico's op het gebied van gezondheid en veiligheid.

Dierlijke en humane beten

Wanneer mensen in contact komen met dieren komt het nogal eens voor dat de mens kleine (schaaf)wondjes oploopt als gevolg van krabben of eventueel bijten van de dieren. Dierlijke beten zijn niet alleen beten door bijvoorbeeld een konijn van de kinderboerderij, maar ook beten door insecten. Te denken valt aan een steek door een bij of wesp en niet te vergeten de risico's van teken. Het kan voorkomen dat men wordt gebeten of gekrabd door een persoon. Net als bij dierenbeten loopt men een hoge kans op infectie of overdracht van ziekte (bijv. hepatitis B).

Zorg ervoor dat er op de kinderboerderij een EHBO-kistje aanwezig is om wondjes direct te kunnen ontsmetten en af te plakken. Indien na een incident de huid oppervlakkig beschadigd is, dus bijvoorbeeld bij enkele schrammen of schaafwondjes, dan moet de plek eerst goed gereinigd en ontsmet worden met Betadine en worden afgeplakt met een pleister. Is er sprake van een diepere wond dan is het raadzaam de medewerker/bezoeker het advies te geven naar zijn/haar huisarts te gaan. Maak hiervoor een begeleidende brief dat het slachtoffer mee krijgt met daarin een omschrijving van de oorzaak van het letsel, indien bekend met mogelijke agentia en een contactpersoon voor verdere vragen die een behandeld arts kan hebben.

Intoxicatie

De belangrijkste bronnen van intoxicaties (vergiftigingen) zijn:

- Beten/steken van giftige slangen, spinnen, schorpioenen en andere dieren
- Vergiften, zoals soda, chloor, blauwzuur, insecticiden, organische oplosmiddelen, pesticiden en zware metalen
- Medicijnen (overdosering)
- Micro-organismen (botulisme)

Aandachtspunten bij bestrijden van intoxicatie zijn:

- Wanneer giftige stoffen en geneesmiddelen niet goed zijn afgesloten of niet veilig zijn opgeborgen, kunnen met name kleine kinderen er gemakkelijk slachtoffer van worden. Berg vergiften en geneesmiddelen daarom altijd buiten het bereik van kinderen op.
- De verschijnselen en dus ook de behandeling van vergiftigingen zijn sterk afhankelijk van het vergif of medicijn in kwestie.
- Zorg dat een 'Gifwijzer' aanwezig is op de kinderboerderij en dat medewerkers weten waar de gifwijzer te vinden is. Vraag de gifwijzer bij de apotheek of www.gifwijzer.nl.
- Bel bij een (vermoede) overdosering, vergiftiging met een medicijn of gif, noodgevallen of onbekende gevallen altijd onmiddellijk een (huis)arts, de dichtst bijzijnde polikliniek of ziekenhuis. Hou in dat geval de verpakking of bijsluiter bij de hand zodat de (huis)arts weet om welk middel het gaat.

Zorg dat medewerkers weten hoe zij moeten reageren in het geval van intoxicatie.

Bijlage 25. Bezoekerscontact biologische agentia

Enkele voorbeelden waarbij bezoekers in contact (kunnen) komen met biologische agentia worden hieronder toegelicht.

Modderige weides

Het is belangrijk dat bezoekers uit een modderige weide gehouden worden. Met de schoenen kunnen mestresten en ziektekiemen die in de modder zitten over de kinderboerderij verspreid worden. Het is verstandig dieren uit een modderige weide te verplaatsen naar een terrein met een harde ondergrond, zodat kinderen de dieren nog wel kunnen aaien en knuffelen, zonder direct in aanraking met de modder te komen.

Geboorte van dieren

Omdat er een aantal ziektekiemen zijn die via geboortemateriaal (vruchtvliezen, vruchtwater) worden uitgescheiden is het van belang hier voorzichtig mee om te gaan. Wanneer bezoekers in contact komen met ziektekiemen, dan is de kans aanwezig dat zij een infectie oplopen. Wanneer bezoekers achter een hek of andere afscheiding de geboorte kunnen volgen, lopen ze geen risico om in contact te komen met het geboortemateriaal. Risicogroepen (zoals zwangere vrouwen) dienen afstand te houden van de geboorte en mogen niet in contact komen met geboortemateriaal. Tevens kan de aanwezigheid van (veel) mensen stress veroorzaken bij het moederdier en jong.

Bijlage 26. Hygiënebeleid m.b.t. de omgeving

Rommel en afval

Rommel en afval trekken plaagdieren aan, hierdoor is het belangrijk dat dit steeds goed opgeruimd wordt. Ruim dagelijks alle rommel op om te voorkomen dat plaagdieren dit als schuilplaats gaan gebruiken. Hierdoor is het ook belangrijk dat het afval goed afgesloten wordt bewaard. Wanneer afval besmet is met een agentia (bijvoorbeeld na een dierziekte) dient dit op de vuilniszakken duidelijk te worden aangegeven. Zorg dat verdeeld over de kinderboerderij voldoende afvalbakken staan waar bezoekers hun afval in kwijt kunnen. Geef voor het publiek duidelijk aan waar deze afvalbakken staan, dit kan bijvoorbeeld via een bord.

Mest

Mest (zowel verse / natte als oude / droge mest) is een belangrijke bron voor overdracht van ziektekiemen op andere dieren of mensen, daarom is het van groot belang dat er zo weinig mogelijk contact met mest plaatsvindt. Het is belangrijk de gebieden waar veel mensen komen (zowel bezoekers als medewerkers) schoon te houden, omdat mensen hierdoor heen lopen en de mest met de schoenen over de kinderboerderij kunnen verspreiden. Verwijder iedere dag voordat de kinderboerderij open gaat alle mest in de gebieden waar bezoekers mogen komen. Dit wil zeggen looppaden, gebieden met een harde ondergrond en weiden die toegankelijk zijn voor mensen. Gebruikersvoorwerpen voor het verwijderen van mest dienen regelmatig gereinigd te worden.

Stallen en omgeving

Het regelmatig reinigen van stallen en omgeving is van belang om verspreiding van ziektekiemen te voorkomen. In de stallen is het van belang de mest zo vaak mogelijk te verwijderen om te voorkomen dat de mest gaat ophopen en ziektekiemen hierin kunnen overleven. De kinderboerderij dient te voldoen aan de volgende punten:

- De drink- en voerbakken dienen schoon en vrij van mest te zijn;
- Zorg ervoor dat drinkbakken buiten het bereik van bezoekers staan, omdat met name kinderen de behoefte hebben hier met hun handen in te gaan zitten spelen en zo in contact kunnen komen met ziektekiemen;
- Zorg ervoor dat kruiwagens waar mest of resten hiervan in zitten buiten bereik van bezoekers worden neergezet. Gebruik kruiwagens die goed te reinigen zijn;
- Aandachtspunten met betrekking tot het reinigen en ontsmetten van stallen en omgeving zijn:
  - Zorg ervoor dat voordat begonnen wordt met het reinigen van de stallen de dieren hieruit verwijderd worden evenals losse voerbakken en andere voorwerpen die in de stallen aanwezig zijn;
  - Verwijder hierna strooisel, mest, voederresten, en dergelijke uit de stal;
  - Het is ook belangrijk dat de wanden goed gereinigd worden;
  - Van wanden en andere oppervlakken kunnen mest- en voederresten verwijderd worden met water met eventueel een reinigingsmiddel;
  - Zorg ervoor dat de stal bezemschoon is voordat nieuw strooisel / hooi / stro in de stallen wordt gebracht. Gebruik hiervoor een geregistreerd reinigings- of desinfectiemiddel met op het gebruiksvoorschrift de juiste indicatie, bijvoorbeeld dierverblijven.

Voeropslag

Bij aankoop, opslag en bereiding van voedingsmiddelen voor dieren dient specifieke kennis aanwezig te zijn m.b.t. aankoop, kwaliteit en bederf. Aanbevolen wordt om voedingsmiddelen te betrekken van vaste en gecertificeerde leveranciers (zie *Certificering fabrikant diervoeder*). De wijze van opslag van diervoeders speelt een rol bij de kwaliteit van het diervoeder. Om de kwaliteit van het voer te kunnen waarborgen en ongedierte te voorkomen dienen de volgende regels in acht genomen te worden:

- Oudere voeders worden eerst opgevoerd;
- Voederopslag is zodanig dat voeder niet langer dan de houdbaarheidsdatum blijft liggen;
- Nieuwe voeders onderaan in magazijn opslaan;
- De voederopslagplaats dient schoon te zijn, zodat er geen ongedierte wordt aangetrokken;
- De voeders liggen droog en zijn vrij van aanwijzingen van schimmels;
- De voedercontainer(s) dient / dienen op een verharde ondergrond te staan;
- De voedercontainer(s) dient / dienen herkenbaar te zijn (bijvoorbeeld door labels, kleur, afbeelding);
- Bij levering dient een ingangscntrole plaats te vinden (o.a. controle verpakkingen, houdbaarheidsdatum, enz.);
- Er dient periodiek een kwaliteitscontrole plaats te vinden van de opgeslagen producten.

<p>Prima voor elkaar</p>		<p>Bijlage 27. Maatregelen m.b.t. een ziekte uitbraak</p>
---------------------------------	---	--

Bijlage 27. Maatregelen m.b.t. een ziekte uitbraak

Als het vermoeden bestaat dat een dier mogelijk geïnfecteerd is met een pathogeen dienen maatregelen getroffen te worden. Deze maatregelen dienen schriftelijk te worden vastgelegd. Denk hierbij aan de volgende punten:

- Als het vermoeden bestaat dat een dier mogelijk geïnfecteerd is met een pathogeen, draag dan doelmatige beschermende kleding, handschoenen en eventueel een stofmasker (type P2) tijdens contact met dieren of organen waarvan men besmetting met schadelijke biologische agentia kan vermoeden;
- Voorkom verspreiding van besmetting door niet onnodig materialen aan te raken met de besmette handschoenen en kleding;
- Zet de verdachte dieren in quarantaine;
- Desinfecteer of steriliseer besmette materialen;
- Werkkleding e.d. wordt op een daartoe aangewezen en geschikte plaats bewaard, gescheiden van andere kleding;
- In het geval van besmettingen dient op de waszak aangegeven te worden met welke agentia de was (vermoedelijk) is besmet;
- Besmette kleding wordt op geschikte wijze ontsmet of vernietigd;
- De besmetting wordt duidelijk kenbaar gemaakt op de kinderboerderij, bijvoorbeeld met behulp van een waarschuwingsbord;
- Werknemers dienen op de hoogte zijn wie benaderd dient te worden in het geval van een uitbraak, zowel voor de dieren als voor het personeel / bezoekers (dierenarts, huisarts / bedrijfsarts, arbodienst);
- De werknemers moeten op de hoogte zijn van de maatregelen.

Prima voor elkaar		Bijlage 28. Geboorte/abortus van dieren
-------------------	---	--

Bijlage 28. Geboorte / abortus van dieren

Instrumentarium / geboortekist

Soms hebben dieren hulp nodig bij het werpen van jongen. Het is daarom noodzakelijk dat er op de kinderboerderij hulpmiddelen aanwezig zijn. Op elke kinderboerderij dient een geboortekist aanwezig te zijn. De kist dient altijd compleet en op een vaste plek te staan.

De materialen en gereedschappen die worden gebruikt tijdens de geboorte dienen steriel te zijn. De minimale inhoud van de geboortekist is:

- Ontsmettingsmiddelen;
- Aparte (schone) werkkleding / laarzen;
- Handschoenen;
- Glijmiddel;
- Zuivere touwtjes (voor om de poten te binden).

Kraamstal

Ter voorbereiding op de bevalling dient een kraamstal in orde gebracht te worden. De (kraam)stal dient van tevoren gedesinfecteerd te worden. Tevens dient de (kraam)stal voorzien te zijn van schone bodem (bedekking).

Verschijselen van een naderende geboorte

Verschijselen van een naderende geboorte van een lam zijn:

- Ontwikkeling van de uier (vanaf ca. vier weken voor de geboorte);
- De kling (vulva) gaat zwellen en roze kleuren;
- Eén tot drie weken voor de geboorte melk in de uier;
- Vlak voor de geboorte is de vulva rood en vloeit er blank slijm uit, bovendien komt er melk uit de spenen als er licht aan getrokken wordt;
- De ooi is onrustig, gaat liggen dan weer staan en krabt vaak met een van de voorpoten in de grond.

Verschijselen van een naderende geboorte van een big zijn:

- De zeug is in eerste instantie heel onrustig, vaak met stro een nest aan het bouwen en dat heen en weer aan het schuiven;
- De uier staat strak en bij lichte druk op de tepels zal er wat melk uitlopen;
- Op een bepaald moment gaat de zeug liggen op haar zij en wordt rustiger, bewegingen van de staart en de bovenliggende achterpoot wijzen vaak op weeënactiviteit;
- Vaak is er een wat slijmerige uitvloeiing te zien.

Hoe te handelen bij geboorten

Om te voorkomen dat het moederdier en de pasgeboren jongen infecties of ziekten oplopen, is het van belang dat er tijdens de geboorte hygiënisch gewerkt wordt. Om er zeker van te zijn dat iedere medewerker weet hoe er tijdens een bevalling gehandeld moet worden, dient de kinderboerderij in het bezit te zijn van de handleiding "Hoe te handelen bij geboorten". Een voorbeeld van de uitwerking van een handleiding tijdens geboorten is:

Prima voor elkaar		Bijlage 28. Geboorte/abortus van dieren
--------------------------	---	--

- de dieren worden één week voor de uitgerekende datum in de kraamstallen geplaatst.
- Bevallingen worden alleen begeleid door de beheerder, assistent beheerder of dierverzorger, met dien verstande dat de beheerder altijd eerstverantwoordelijke is en de taak eventueel delegeert aan een van de overige personeelsleden;
- Op het moment dat de bevalling zich aankondigt wordt de stal gesloten voor bezoekers en overige medewerkers. Een eventuele stagiaire mag bij de bevalling aanwezig zijn, maar dient achter de afscheiding te blijven;
- De kraamstal wordt pas betreden op het moment dat assistentie noodzakelijk is;
- Voor het betreden van de kraamstal worden eerst het verlospak en schoenhoesjes aangetrokken en de handen gewassen met zeep;
- Wanneer hulp geboden wordt eerst de handen ontsmetten met ontsmettingsmiddel;
- Wanneer onvoldragen vruchten of andere afwijkingen worden vermoed mag alleen hulp worden geboden met handschoenen aan en mondkapje op;
- na de geboorte: lammeren controleren en navel ontsmetten met jodiumoplossing (geen blauwspray gebruiken);
- Nageboorte, vliezen e.d. uit de stal verwijderen en in dubbele vuilniszak doen;
- Handen wassen en ontsmetten;
- Stal opstrooien met schoon stro;
- Schoenhoesjes en andere restmaterialen deponeren in speciale afvalbak kraamafdeling. Verlospak reinigen met halorein en desinfecteren met desinfectiemiddel. Daarna aan de lucht laten drogen. Handen wassen en ontsmetten;
- Gangpad tussen de kraamstallen en afscheiding ontsmetten met desinfectiemiddel.

Wanneer de bevalling goed is verlopen en er gezonde lammeren geboren zijn mag hierna de stal weer open. Bezoekers dienen wel achter de afscheiding tussen werkgang en kraamstal te blijven. Direct contact tussen lammeren en publiek pas na twee tot drie weken na de geboorte.

Indien de bevalling niet goed is verlopen en er is sprake van abortus o.i.d. dient de stal gesloten te blijven voor bezoekers.

Na sluitingstijd wordt het betreffende dier dan in de quarantaine geplaatst waarna kraamstal en omgeving en looppad naar quarantaine grondig gereinigd en gedesinfecteerd wordt. Volg hierbij protocol reinigen en desinfecteren.

Controleer na gebruik de kraamkist aan de hand van de inhoudslijst en vul zonodig aan.

Bron Kinderboerderij de Brink Zeist

Prima voor elkaar		Bijlage 29. Ziektepreventie en gezondheidskalender
--------------------------	---	---

Bijlage 29. Ziektepreventie en gezondheidskalender

Een voorbeeld van de uitwerking van een gezondheidskalender zou kunnen zijn:

Maand	Varken	Rund	Schaap/geit	Konijn/cavia	Paard
Januari	Ontwormen (Flubenol 5%)		Bekappen en ontwormen	Nagels knippen Cavia's vachtcontrole	Ontwormen (Noromectin)
Februari				Ram bij konijnen zetten Beertje bij cavia's	
Maart			Bekappen en ontwormen Schaap Bovex Geit ivomec	Nagels knippen Cavia's vachtcontrole Ontwormen (Iverquantel)	Roskammen
April		Bloed tappen IKB			Hoefsmid Ontwormen (Noromectin)
Mei			Bekappen en ontwormen	Nagels knippen Cavia's vachtcontrole	
Juni	Ontwormen (ivomec)	Ontwormen (Bovex)	Schape scheren Behandeling myasis (Clik)		
Juli			Bekappen en ontwormen	Nagels knippen Cavia's vachtcontrole	Ontwormen (Noromectin)
Augustus		Op grote weide zetten, ontwormen			
September			Jonge geiten en jonge schape verkopen Bekappen en ontwormen	Nagels knippen Cavia's vachtcontrole Ontwormen (Iverquantel)	
Oktober	Rubber stalmat neerleggen i.v.m.kou	Op stal zetten, scheren, ontwormen (Bovex)	Ram bij de schape		Ontwormen (Noromectin)
November	Ontwormen (Flubenol 5%)		Bekappen en ontwormen Bok bij de geiten	Nagels knippen Cavia's vachtcontrole	Niet meer roskammen
December		Bloed tappen, IBR			Gebit controle

(Verplicht) vaccineren

Voor het (verplicht) vaccineren van dieren wordt er onderscheid gemaakt tussen het bedrijfsmatig of hobbymatig houden van dieren.

Pluimvee

In Nederland is het verplicht om bedrijfsmatig gehouden kippen en kalkoenen te vaccineren tegen Newcastle disease. Dit geldt ook voor hobbyvogels en postduiven die deelnemen aan tentoonstellingen en wedstrijden.

Als hobbypluimveehouders gelden alleen die pluimveehouders die pluimvee houden voor eigen consumptie of voor de hobby. Kleine pluimveehouders die dieren of pluimveeproducten (eieren) verkopen gelden in de niet als hobbypluimveehouder.

Varkens

Het aantal bloedmonsters dat nodig is voor periodiek onderzoek hangt af van het aantal aanwezige dieren. Voor meer informatie betreft periodiek bloedonderzoek bij varkens wordt verwezen naar GD Deventer.

Opmerking:

De kinderboerderij is zelf verantwoordelijk voor het voldoen aan de minimale wettelijke verplichtingen en aan eisen gesteld door SKBN.

Bron www.minInv.nl

Medicijnen

Een goede registratie bij medicijn gebruik is belangrijk om fouten, zoals overdosering te voorkomen. Het is raadzaam om alle informatie te registreren, denk hierbij aan:

- Soort middel;
- Aftekenen indien medicijnen toegediend zijn;
- Aandoening;
- Datum eerste keer toedienen;
- Duur medicijn gebruik;
- Etc.

Bijlage 30. Voeders

Certificering fabrikant diervoeder

De Nederlandse diervoedersector past hetzelfde kwaliteitsborgingssysteem toe als de internationale levensmiddelenindustrie: de borging op basis van een proactieve aanpak met HACCP (Hazard Analysis & Critical Control Points). De HACCP-systematiek voor risicobeheersing is toegevoegd aan de al langer bestaande kwaliteitsborgingsregeling GMP (Good Manufacturing/Managing Practice) van het productschap. Het kwaliteitsborgingssysteem GMP+HACCP (kortweg GMP+) wordt uitgebouwd tot de hele keten van grondstoffenproducent tot en met transporteur en veehouder. Onafhankelijke inspecteurs controleren de naleving van de regeling.

Voeren door bezoekers

Niet alle bezoekers van de kinderboerderij zijn zich bewust van alles wat een dier wel of niet mag eten.

Het is aan te raden voeren door bezoekers met zelf meegebracht voer te verbieden, omdat niet of moeilijk gecontroleerd kan worden op de hoeveelheid en of geschiktheid van het voer. De kinderboerderij kan wel zelf voer beschikbaar stellen. Op deze manier is bij te houden hoeveel extraatjes de dieren naast hun voer krijgen, zodat zij niet te dik worden.

Bijlage 31. Besmettelijke dierziekten

Onder besmettelijke dierziekten bij vee, wordt verstaan:

- Runderpest
- Mond en Klauw Zeer (MKZ)
- Klassieke varkenspest
- Afrikaanse varkenspest
- Rabiës (hondsdoelheid)
- Dourine
- Kwade droes (Malleus)
- Virale paardenencefalomyelitiden (ontsteking van de hersenen en ruggenmerg)
- Infectieuze anemie (bloedarmoede)
- Miltvuur
- Afrikaanse paardepest
- Vesiculaire stomatitis (ontsteking van het mondslijmvlies)
- Trichinellose (haarwormziekte)
- Brucellose
- Endemische leukose bij runderen
- Tuberculose
- BSE, scrapie en andere overdraagbare TSE's
- Besmettelijke bovine pleuropneumonie (longontsteking gepaard met borstvliesontsteking)
- Teschener-ziekte (besmettelijke varkensverlamming)
- Vesiculaire varkensziekte
- Ziekte van Aujeszky
- Blue tongue
- Pest van de kleine herkauwer
- Rift Valley koorts
- Schapen- en geitenpokken
- Lumpy skin disease
- Enzoötische hemorrhagische ziekte bij herten (bloedingen)

Onder besmettelijke dierziekten bij pluimvee wordt verstaan:

- Vogelpest (Aviaire Influenza)
- Pseudo vogelpest (Newcastle Disease)

Onder besmettelijke dierziekten bij zoogdieren, behalve vee en nertsen, wordt verstaan:

- Rabiës (hondsdoelheid)
- Mond en Klauw Zeer (MKZ)
- Vesiculaire stomatitis (ontsteking van het mondslijmvlies)
- Ziekte van Aujeszky
- Overdraagbare TSE's
- Brucellose
- Tuberculose
- Hemorragische (bloedingen) koortsen, Ebola en Marburg, veroorzaakt door de virussen van de familie Filoviridae
- Simian immunodeficiency virusinfecties
- Tularaemie (ziekte bij knaagdieren, overgebracht door insecten, heftige toxische verschijnselen, algemene lymfeklier ontsteking en hoge koorts)
- Miltvuur
- Apenpokken

Onder besmettelijke dierziekten bij andere vogels dan pluimvee wordt verstaan:

- Psittacose (papegaaien ziekte)
- Pseudo-vogelpest (Newcastle Disease)
- Vogelpest (Aviaire Influenza)

Onder overige besmettelijke dierziekten wordt verstaan :

- Salmonellose
- Campylobacteriose (infectie spijsverteringskanaal, darmen, veroorzaakt door bacteriën)
- Listeriose (voornaamste ziekteverschijnsel is hersenvliesontsteking, ook longontsteking e.d., veroorzaakt door bacillen)
- Toxoplasmose (voornamelijk bij katachtigen, orgaanontstekingen e.d.)
- Echinococcose (hondenlintworm)
- Yersiniose (chronische darmaandoening veroorzaakt door Yersinia bacteriën)
- Leptospirose
- Zwoegeerziekte

Bron Regeling preventie, bestrijding en monitoring van besmettelijke dierziekten en zoönosen en TSE's

Prima voor elkaar		Bijlage 32. Afwijkende gezondheid
--------------------------	---	--

Bijlage 32. Enkele verschijnselen bij afwijkende gezondheid

In onderstaande tabel zijn enkele verschijnselen bij afwijkende gezondheid weergegeven.

Tabel 34.1 Enkele verschijnselen bij afwijkende gezondheid

Ademhaling	De ademhaling kan versneld zijn of juist heel traag.
Eetlust	Het dier eet niet of juist heel veel of snel.
Vacht	Het haarkleed van het dier is dof en plukkerig.
Gebit	De tanden zijn te lang, de boven- en ondertanden sluiten niet goed op elkaar, het dier heeft last van rotte tanden of ontstekingen van het tandvlees of de tandwortel. Dit is vaak te zien aan de eetlust van het dier.
Nagels/ hoeven	Wanneer nagels of hoeven te lang zijn gaan ze vaak krullen. Hierdoor kan het dier niet meer goed lopen en kunnen afwijkingen in de botten en gewrichten van het dier ontstaan.
Neus	De neus moet schoon zijn en vrij van uitscheiding.
Ogen	Wanneer de ogen waterig of dof zijn duidt dit meestal op een ontsteking of beschadiging van het oog.
Lusteloosheid	Hiermee wordt bedoeld dat een dier slomer dan normaal is, weinig beweegt en veel gaat liggen. Sommige dieren zijn van nature sloom, maar wanneer je het dier kent, valt het op wanneer deze minder beweegt dan normaal.
Vermagering/ overgewicht	Een dier is te mager wanneer alle botten goed te voelen zijn. Een dier heeft overgewicht wanneer de botten helemaal niet te voelen zijn.
Dunne mest/ geen mest	Met te dunne mest wordt bedoeld dat het waterig is. Geen mest duidt op verstoppingen.

Bijlage 33. Bedrijfsregisters

Bedrijfsregister I&R schapen en geiten

Lees eerst de invulinstructie en de invulvoorbeelden

U dient het formulier in te vullen met pen en in blokletters.

Jaar 20 _____

UBN _____ Bladnummer: _____

Totaal aantal schapen op 1 november 20____: _____

Totaal aantal geiten op 1 november 20____: _____

Productietype: melk geen melk

Beginblad

Naam houder _____

Adres _____

Woonplaats _____

1. Datum van de mutatie	2. Mutatie G/D/H/ Aan/Af/ Uit/Terug /Import	3. Dier soort S/G	4. Oormerknummer UBN +/- volgnummer	5. Aantal met dit oormerk UBN	6. <ul style="list-style-type: none"> • Herkomst/bestemming (UBN of N.A.W.) • of Land, nummer gezondheidscertificaat • of oude oormerknummer • of jaar van geboorte 	7. Totaal aantal volledig geï- dentificeerde schapen en geiten
	G / D / H Aan / Af Uit / Terug Import	S / G				
	G / D / H Aan / Af Uit / Terug Import	S / G				
	G / D / H Aan / Af Uit / Terug Import	S / G				
	G / D / H Aan / Af Uit / Terug Import	S / G				
	G / D / H Aan / Af Uit / Terug Import	S / G				

In te vullen door de controlerende instanties bij controle:

Datum: ____-____-____ Autoriteit: _____ Naam: _____ Handtekening: _____

Dit ingevulde blad dient samen met de vervoersdocumenten tenminste 3 jaar bewaard te worden.

Bijlage 34. Aanvraagformulier paspoort paardachtigen (PVV) 2009

Transpondernummer:

Gegevens aanvrager (eigenaar/houder)

Naam	
Voorletter(s)	
Adres	
Postcode en Woonplaats	
Tel. Nr	
(Eventueel) lidnummer	

Gegevens eigenaar (in te vullen door de aanvrager als deze niet de eigenaar is)

Naam	
Voorletter(s)	
Adres	
Postcode en Woonplaats	
Tel. Nr	
(Eventueel) lidnummer	

Gegevens paardachtige

Paardachtige is wel/niet* geregistreerd (* s.v.p. doorhalen wat niet van toepassing is)

 ja, registratienummer:.....

Soort	☐ paard ☐ pony ☐ ezel ☐ zebra ☐ anders, nl:
Naam	
Commerciële naam	
Geboortedatum	
Levensnummer	
Geslacht	☐ hengst ☐ merrie ☐ ruin

Zijn kleur en signalement in overeenstemming met het registratiebewijs?

 ja nee, dan volledig nieuw signalement opnemen.

Signalement

Kleur	
Hoofd	
RV	
LV	
LA	
RA	
Kenmerken	

Checklist paardenpaspoortconsulent/gekwalificeerde dierenarts (aankruisen zodra uitgevoerd)

- signalement gecontroleerd
- gecontroleerd op aanwezigheid transponder
- transponder ingebracht en werking gecontroleerd
- kopie (origineel) registratieformulier cq. paspoort ingenomen
- barcodesticker geplakt op registratieformulier en registratiebewijs
- gecontroleerd op aanwezigheid van klinische tekenen van een chirurgische ingreep om een in het verleden geïmplanteerde transponder te verwijderen

Naam paardenpaspoortconsulent/gekwalificeerde dierenarts:.....

Handtekening:.....Handtekening aanvrager

(eigenaar/houder):..... datum: .....

Bijlage 35. Eenvoudige R&O-plaats

Eisen aan een eenvoudige Reinigings & Ontsmettings plaats (R&O-plaats) zijn:

1. Het bedrijf is voorzien van een verharde plaats waar de reiniging en ontsmetting van vervoermiddelen geschiedt, welke de gehele lengte van het vervoermiddel of vervoerseenheid beslaat.
2. De plaats is zodanig aangelegd dat water en eventueel andere vloeistoffen niet in het grond- of oppervlaktewater terecht kunnen komen. De plaats is voorzien van een zodanige afvoer dat water en eventueel andere vloeistoffen die bij de reiniging en ontsmetting worden gebruikt, niet in het grond- of oppervlaktewater terecht kunnen komen.
3. Het bedrijf kan voldoende water leveren voor de reiniging en ontsmetting van de vervoermiddelen die een of meer evenhoevigen op dat bedrijf lossen.
4. De verharde plaats kan op zodanige wijze worden verlicht dat de reiniging en ontsmetting van vervoermiddelen te allen tijde onbelemmerd en naar behoren kan plaatsvinden.
5. Op het bedrijf zijn voorzieningen aanwezig waarmee ontsmettingsmiddelen kunnen worden toegepast.
6. Op het bedrijf zijn reinigingsmiddelen aanwezig, alsmede ontsmettingsmiddelen die voor dat doel op grond van de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden zijn toegelaten, in voldoende mate om te kunnen voorzien in de reiniging en ontsmetting van de vervoermiddelen die op dat bedrijf één of meer evenhoevigen lossen.
7. Op het bedrijf is een voorziening aanwezig waar de chauffeurs van de vervoermiddelen die evenhoevigen op het bedrijf lossen hun handen kunnen wassen met warm water en zeep.
8. Op het bedrijf is een voorziening aanwezig voor het reinigen van de gebruikte laarzen of worden bedrijfseigen laarzen gebruikt en zijn bedrijfsoveralls beschikbaar.

Bron Regeling preventie, bestrijding en monitoring van besmettelijke dierziekten en zoönosen en TSE's

Bijlage 36. Logboek voor speeltoestellen (behorende bij artikel 14 van het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen)

Een logboek voor speeltoestellen omvat in ieder geval uit de volgende onderwerpen:

a. Algemene gegevens:

- De naam en het adres van de eigenaar en degene die het speeltoestel voorhanden heeft
- Een beschrijving van het speeltoestel
- Naam van de fabrikant en van de importeur
- Bouwjaar
- Serie- of typeaanduiding
- Serienummer, voorzover van toepassing

b. Aantekeningen met betrekking tot inspecties en onderhoud:

- Data en de tijdstippen waarop inspecties en relevant onderhoud hebben plaatsgevonden en de naam van degene die de inspecties of het onderhoud heeft uitgevoerd
- De eventuele gebreken of veranderingen van het toestel die de veiligheid in gevaar kunnen brengen
- De naam van degene die een reparatie uitvoert
- De vervanging van voor de veiligheid kritieke onderdelen en de leverancier van deze onderdelen

c. Gegevens omtrent keuringen:

- De datum en de uitslag van de keuring
- De aangewezen instelling die de keuring heeft verricht
- Geldigheidsduur van het certificaat of merk van goedkeuring
- Relevante informatie voor het beheer van de attractie, naar aanleiding van de keuring

d. Gegevens over opgetreden ongevallen, indien van toepassing:

- Oorzaak of vermoedelijke oorzaak
- Opgetreden persoonlijk letsel
- Naar aanleiding van het ongeval genomen maatregelen

Bron wetten.overheid.nl

Bijlage 37. Wat is HACCP?

Hazard Analysis (HA)

Een 'hazard' is een gevaar dat mogelijk in een product aanwezig zou kunnen zijn en zodoende een bedreiging voor de gezondheid van de consument kan vormen.

Het gaat daarbij om:

- Microbiologische gevaren (bijvoorbeeld bacteriën, virussen, schimmels en prionen)
- Chemische gevaren (bijvoorbeeld gifstoffen geproduceerd door schimmels, milieucontaminanten en bestrijdingsmiddelen)
- Fysische gevaren (bijvoorbeeld glas en scherpe metaal- of houtdelen)

Deze gevaren kunnen in grondstoffen aanwezig zijn of zouden zich kunnen voordoen tijdens bereiding, behandeling, verpakking en vervoer van levensmiddelen.

'Analysis' staat voor het analyseren van de mogelijk aanwezige gevaren (geïdentificeerde hazards). Er moet een inschatting gemaakt worden van het risico. Dit is een combinatie van de kans dat het gevaar zich daadwerkelijk voordoet in het eindproduct en van de gevolgen voor de gezondheid van de consument, indien dit zou gebeuren. Het is dus van belang om rekening te houden met frequentie en ernst van het gevaar. (kans x ernst = risico)

Critical Control Point (CCP)

Na deze systematische analyse heeft men alle reële gevaren benoemd. Men dient nu na te gaan op welke wijze deze gevaren kunnen worden voorkomen of tot een acceptabel niveau kunnen worden teruggebracht. Deze beheersing wordt verkregen door het vaststellen van specifieke punten in het behandlingsproces, waar het betreffende gevaar beheerst kan worden. Door het vaststellen van concrete grenzen bij kritische beheerspunten (CCP's) en deze systematisch te bewaken, wordt een borging van de voedselveiligheid verkregen. Daarbij worden bijvoorbeeld grenzen bewaakt van tijd, temperatuur, vochtgehalte, pH, Aw en beschikbaar chloor, maar ook van sensorische eigenschappen, zoals uiterlijk en textuur.

HACCP is dus een preventief systeem. Door de gezondheidsrisico's in bereidings- en behandlingsprocessen op te sporen en deze vervolgens beheersbaar te maken, wordt de veiligheid van het product verhoogd.

Bron www.vwa.nl

Bijlage 38. De werkplek voor kantoormedewerkers

Een basiswerkplek bestaat uit een kantoorstoel, een werktafel, een bergruimte onder de werktafel, een staande kast en een beeldschermopstelling. De wetgeving hanteert een vloeroppervlak van 7 m² tot 9 m² per medewerker. Er dient een duidelijk onderscheid tussen publieksruimte en werkruimte te zijn zowel vanwege welzijn en gezondheidsaspecten van werknemers als veiligheid voor bezoekers.

De kantoorwerktafel

Voor een kantoorwerktafel gelden de volgende eisen (NEN 2449):

- Afmetingen bovenblad minimaal 120 x 80 cm
- Dikte bovenblad aan de voorzijde maximaal 5 cm
- Voldoende vrije been- en voertruimte (70 cm hoog, 60 cm breed, 65 cm diep voor benen en 80 cm voor voeten)
- Een vaste hoogte van 74 – 76 cm
- De hoogte is aangepast aan de taak en de lichaamsafmetingen van de gebruiker (verhoging, verlaging, voetensteun).

Voor lange of kleine medewerkers dient de hoogte van de kantoorwerktafel te kunnen worden aangepast. De standaard hoogte van de kantoorwerktafel (74 – 76 cm hoogte) is geschikt voor ongeveer 50 % van de medewerkers. Mogelijkheden van aanpassing zijn:

- De werktafel is verstelbaar
- De werktafel wordt verhoogd door het verlengen van de poten
- Het verstrekken van een voetenbank voor kleinere medewerkers of het verlagen van de werktafel door het inkorten van de poten

Kantoorstoelen

De leverancier moet met een keuringsrapport kunnen aantonen aan welke norm de kantoorstoel voldoet. De eisen die aan een kantoorstoel worden gesteld zijn afhankelijk van de functie van de medewerker.

Beeldschermopstelling

Om een goede lichaamshouding mogelijk te maken dient:

- Het beeldscherm en de bedieningsmiddelen (toetsenbord en muis) in één lijn recht voor het beeldscherm te worden opgesteld
- Het beeldscherm circa 50 cm van de ogen te worden opgesteld, waardoor tevens voldoende ruimte is voor de bedieningsmiddelen en om te steunen

Om spiegelingen van vensters en lampen te voorkomen dient:

- Een opstelling van het beeldscherm haaks op de vensters te zijn
- De opstelling van het beeldscherm ten opzichte van de lampen zodanig te zijn dat deze niet zichtbaar is in het scherm

Balie / receptie

Baliemedewerkers kunnen hinder ondervinden van bezoekers die letterlijk op hen 'neerkijken' en op het werkblad of beeldscherm kunnen kijken. Het verdient de aanbeveling de balie zo te bouwen dat de zittende medewerker niet naar de bezoeker op hoeft te kijken.

Ontspanningsruimte

Het werk moet regelmatig onderbroken worden door pauzes. Het is belangrijk dat medewerkers in de pauze een plek hebben om rustig te kunnen zitten. De ruimte moet voorzien zijn van voldoende tafels en stoelen. Er dient rekening worden gehouden met gehandicapten. De ruimte moet rookvrij zijn.

Roken

Roken en meeroken is schadelijk voor de gezondheid. Werkgevers zijn verplicht om ervoor te zorgen dat werknemers kunnen werken zonder hinder of overlast te ondervinden van tabaksrook. Het recht op een rookvrije werkplek beperkt zich niet tot werkkamers maar omvat alle ruimten waar werknemers kunnen komen zoals trappen, hallen, gangen, liften, toiletten, wachtruimten, recreatieruimten, kantines en dergelijke. Een werkgever kan wel voor rokers een afgesloten rookruimte maken mits deze geen overlast veroorzaakt naar omliggende ruimten. Dit is echter niet verplicht.

In bepaalde situaties voorziet de wet in de mogelijkheid uitzonderingen te maken op de rookvrije werkplek. Deze zijn opgenomen in het Besluit uitzonderingen rookvrije werkplek.

Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Als privé aan te merken ruimten
- Speciale afgesloten rookruimten
- De open lucht

Roken in combinatie met gevaarlijke stoffen kan erg gevaarlijk zijn. In ruimtes waar chemische stoffen gebruikt of opgeslagen worden geldt daarom een rookverbod. Deze ruimtes moeten voorzien zijn van een sticker of waarschuwingsbord dat het rookverbod duidelijk maakt aan iedere persoon die de werkruimte betreedt.

Bijlage 39. Omgevingsfactoren

Temperatuur en luchtvochtigheid

De temperatuur op de arbeidsplaats mag niet schadelijk zijn voor de gezondheid van werknemers. De werkgever moet voor een goede temperatuur en luchtvochtigheid zorgen. Of werknemers risico lopen moet blijken uit de RI&E.

Als door de temperatuur op de arbeidsplaats of door ongunstige weersomstandigheden toch schade aan de gezondheid van de werknemers kan ontstaan, moet de werkgever persoonlijke beschermingsmiddelen ter beschikking stellen. Als deze persoonlijke beschermingsmiddelen schade aan de gezondheid niet kunnen voorkomen, moet de duur van de arbeid worden beperkt of de arbeid worden afgewisseld door een tijdelijk verblijf op een werkplaats waar een temperatuur heerst die niet schadelijk is voor de gezondheid.

Luchtverversing

De lucht in werkruimten moet regelmatig verversed worden. De luchtverversingsinstallaties dient zodanig te functioneren dat werknemers niet aan hinderlijke tocht worden blootgesteld. Indien gebruik wordt gemaakt van een luchtverversingsinstallaties dienen deze periodiek gekeurd en onderhouden te worden door een deskundige.

Verlichting

Werkruimtes waarin medewerkers overdag gemiddeld meer dan twee uur werken, moeten zijn voorzien van lichtopeningen waardoor het daglicht kan toetreden en waardoor uitzicht naar buiten mogelijk is. De wettelijke eisen voor daglichttoetreding zijn:

- Verhouding *vloeroppervlak* : raam is 20 : 1
- Verhouding *omtrek werklokaal* : *breedte lichtopeningen* is 10 : 1

Voor 'normale' werkzaamheden moet de verlichtingssterkte minimaal 200 lux bedragen. Door onvoldoende of slechte verlichting maar ook door verblinding, kunnen extra fouten worden gemaakt. Volgens NEN 3087 moet verlichting in werkruimtes aan de volgende eisen voldoen:

- Oriëntatieverlichting: 10 - 200 lux. Denk hierbij bijvoorbeeld aan werkplekken waar slechts kortdurend wordt gewerkt, gangen, wachruimtes en opslagplaatsen.
- Plaatsen waar de visuele taak minimaal is en waar alleen grote details moeten worden onderscheiden: werkverlichting: 200 - 800 lux. Hieronder vallen de meeste werkzaamheden zoals kantoorwerk, lezen en schrijven. Met het toenemen van de leeftijd heeft men meer licht nodig om goed te kunnen zien. Voor kantooromstandigheden wordt daarom als minimum norm 500 lux geadviseerd. Wanneer de visuele inspanning (sterk) toeneemt, dient het verlichtingsniveau (plaatselijk) te worden verhoogd.
- Speciale werkzaamheden: 800 - 3000 lux. Meestal plaatselijke verlichting i.v.m. het kunnen onderscheiden van kleine details.

Ook op plaatsen waar niet gewerkt wordt, zoals trappenhuis of opslagruimte dient verlichting aanwezig te zijn.

De vloeren dienen opgeruimd, egaal en stroef te zijn. Dit ter voorkoming van struikelen of uitglijden. Niveauverschillen (afstapjes) moeten goed zijn aangegeven en zonodig verlicht zijn.

De werkruimtes, gangen en paden, stallen en dergelijke dienen geschikt te zijn voor de doelgroep en te voldoen aan de volgende normen:

- De grootte van de werklokalen dient afgestemd te zijn op de te verrichten werkzaamheden. Voor kantoren geldt dat men minimaal 7 – 9 m² per persoon aan vloeroppervlak moet hebben.
- Locaties waar gehandicapten actief zijn dienen te zijn aangepast aan de beperkingen van de handicap:
  - Voor blinden en slechtzienden geldt dat gangen en portieken een verlichtingsniveau hebben van 300 – 500 lux. De looprichting (bewegwijzering) dient door kleur- en materiaalcontrast te zijn aangegeven.
  - Voor motorisch gehandicapten geldt dat bij de grootte van de ruimte rekening dient te worden gehouden met een draaicirkel van de rolstoel van 150 cm. De ruimten moeten vrij zijn van drempels.

Alle ruimten en de directe toegang daartoe moeten tijdens de aanwezigheid van medewerkers en bezoekers voldoende en doelmatig verlicht zijn. Verlichting mag worden verzorgd door daglicht, door kunstlicht of door beide. Doelmatige verlichting houdt in dat deze is aangepast aan de (oog)taak. Voor het waarnemen van fijne details is meer licht nodig dan voor het waarnemen van grovere verschillen.

Hinderlijke schaduwvorming kan optreden als lampen zodanig zijn geplaatst dat schaduwwerking optreedt op het werkvlak, of dat het licht bijvoorbeeld zodanig boven de kasten is geplaatst dat het licht niet in de laden of schappen valt. Hinderlijke schaduwvorming van het licht dient voorkomen te worden.

Het is belangrijk zonwering aan te brengen daar waar het zonlicht rechtstreeks invalt, om warmte te weren en verblinding te voorkomen.

Bijlage 40. Gebouw inrichting en omgeving*Trappen en bordessen*

- Een trap moet minimaal 60 cm breed zijn en voorzien zijn van één leuning.
- De leuning is bij voorkeur geplaatst aan de buitenzijde.
- Trappen breder dan 120 cm dienen aan beide zijden een leuning te hebben.
- Een tussenreling zorgt er onder meer voor dat kinderen niet onder de leuning door kunnen vallen.

Elektrisch aangedreven deuren

Hef, kantel, overhead- en roldeuren zijn verticaal beweegbare deuren die machinaal of met de hand kunnen worden bewogen. In verband met knelgevaar moeten deze deuren beveiligd zijn tegen ongewild sluiten door middel van:

- Een vasthoudbediening voor de sluitbeweging, tenzij een doelmatige beveiliging aanwezig is ter voorkoming van het knelgevaar, zoals contactlijst, contactmat of lichtstraalbeveiliging. Ook een mogelijkheid is een impulsbeveiliging toe te passen, waarbij een lichte tegendruk de neergaande beweging van de deur omzet in een opgaande beweging.
- Een vasthoudbediening voor de openingsbeweging, indien daarbij knelgevaar bestaat, tenzij een doelmatige beveiliging aanwezig is ter voorkoming van het knelgevaar (zoals genoemd bij vorig punt).
- Een stopknop bij de bedieningsorganen, indien geen vasthoudbediening is toegepast. Deze stopknop moet de deur binnen een weglengte van 50 mm tot stilstand brengen en houden.

De belangrijkste voorschriften zijn verder:

- Beveiliging tegen neerstorten van deur door middel van een vanginrichting (veerbreekbeveiliging).
- Beveiliging tegen het uitlopen van kabels uit geleiderollen.
- Bij toepassing van trekveren moeten die beveiligd zijn tegen wegvliegen.
- Bij toepassing van tegengewichten moeten die in valkokers zijn opgesloten.
- Afscherming van het aandrijfmechanisme.
- Vergrendeling van loopdeur bij openen of sluiten van de deur.
- De vrije doorgangshoogte bedraagt minimaal twee meter.
- Tevens dient er regelmatig onderhoud aan deze deuren te worden uitgevoerd.
- Elektrisch aangedreven deuren dienen jaarlijks te worden geïnspecteerd door een deskundige.

Opslagruimte en magazijn

Met betrekking tot de opslagruimte of het magazijn worden de volgende eisen gesteld:

- De opslagruimte of het magazijn dient goed onderhouden te worden. Onder onderhoud wordt verstaan schoon en opgeruimd. Opruimen heeft te maken met een vrije vloer ruimte zodat struikelgevaar wordt voorkomen.
- Stellingen en kasten dienen volgens de voorschriften te worden ingepakt. De leverancier van kasten en stellingen kan informatie verstrekken over de maximale belasting van de legborden en eventuele aanvullende voorschriften.
- De kasten en magazijnstellingen worden zo geplaatst dat zij voldoende stevig (draaglast) staan en geborgd tegen omvallen zijn. Ze worden zonodig voorzien van een aanrijbeveiliging (heftruck) en de maximale draaglast staat aangegeven. Onjuist gebruik van magazijnstellingen en stapeling van goederen kan leiden tot ernstige

ongevallen. Magazijnstellingen hoger dan twee meter en met een hoogte en diepte verhouding van 4:1 moeten deugdelijk zijn verankerd. De standers dienen tot een hoogte van ten minste 40 cm tegen aanrijden (bijvoorbeeld door een heftruck) beschermd te zijn. Op de stellingen dient de maximale draaglast te worden aangegeven.

- De vloer dient over voldoende draagvermogen te beschikken. Het draagvermogen dient minimaal gelijk te zijn aan:
  - de kast of stelling
  - de goederen die er op geplaatst kunnen worden
  - de eventueel gebruikte transportmiddelen met daarop de goederen die op dat moment vervoerd worden
- De gangpaden dienen voldoende breed als er transportmiddelen of hulpmiddelen worden gebruikt voor het laden en lossen. Magazijnheftrucks en andere typen transportmiddelen moeten de ruimte hebben om te kunnen rijden en draaien. Die ruimte betreft de omvang van het transportmiddel plus de omvang van het te verplaatsen materiaal.

Terreinen

De terreinen die behoren tot de kinderboerderij dienen afgestemd te zijn op de doelgroep en goed onderhouden te worden. Met betrekking tot terreinen worden de volgende eisen gesteld:

- Terreinen dienen in goede staat van onderhoud te verkeren.
- Rijpaden dienen zo egaal mogelijk te zijn.
- Buitenterreinen dienen ruim en overzichtelijk te zijn en voldoende verlicht.
- Onafgeschermd terreinen vormen risico's:
  - Gebouwen en terreinen dienen zodanig te zijn beveiligd dat ongewenst bezoek niet mogelijk is. Dit voorkomt diefstal, vernielingen enz.
  - Het ontsnappen van dieren kan altijd voorkomen. Het terrein dient zodanig te zijn afgesloten dat het dier niet de openbare weg kan betreden of schade kan aanrichten in de omgeving.
- De bereikbaarheid moet goed zijn. Dit houdt in dat wegwijzers op moeten vallen en duidelijk zijn. De toegangswegen moeten voldoende ruim zijn, verhard en geen gevaar voor aanrijding geven.
- De parkeerplaatsen moeten voldoende ruim zijn eventueel voorzien van verlichting.
- Indien gebruik wordt gemaakt van een inbraakinstallatie dient deze periodiek gekeurd en onderhouden te worden door een deskundige.

Bijlage 41. Brandveiligheidsvoorschriften

Zorgen voor de veiligheid en gezondheid van de werknemers is een verplichting voor elke werkgever. Dit geldt ook voor het nemen van maatregelen om brand te voorkomen. Voorschriften over brandveiligheid zijn gebaseerd op de Woningwet en staan in het Bouwbesluit 2003, het Besluit brandveilig gebruik bouwwerken (Gebruiksbesluit), de bouwverordening van de gemeente en de gebruiksvergunning (indien in bezit). Voor nieuwbouw en bestaande bouw kunnen verschillende regels gelden.

De kinderboerderij dient de volgende (preventieve) maatregelen te treffen:

1. Opstellen maatregelen die genomen dienen te worden bij calamiteiten

Er dient een hulpverleningsplan te worden opgesteld dat aangeeft wat te doen bij brand of ongeval. Deze is voorzien van een plattegrond van het complex met aanduidingen van vluchtroutes, nooduitgangen, plaats van brandblussers, verbandtrommels en nutsvoorzieningen. Maar zondig ook de opslag van bestrijdingsmiddelen, (vloeibare) meststoffen en andere chemische stoffen. De plattegronden kunnen het beste opgehangen worden bij de ingang en plaatsen waar veel gewerkt wordt.

Een onderdeel van het hulpverleningsplan is het noodplan. Hierin wordt aangegeven wat te doen bij ontruiming, waar men zich moet verzamelen en welke (externe) hulpverleners gecontacteerd moeten worden. Voor evenementen dient een apart noodplan te worden opgesteld gericht op de omvang/het aantal bezoekers en bijzondere risico's.

Tevens dient de kinderboerderij in het calamiteitenplan op te nemen hoe begeleiding van slachtoffers bij brand, ongevallen, prikaccidenten en andere traumatische gebeurtenissen in en op de kinderboerderij is georganiseerd.

2. Medewerkers informeren over het noodplan

Het noodplan dient jaarlijks met de medewerkers besproken en geoefend te worden. Hiermee wordt gecontroleerd of de afspraken, zoals het verzamelen van alle medewerkers op de afgesproken plek, bekend zijn en of deze worden opgevolgd. Tevens dienen medewerkers op de hoogte te zijn van het interne en/of externe alarmnummer. Het dient de aanbeveling om een lijst met contactgegevens van externe hulpverleners (ziekenhuis, brandweer, dierenarts, etc.) op te stellen en bij de (hoofd)telefoon op te hangen. Zo kan in het geval van nood de juiste instantie / persoon benaderd worden.

Nieuwe medewerkers moeten tijdens de introductie worden geïnformeerd.

3. Informeren publiek over handelen bij ongeval of brand

Aan het publiek dient op eenvoudige wijze kenbaar te worden gemaakt wat te doen bij ongeval of brand. Bijvoorbeeld door het ophangen van plattegronden en/of bewegwijzering.

4. Brandpreventiemiddelen

Maatregelen met betrekking tot brandpreventie zijn essentieel op de kinderboerderij. Er dienen voldoende, goed bereikbare, brandblusmiddelen in de bedrijfsruimte aanwezig te zijn. Een jaarlijkse controle van de blustoestellen is wettelijk verplicht zodat wanneer er brand is deze bestreden kan worden.

Periodieke keuring en onderhoud brandmeldinstallatie

De brandmeldinstallatie dient periodiek gekeurd en onderhouden te worden door een deskundige. Op deze manier wordt gecontroleerd of de installatie nog werkt en wordt, indien er brand is, tijdig gealarmeerd.

Brandblusmiddelen⁸

- Voor een niet-brandgevaarlijke ruimte met een oppervlakte kleiner dan 100 m² mag met één blustoestel worden volstaan.
- De loopafstand naar een blusmiddel mag niet meer dan 30 meter zijn.
- Blusmiddelen moeten hangen en zijn gemarkeerd.
- Blusmiddelen moeten ten minste één keer per jaar worden gecontroleerd.
- Voorzieningen, zoals verbandtrommels en brandbestrijdingsmiddelen, moeten duidelijk zichtbaar in het bedrijf te zijn aangebracht.
- Het is belangrijk dat blusmiddelen goed herkenbaar en bereikbaar zijn. Bij brand geldt dat elke seconde telt!
- Bij de brandweer kan advies worden ingewonnen over de plaatsing, aantallen en typen brandblussers.
- Er dient een plan ter bestrijding van legionella in brandslangen (stilstaand water) aanwezig te zijn.

5. *Vluchtwegen en nooduitgangen*

- De bedrijfsruimte dient behalve een gewone uitgang, nog een uitgang te hebben, namelijk de nooduitgang. Bij voorkeur moet deze zich zoveel mogelijk aan de andere kant van het gebouw bevinden.
- Nooduitgangen dienen naar buiten (in de vluchtrichting) te openen. Schuif- of draaideuren mogen niet gebruikt worden als nooduitgang.
- Voor de veiligheid van medewerkers en personeel dienen vluchtwegen en nooduitgangen veilig en vrij van obstakels te zijn.
- Het periodieke onderhoud van vluchtwegen en nooduitgangen kan worden uitbesteed aan een beveiligingsorganisatie o.i.d., maar kan ook worden uitgevoerd door een daarvoor aangewezen medewerker op de kinderboerderij.
- Bij brand bestaat de mogelijkheid dat de normale uitgang wordt versperd. In dergelijke gevallen moet een vluchtweg ter beschikking staan, die duidelijk als zodanig moet zijn aangegeven en moet worden vrijgehouden.

Met betrekking tot gehandicapten worden aparte eisen gesteld:

- Voor motorisch gehandicapten geldt dat doorgangen (vluchtroutes) tenminste 90 cm breed moeten zijn. Dus ook tussen de tafels en stoelen in de kantine.
- Nooduitgangen dienen ten minste 88 cm breed te zijn en gemakkelijk bereikbaar voor rolstoelen. De ontgrendeling of deurknop dient zich op 90 cm hoogte te bevinden.
- Ook buiten dient de vluchtroute geschikt te zijn voor rolstoelen (geen dorpels, trappen e.d.).
- Voor slechtzienden dienen de nooddeuren en ontgrendeling in een duidelijk contrasterende kleur te zijn weergegeven. Ook de markering van vluchtroutes dienen in een contrasterende kleur te zijn aangegeven.

⁸ Een richtlijn van de verzekeringswereld is de projectie van één blustoestel: poederblusser (min. inhoud 6 kg), schuimblusser (min. inhoud 9 liter) of een slang op een haspel aangesloten op de waterleiding per 200 m² en minimaal twee per verdieping.

Voor verdiepingen kleiner dan 100 m² en vrijstaande gebouwen kleiner dan 50 m², die uitsluitend voor opslag van ongevaarlijke goederen, als kantoor of als kantine (zonder keuken) worden gebruikt, kan met één blustoestel worden volstaan.

6. Gecompartimenteerde ruimten

Om in geval van brand de verspreiding van rook tegen te gaan en branduitbreiding te vertragen, dient het gebouw waaronder het trappenhuis, afgesloten te zijn van andere ruimten. Het is belangrijk dat in de dagelijkse praktijk de deuren tussen gangen en trappenhuis gesloten zijn en niet in geopende stand worden vastgezet.

Meer informatie over onder andere brandveiligheidsvoorschriften is op te vragen bij de gemeente en de gemeentelijke brandweer.

Bijlage 42. Werken met gevaarlijke stoffen

De werkgever is verantwoordelijk voor de gezondheid en veiligheid van werknemers. Zeker wanneer schadelijke stoffen deel uitmaken van het werk. Om werknemers te beschermen en schade te voorkomen, moet de werkgever de nodige maatregelen nemen:

- De werkgever is verplicht een deugdelijke en op schrift gestelde inventarisatie en evaluatie te realiseren van alle gevaren die de arbeid voor de veiligheid, de gezondheid en het welzijn van de werknemers met zich meebrengt.
- In deze inventarisatie dient ook bekeken te worden of medewerkers door of tijdens het werk toch in aanraking kunnen komen met gevaarlijke stoffen en of er toch gevaarlijke situaties kunnen ontstaan. Hierbij valt te denken aan gassen, dampen, houtstof, schimmels, bacteriën zoals legionella, uitwerpselen, restanten bestrijdingsmiddelen op bloemen en planten. De gevolgen kunnen bijvoorbeeld zijn ziekte, onvruchtbaarheid, en allergieën.
- Elke gevaarlijke stof brengt een risico met zich mee. De werkgever is verplicht risico's te minimaliseren en zonodig (preventieve) maatregelen te treffen.
  - De eerste stap die genomen kan worden om de risico's van gevaarlijke stoffen te verminderen is te beoordelen of het gebruik van een gevaarlijke stof / product wel noodzakelijk is. Vaak blijkt dat minder schadelijke producten in de handel zijn.
  - Door bij de inkoop van gevaarlijke stoffen de mogelijke risico's voor de gezondheid te beoordelen kan worden voorkomen dat gevaarlijke stoffen het bedrijf binnen komen.
- Schadelijke chemische stoffen dienen zo goed als het kan door minder schadelijke stoffen te worden vervangen. Indien dit niet goed mogelijk is dan moeten de aanwezige schadelijke stoffen in gesloten systemen worden gehanteerd en verwerkt.
- Stel vast welke risicogroepen niet mogen werken met gevaarlijke stoffen. Dit geldt bijvoorbeeld voor jeugdigen, zwangere vrouwen en mensen met eczeem.
- Gevaarlijke stoffen mogen alleen door bekwame personen worden gebruikt. Voor bepaalde werkzaamheden zijn licenties vereist. Bijvoorbeeld bestrijdingsmiddelen dienen uitsluitend gebruikt te worden door personen met een spuitlicentie.
- Zo mogelijk dienen chemische stoffen in de vorm van granulaten, masterbatches of pasta's te worden toegepast.
- De verpakking en sluiting van gevaarlijke stoffen moeten aan de volgende eisen voldoen:
  - Ongewild verlies van de inhoud kan niet plaatsvinden
  - Gemaakt van materiaal dat niet door de stof kan worden aangetast of er een gevaarlijke reactie mee kan aangaan of een gevaarlijke verbinding kan vormen
  - Verpakking kan niet losraken en is bestand tegen normale behandeling
- Gevaarlijke stoffen dienen ontoegankelijk voor bezoekers te zijn.

Het werken met gevaarlijke stoffen kan gevaarlijke situaties met zich mee brengen. Daarom mogen alleen bekwame en bevoegde medewerkers werken met gevaarlijke stoffen. Met betrekking tot het werken met gevaarlijke stoffen worden de volgende eisen gesteld:

- Alle voorzorgen moeten op de werkplek worden genomen, zodat de mensen zo weinig mogelijk risico voor de gezondheid lopen. Het risico bestaat uit inademing van stof, opname van stof in het lichaam via de huid en eventueel spatgevaar van vloeistof in het gezicht.
- Voorraadbakken, vaten, bussen en flessen, e.d. met chemicaliën moeten na gebruik onmiddellijk goed afgesloten worden.

- Ongebruikte chemicaliën op de werkplek dienen te worden verwijderd en in een daartoe bestemde opslagruimte te worden opgeborgen. Ook aangebroken en lege verpakkingen dienen van de werkplek naar die daartoe bestemde opslagruimte te worden afgevoerd.
- Bij het werk moet de grootst mogelijke ordelijkheid en zindelijkheid worden nagestreefd.
- Ook de directe omgeving van de werkplek dient schoongehouden te worden.
- Voor wat betreft de maximale aanvaarde concentratie van een gevaarlijke stof wordt verwezen naar de grenswaarde. De grenswaarden zijn opgenomen in bijlage XIII van de Arbeidsomstandighedenregeling 2008. Bijlage XIII A bevat grenswaarden voor ongeveer 120 stoffen (die geen kankerverwekkende stof zijn), bijlage XIII B bevat grenswaarden voor ongeveer 50 kankerverwekkende stoffen.
- Het gebruik van diergeneesmiddelen dient zorgvuldig te geschieden. Vooral het aanbrengen van zalven geeft een risico. De zalf kan immers ook door de huid van de verzorger dringen. Een goede bescherming en opbergmogelijkheid zijn van belang. Gebruik daarom altijd de speciaal daarvoor bestemde persoonlijke beschermingsmiddelen bij het gebruik van diergeneesmiddelen. Geneesmiddelen mogen uitsluitend door ervaren medewerkers worden toegediend.
- Chemisch afval dient gescheiden gehouden te worden van het 'gewone' afval.
- Werknemers dienen op de hoogte zijn wie benaderd dient te worden in het geval van een ongeval (huisarts / bedrijfsarts / arbodienst).
- Nabij de bedrijfsruimte waar bestrijdingsmiddelen of ontsmettingsmiddelen worden gebruikt dient een wasgelegenheid aanwezig te zijn.
- Vlakbij de plaats waar met gevaarlijke stoffen wordt gewerkt dient een oogspoelfles of oogdouche aanwezig te zijn. Een oogdouche dient aangesloten te zijn op het waterleidingnet, niet op een mengkraan, tenzij dit een thermostaatkraan is. Medewerkers dienen geïnstrueerd te worden over het gebruik van de oogdouche en deze instructie dient schriftelijk te zijn vastgelegd.
- Bij het opruimen van gemorste gevaarlijke stoffen dienen voorzorgsmaatregelen getroffen te worden. Er dient een zogenaamd breukprotocol opgesteld te worden, waarin staat hoe te handelen bij breuk of morsen (zie bijlage 45). Zorg dat het afval zorgvuldig behandeld wordt. Gebruik stevige vuilniszakken en maak het materiaal dat gebruikt is goed schoon of gooi het weg. Houdt chemisch afval gescheiden van het gewone afval.

Bijlage 43. Breukprotocol

Bij het opruimen van gemorste gevaarlijke stoffen (chemicaliën, medicijnen etc.) dienen voorzorgsmaatregelen getroffen te worden. Bij chemicaliën kan als bekend is welke stof het betreft, uit de S-zinnen worden afgeleid welke maatregelen er getroffen moeten worden. Als niet bekend is om welke stof het gaat is het goed ervan uit te gaan dat het de meest gevaarlijke is. Stel een zogenaamd breukprotocol op, waarin staat hoe te handelen bij breuk of morsen.

Zorg dat het afval zorgvuldig behandeld wordt. Gebruik stevige vuilniszakken en maak het materiaal dat gebruikt is goed schoon of gooi het weg. Houdt chemisch afval gescheiden van het gewone afval.

Een voorbeeld van een breukprotocol zou kunnen zijn:

1. Trek bij het opruimen van gebroken verpakkingen geneesmiddelen handschoenen aan en doe een mondkapje voor.
2. Lees de aanwijzingen op de verpakking of raadpleeg de VIB.

Poeders

3. Veeg gebroken verpakkingen poeders, of losse poeders die uit de verpakking gevallen zijn, op met stoffer en blik en dump deze bij het chemisch afval.
4. Reinig het oppervlak huishoudelijk.

Vloeibare stoffen

5. Wanneer het gaat om vloeistoffen waarbij schadelijke dampen vrij kunnen komen (bijvoorbeeld Isoflurane, Ether en Formaline), zet de deur van de ruimte en de dichtstbijzijnde buitendeur open en zet de ventilatoren aan.
6. Neem de vloeibare stoffen op met een keukenrol totdat het oppervlak droog is. Dump de gebruikte keukenrol bij het chemisch afval.
7. Reinig het oppervlak huishoudelijk.

Dump de gebruikte handschoenen en het mondkapje bij het chemisch afval nadat de gebroken verpakking opgeruimd zijn.

Bijlage 44. Omgang met gevaarlijke stoffen

Een voorbeeld van voorlichting m.b.t. het werken met gevaarlijke stoffen is:

Wat zijn gevaarlijke stoffen?

- Alle ontvlambare stoffen zijn gevaarlijk!;
- Alle giftige stoffen zijn gevaarlijk!;
- Alle schadelijke stoffen zijn gevaarlijk!;
- Alle oxiderende stoffen zijn gevaarlijk!;
- Alle irriterende stoffen zijn gevaarlijk!;
- Alle bijtende stoffen zijn gevaarlijk!

Ze zijn herkenbaar aan het oranje zwarte symbool op het etiket.

Aankoop van gevaarlijke stoffen

- Zijn er minder gevaarlijke alternatieven?
- Houd helemaal geen of slechts een kleine hoeveelheid in voorraad.

Bewaren van gevaarlijke stoffen

- Altijd achter slot en grendel;
- Niet in brandgevaarlijke ruimten;
- Altijd in de originele verpakking;
- Voor sommige stoffen gelden specifieke opslagregels in verband met b.v. de temperatuur. Let op verpakking!;
- Ruim regelmatig medicijnen of gevaarlijke stoffen op, die niet (meer) nodig zijn. Stel hiervoor een verantwoordelijke aan.

Gebruik van gevaarlijke stoffen:

- NOOIT MENGEN!

Vraag de leverancier welke voorzorgsmaatregelen je dient te nemen en hoe je moet handelen als er onverhoopt toch een ongeluk of brand ontstaat.

Werken met gevaarlijke stoffen:

- Nooit gevaarlijke stoffen mengen;
- Weet waarmee je werkt; lees het etiket;
- Gebruik zo mogelijk een minder gevaarlijke stof;
- Gebruik zo klein mogelijke hoeveelheden;
- Laat cliënten nooit alleen werken met gevaarlijke stoffen, mits toegestaan door locatiehoofd;
- Gebruik het juiste gereedschap en/of beschermingsmiddelen in de buurt van gevaarlijke stoffen;
- Eet en drink niet in de buurt van gevaarlijke stoffen;
- Verzorg wondjes direct, hoe klein ze ook zijn;
- Rook niet in de buurt van gevaarlijke stoffen;
- Voorkom dat gevaarlijke stoffen in contact komen met je mond (bijv. bij het rollen van een sigaret);
- Was vaak je handen met warm water en zeep (zeker voor het eten of als je naar de w.c. gaat);

- Probeer geen dampen in te ademen;
- Zorg voor goede ventilatie van de werkruimte;
- werk bij voorkeur niet bij hoge temperaturen (niet in de buurt van keukengeiser of gasfornuis);
- Houd de werkplek zo schoon mogelijk en ruim resten van gebruikte stoffen veilig op;
- Weet wat je moet doen als er iets fout gaat, ken de breukprotocollen;
- Flessen, kannen etc. zo veel mogelijk gesloten houden;
- Nooit rechtstreeks aan de fles of kan ruiken, maar steeds aan de dop.

Na het gebruik van gevaarlijke stoffen:

- Afgeven in chemobox naar chemocar of milieupark en aanbieden in originele verpakking;
- Oude medicatie terugbrengen naar de apotheek.

Algemeen

Let extra op bij bijvoorbeeld de volgende gevaarlijke stoffen:

- Asbest;
- Glazuur;
- Kankerverwekkende stoffen (carcinogenen);
- Teratogenen (veroorzaakt misvormingen, bijvoorbeeld bij ongeborene);
- Vrijkomende stofdeeltjes;
- Medicijnen etc.

Bijlage 45. Register, veiligheidsinformatieblad en etiket

Register gevaarlijke stoffen

In het register gevaarlijke stoffen dienen de volgende gegevens te worden vermeld:

- Productnaam
- Chemische bestanddelen in percentages weergegeven
- CAS-nummer⁹
- Omschrijving van de gevaren (gevaarscategorie, R- zinnen)
- Het verbruik per periode
- Plaatsen waar de stoffen worden gebruikt, plaats en wijze van opslag
- De hygiëne voorschriften
- Of er een Veiligheids Informatie Blad (VIB) aanwezig is

Veiligheidsinformatieblad

Van elke milieugevaarlijke stof die in de bedrijfsruimte aanwezig is, dient een actueel veiligheidsinformatieblad (VIB) beschikbaar te zijn. Deze dient door de fabrikant, handelaar of importeur gratis geleverd te worden bij de eerste levering. De VIB's dienen ordelijk opgeborgen te zijn, zodat deze snel en makkelijk te raadplegen zijn. De werkgever dient er op toe te zien dat werknemers de gevaarlijke stoffen gebruiken zoals vermeld op de VIB.

Periodiek dient gecontroleerd te worden of:

- De bestaande VIB's actueel zijn
- Alle VIB's compleet zijn in relatie tot de aanwezige milieugevaarlijke stoffen

In het register gevaarlijke stoffen dient te worden vermeld of er een VIB aanwezig is bij de gevaarlijke stof.

Etiket

Op de verpakking van elke chemische stof dient een etiket aanwezig te zijn. Stoffen die in andere verpakkingen worden overgedaan, moeten door de kinderboerderij zelf op dezelfde manier geëtiketteerd worden. Op iedere verpakking dient in de Nederlandse taal vermeld te staan:

- Naam van de stof
- Bijbehorend symbool (gevaarsymbolen hebben voorgeschreven afmetingen en moeten zwart zijn met oranje-gele achtergrond)
- Een verwijzing naar de bijzondere gevaren (Risk-zinnen)
- Veiligheidsaanbevelingen voor de aan de stof verbonden gevaren (Safety-zinnen)

Dit geldt ook voor kleine verpakkingen!

Verder moet een etiket:

onuitwisbaar zijn

goed zichtbaar zijn

duidelijk leesbaar zijn

stevig zijn aangebracht

De eisen voor verpakking en etikettering van gevaarlijke stoffen zijn beschreven in art. 4.3 van het Arbobesluit en in Beleidsregel 4.3.

⁹ CAS staat voor Chemical Abstract Services. Elke stof heeft een eigen CAS-nummer, zodat altijd duidelijk is over welke stof gesproken wordt.

Bijlage 46. Opslag gevaarlijke stoffen*Gevaarlijke stoffen*

Gevaarlijke stoffen moeten voor en na het gebruik zorgvuldig worden opgeruimd in een aparte opslagplaats (kast) voor gevaarlijke stoffen. De volgende eisen met betrekking tot de opslag van gevaarlijke stoffen worden gesteld:

- Giftige stoffen in een afsluitbare (chemicaliën)kast.
- Schadelijke en irriterende stoffen in losse stalen (geventileerde) veiligheidskasten.
- Zuren en basen - gescheiden - opgeslagen in lekbakken in geventileerde kasten.
- Brandbare stoffen in geventileerde brandwerende kasten (die voldoen aan NEN 2678).
- Brandbare stoffen in de koelkast alleen als deze 'explosie veilig' is uitgevoerd en het kleine hoeveelheden (< 100 ml) betreft die goed afgesloten zijn. Op de koelkast dient duidelijk te worden aangegeven of deze explosie veilig is uitgevoerd. Indien de koelkast niet explosie veilig is uitgevoerd dient op de koelkast duidelijk te worden aangegeven dat de koelkast niet geschikt is voor het bewaren van brandbare stoffen.
- Oxiderende stoffen alleen in kleine hoeveelheden bij andere stoffen (bijvoorbeeld geconcentreerde zuren) en anders in aparte kasten.
- Van brandbare vloeistoffen voor direct gebruik mag maximaal 1 liter per m² vloeroppervlak (tot een maximum van 25 liter) in de werkruimte aanwezig zijn. De inhoud van de emballage mag maximaal 2,5 liter bedragen anders is opslag in een brandveilige kast verplicht.
- De ruimte moet bij voorkeur op de buitenlucht zijn geventileerd.
- Een kast moet ventilatieopeningen in deur en bovenzijde (1 dm²) hebben.
- Zowel in als aan de buitenkant van de opslagplaats moeten op duidelijk zichtbare plaatsen waarschuwingsborden worden geplaatst, welke het gevaar van de opgeslagen stoffen aanduiden.

Bij opslag van meer dan 25 kg gevaarlijke stoffen, moet er voldaan worden aan PGS 15. Hierin staat hoeveel gevaarlijke stoffen er opgeslagen mag worden, en op welke manier dat kan. Explosieve en zeer licht ontvlambare stoffen vallen niet onder PGS 15. Er moet per stof bekeken worden wat de veiligste opslag is.

In PGS 15 wordt algemeen gesteld dat stoffen gescheiden opgeslagen dienen te worden wanneer bij het gelijktijdig vrijkomen van twee gevaarlijke stoffen uit de verpakking er een groter (vervolg) effect ontstaat dan op grond van de eigenschappen van de afzonderlijke stoffen verwacht kan worden. Enkele belangrijke eisen die worden gesteld bij de opslag van meer dan 25 kg/liter gevaarlijke stoffen:

- Zorg dat, bij de opslag van meer dan 25 kg/liter:
  - Dat vloeistoffen en poeders gescheiden staan
  - Poeders hoog en vloeistoffen laag in de kast
  - Dat onder het schap waarop de vloeistoffen staan een lekbak is geplaatst
  - Moeilijk hanteerbare verpakkingen op een hoogte staan waarbij de werknemer zich niet hoeft te strekken om het te pakken
  - Er voldoende ventilatieopeningen zijn
- Aan de opslagplaats van bepaalde gevaarlijke stoffen (i.c. brandbare vloeistoffen, brandbare vaste stoffen, oxiderend werkende stoffen, giftige stoffen en bijtende stoffen) worden specifieke eisen gesteld (PGS 15):
  - De opslagruimte dient bij voorkeur op de buitenlucht te worden geventileerd.

- Voor brand gevaarlijke stoffen gelden de volgende eisen:
  - * Brandgevaarlijke stoffen dienen in een goed geventileerde ruimte te worden opgeslagen
  - * Deze ruimte moet zijn gemaakt van materiaal met een brandvertragende vermogen van ten minste 60 minuten
  - * Bij de opslag voor brandgevaarlijke stoffen moet een draagbaar blustoestel aanwezig zijn met een blusequivalent van 6 kg poeder
- Nabij een opslagplaats dient een wasgelegenheid, oogspoelfles / op de waterleiding aangesloten oogdouche en voorziening aanwezig te zijn om de te gebruiken kleding en persoonlijke beschermingsmiddelen te bewaren
- Vloeibare stoffen dienen in lekbakken te staan.
- Het volume van de lekbak dient voldoende te zijn om de inhoud van het grootste fust te kunnen opvangen + 10%
- Verder dient de indeling zo te zijn dat vloeibare stoffen altijd lager staan dan de poeders
- De kast voor de opslag van gevaarlijke stoffen dient op een veilige plaats te staan. Niet in een vluchtweg en bij voorkeur niet in een werkruimte.
- De kast dient afgesloten te zijn, buiten het bereik van kinderen en voorzien van een waarschuwingssymbool.
- Er moeten blusmiddelen aanwezig zijn (ten minste 1 blusser per 200m²).
- De elektrische installatie moet veilig zijn voor de situatie (bijvoorbeeld explosie veilig uitgerust).

Voor de volledige regelgeving omtrent (gescheiden) opslag van 25 kg/liter of meer gevaarlijke stoffen wordt verwezen naar PGS 15. De publicatierreeks is te vinden op www.vrom.nl.

Bestrijdingsmiddelen

Bestrijdingsmiddelen moeten voor en na het gebruik zorgvuldig worden opgeruimd in een aparte opslagplaats (kast) voor gevaarlijke stoffen. De volgende eisen met betrekking tot de opslag van bestrijdingsmiddelen worden gesteld:

- Herbicides dienen gescheiden te staan van de fungicides.
- Voor vloeibare stoffen gelden de volgende eisen:
  - Vloeibare stoffen dienen in lekbakken te staan
  - Het volume van de lekbak dient voldoende te zijn om de inhoud van het grootste fust, + 10% te kunnen opvangen
  - Vloeibare stoffen dienen lager te staan dan de poeders
- De bestrijdingsmiddelenopslag dient afgesloten te zijn en de sleutel buiten bereik van kinderen.
- De opslagplaats dient te zijn voorzien van ventilatieopeningen aan de onderzijde van de deur en aan de bovenzijde van de kast. De oppervlakte van de openingen dient minimaal 1 dm² te zijn en vrij van obstakels om een “schoorsteenwerking” te waarborgen.
- Aan de voorzijde van de kast dient een markering aanwezig te zijn (pictogram) met de tekst “bestrijdingsmiddelen, verboden te roken”.
- Persoonlijke beschermingsmiddelen dienen niet in de bestrijdingsmiddelenkast te worden opgeslagen.
- Gevarensymbolen zijn o.a. bestrijdingsmiddelen, Verboden toegang voor onbevoegden; Vuur en open vlam verboden.

Reiniging en desinfecteermiddelen

Versie januari 2010
Stichting KinderBoerderijen Nederland

De volgende eisen met betrekking tot reiniging en desinfectiemiddelen worden gesteld:

- Reiniging en desinfectiemiddelen moeten voor en na het gebruik zorgvuldig worden opgeruimd in een aparte opslagplaats (kast).
- De kast dient afsluitbaar te zijn en op slot te zijn indien er geen toezicht is.
- De kast dient voorzien te zijn van een waarschuwingsymbool.

Gassen en koolzuur

Gasflessen of gascilinders zijn metalen vaten gevuld met gas onder druk. Gasflessen hebben een afsluiter met een beschermkap voor het transport. De gasflessen vallen onder een keuringsregime, zijn genummerd en gedateerd met een keuringsmerk. Soms zijn de gasflessen gevuld met poreuze massa (acetyleen) en bevatten een gas onder druk of een tot vloeistof verdicht gas. De volgende eisen met betrekking tot (de opslag van) gasflessen of gascilinders worden gesteld:

- Batterijen acetyleen- of zuurstofflessen van een autogene lasopstelling dienen te zijn opgesteld in een uitsluitend daarvoor bestemde besloten ruimte, waarboven zich geen andere besloten ruimte mag bevinden, of in de open lucht onder een afdak van onbrandbaar materiaal.
- Acetyleen en zuurstof moeten gescheiden van elkaar in deze ruimte zijn opgesteld. Een éénsteensscheidingsmuur tussen de opslag van de acetyleenflessen en de zuurstofflessen is voldoende.
- De gasflessen / gascilinders moeten tegen omvallen beveiligd zijn door middel van klembeugels of kettingen, die aan een vast deel van de muur zijn bevestigd.
- In verband met mogelijk weglekken van gas moeten deze opslagruimtes goed geventileerd worden.
- Sommige gassen zijn zwaarder dan de omgevingslucht zodat die bij lekkage naar de meest laag gelegen oppervlakten stromen. Reden waarom die gascilinders nimmer in de nabijheid van kelders e.d. mogen worden bewaard
- Gascilinders voor direct gebruik moeten in werkruimtes deugdelijk zijn vastgezet.
- De niet gebruikte voorraad gascilinders moet in een aparte op de buitenlucht geventileerde ruimte zijn opgeslagen.
- Zowel volle als lege gascilinders moeten naar soort zijn gegroepeerd.
- Deze ruimte mag niet met een gesloten ruimte in verbinding staan.
- De opslag moet tevens voldoen aan de volgende voorwaarden:
  - Gemakkelijk toegankelijk zijn
  - Dak moet van onbrandbaar materiaal zijn
  - Geen andere voorwerpen mogen bij de gasflessen worden opgeslagen
  - Acetyleen- en zuurstofflessen gescheiden opslaan
  - Gasflessen/gascilinders moeten deugdelijk zijn vastgezet
  - Op toegangsdeur of in nabijheid aangeven: ontploffingsgevaar, niet roken, niet met vuur naderen.
- Met betrekking tot ruimtes waar CO₂ (koolzuur) flessen staan, waar met CO₂ wordt gewerkt of CO₂ vrij kan komen en waar sprake is van het risico van blootstelling gelden de volgende eisen:
  - De ruimtes dienen mechanisch te worden geventileerd
  - De installateur dient hiervoor een prestatiegarantie af te geven
  - Als ruimtes niet kunnen worden geventileerd of een adequate ventilatie niet kan worden gegarandeerd/aangetoond dient gasdetectieapparatuur te worden aangebracht

Prima voor elkaar		Bijlage 46. Opslag gevaarlijke stoffen
--------------------------	--	---

- Op de locatie van de flessen moet een korte omschrijving aanwezig zijn van de wissel- en de vulhandelingen.
- Lekkage bij slangen, meters en ventielen moet regelmatig worden gecontroleerd